KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1979 | 3

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI
ÉS DOKUMENTÁCIÓS TANÁCS
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

Szerkesztő bizottság

Arató Ferenc, Balázs Sándor, Földi Tamás, Gál Andorné, Gálné Ballagi Ágnes, Héberger Károly, Horváth Tibor Kováts Zoltán, Kövendi Dénes, Mohor Jenő, Rózsa György, Ruzsás Lajosné, Takács Miklós, Vályi Gábor, Zircz Péter,

Szerkesztők: Bárdosi Mária
Gerő Zsoltné

Szerkesztőség:
1827 Budapest, VIII., Múzeum u. 3.
Telefon: 134–000/272 m.

Megjelenik kéthavonként
Példányszám: 1000
Egyes szám ára: 20,– Ft.
Évi előfizetési díj: 120,– Ft.

Előfizethető:
Népművelési Propaganda Iroda
1442 Budapest, 70. Pf.85.
Csekkszámlaszám: 232–90171–0416

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI nyomdáiában
Felelős vezető: Vymeták Ferenc
7350–79

ISSN 0023–3773
Index: 26 408

25. ÉVFOLYAM
1979. 3. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOM

FÖLDI Tamás
A közgazdasági információról. Visszapillantás és előtretekintés 233

DÁNYI Dezső
Hozzászólás Földi Tamás közgazdasági információról szóló cikkéhez 249

NAGY Attila
A gyermek és az olvasás kapcsolatáról lélektani megközelítésben.
Problémavázlat 251

PETHES Iván – TOLNAI György
Katalóguscédula készítés számítógéppel 262

Krónika

PAPP István
A KMK tevékenységének néhány vonásáról (1978) 279

Kitekintés

HAUFF, Volker
Az NSZK kormányának információs és dokumentációs programja
(Töm.: SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa) 293

Szemle

Comparative and international library science (Összehasonlító és nemzetközi
könyvtártudomány). Szerk.: HARVEY, J. F. (Ism.: GYÖRE Pál) 298

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Közgazdasági szakkönyvtári kalauz Szerk: ERDÉLYI Erzsébet.
(Ism.: ROMHÁNYI Józsefné) 304

HORVÁTH Margit
Népművelő-könyvtárosok a pályán. (Ism. KATSÁNYI Sándor) 308

Librarians' handbook. A guide to periodicals, serials. 1978–1979.
(Könyvtárosok kézikönyve. Utmutató az időszaki kiadványokhoz,
sorozatokhoz. 1978–1979.) (Ism.: KONDOR Imréné) 310

RÖVIDITÉSEK JEGYZÉKE 313

Contents 315

Inhalt 318

Содержание 321

E számunk szerzői, munkatársai: DÁNYI Dezső (KSH), FÖLDI Tamás (MTA Közgazdasági Információs Csoport), GYÖRE Pál (KG-Informatik), KATSÁNYI Sándor (KMK), KONDOR Imréné (OSZK), NAGY Attila (KMK), PAPP István (KMK), PETHES Iván (Országos Vezetőképző Központ), ROMHÁNYI Józsefné (Magyar Nemzeti Bank), SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa (KMK), TOLNAI György (MüM Számítástechnikai Intézet)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖZGAZDASÁGI INFORMÁCIÓRÓL
Visszapillantás és előretekintés

FÖLDI Tamás

Lapunk minden cikkéhez szívesen várjuk a hozzászólásokat és e „vitázó" írásoknak mindig biztosítunk helyet. FÖLDI Tamás írására külön is felhívjuk olvasóink figyelmét. A szerző a máig is megoldatlan közgazdasági információ egy koncepcióját vázolja fel; a tényleges megoldáshoz az intézményeknek a cikkben is említett k ö z ö s elhatározására van szükség. Ehhez járulhat hozzá a vita. (– a szerk.)

Mintegy két éve folynak a munkálatok a társadalomtudományi információs rendszer koncepciója kidolgozására. A munkálatok már eddig is hoztak bizonyos eredményeket – mégha ezek megítélésében nincs is teljes egyetértés. Kezdenek kibontakozni a jogi, a pedagógiai, a politikai, az irodalomtudományi információs tevékenység közeli és távolabbi jövőjének körvonalai. Ami ennél is több: némely gyakorlati lépés is történt a kívánatosnak ítélt úton (lásd például a politikai információt)*. Van azonban a társadalomtudományi információnak egy – nem is másodrangú – területe, ahol nem haladtunk előre az ágazati koncepció kidolgozásában: ez a közgazdasági információ. Első pillantásra ez elég érthetetlen, hiszen köztudott, hogy az információs szakmának ez a területe nagy hagyományokkal, tapasztalt szakembergárdával, kiterjedt intézményi hálózattal rendelkezik és a szolgáltatások széles skáláját nyújtja. A jelenség mégsem véletlen, nem vezethető vissza sem egyének, sem intézmények esetleges mulasztására, vagy húzódozására, egyszóval: o b j e k t í v okokban gyökerezik. A következőkben ezeknek az okoknak a feltárására és kiküszöbölésük egynémely lehetőségének felvillantására teszünk kísérletet. Előbb azonban tekintsük át röviden az előzményeket.

Viták a közgazdasági információról

A közgazdasági információról immár több mint két évtizede vitatkozunk. Ha egy vita ennyi ideig tart, az már önmagában véve is gyanús. Lehet, hogy tulajdonképpen egy

---

* VÁLYI Gábor: Társadalomtudományi dokumentáció és információ. = Könyvtári Figyelő. 1977/5–6. 419–429. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ál-vi[illegible]ól van szó? Vagy irreális elképzelések ütköznek ily hosszú idő óta a megvalósíthatatlanság sziklafalába és onnan leppattanva hevernek a megoldatlan kérdések rommezején?

1. 1957-ben az akkori Országos Dokumentációs Bizottság tárgyalta a közgazdasági dokumentáció kérdését. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának képviselője felvetette, szükség lenne az 1955-ben megszüntetett Közgazdasági Dokumentációs Központ ellátatlanul maradt funkciójának pótlására: bizonyos központi szolgáltatások megindítására és a szakterületen folyó együttműködés megszervezésére. A javaslat – hogy a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára kapja meg az ehhez szükséges feltételeket – egyetértésre talált, de nem került megvalósításra. A nem sokkal korábban alakult Művelődésügyi Minisztérium – amely gazdája volt mind az Egyetemnek, mind a könyvtárügynek – sok más és számára fontosabb kérdéssel küszködött, a közgazdasági dokumentáció kérdésében pedig különben sem érezte illetékesnek magát.

2. Az illetékes 1960-ban jelentkezett: az MTA Közgazdaságtudományi Bizottság, amelynek képviselője – ugyancsak az Országos Dokumentációs Bizottság fórumán – kinyilvánította, hogy a Bizottság szükségesnek tartja a közgazdasági dokumentáció kérdésének megoldását. Gyakorlati következménnyel azonban ez sem járt.

Itt álljunk meg egy pillanatra: egy és más azért mégiscsak történt. 1958 elején egy korábban Magyarországon soha nem létezett és azóta újból hiányzó bibliográfiai kiadvány indult rövidnek bizonyult útjára: a Közgazdasági és Statisztikai Irodalmi Tájékoztató. Ez három intézmény: a Közgazdaságtudományi Egyetem, a Központi Statisztikai Hivatal és az MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtárainak közös vállalkozása volt. Az eleinte nyomtatásban, a Közgazdasági Kiadónál megjelent bibliográfiai havi folyóirat felölelte a hazai és külföldi folyóiratcikk-irodalmat, tartalmazta 7 könyvtár külföldi könyvbeszerzéseinek és fordításainak jegyzékét, és ezzel évi 10–13 000 tétel bibliográfiai információt adott. A lelkesen beindított vállalkozást a szerkesztő könyvtárak végülis nem győzték erővel, egyre nőtt a lemaradás és 1965-ben a kiadvány meg is szünt. (Talán kár volt érte. Már első évfolyama nemzetközi figyelmet keltett. Wilhelm GÜLICH, akit joggal tekinthetünk a század egyik kiemelkedő közgazdasági könyvtáros egyéniségének, lelkes levélben üdvözölte a bibliográfia megjelenését.) Más vonalon is folyt együttműködés az említett három könyvtár között, de ez sem bizonyult sokkal hosszabb életűnek.

3. Nem véletlen, hogy a közgazdasági dokumentáció problémája a 60-as évek derekán a korábbinál nagyobb nyomatékkal, újból felvetődött. A kezdeményezés most a t u d o m á n y oldaláról indult. Az MTA Közgazdaságtudományi Bizottsága néhai Vajda Imre akadémikus vezetésével bizottságot hívott létre, a közgazdasági dokumentáció országos rendezésére irányuló javaslat kidolgozására. A javaslat megszületett: k ö z g a z d a s á g i d o k u m e n t á c i ó s k ö z p o n t o t kell létesíteni a Magyar Tudományos Akadémia keretében. Az Akadémia vezetése azonban akkortájt úgy vélte, hogy a feladat nem tartozik az MTA-ra és egyébként sem volt meggyőződve arról, hogy a javaslat helyes. Néhány gazdasági főhatóság egyetértett ugyan a központ létesítésével, de magára a feladatra nem vállalkozott.

A kérdés nemcsak zártkörű viták tárgya volt. E cikk írója a Figyelőben megjelent cikkében[1] lándzsát tört a közgazdasági dokumentáció jobb megszervezése mellett, később RÓZSA György és FÖLDI Tamás ugyanott megjelent cikkükben[2] felhívták a figyelmet arra, hogy az új gazdaságirányítási rendszer viszonyai között a közgazdasági információ szervezetlensége nagyobb hátrányokkal jár majd, mint a korábbi irányítási rendszerben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Fokozódik az indokolatlan párhuzamosság az együttműködés új akadályai merülhetnek fel. Hangsúlyozták, hogy e tényezőkkel előre számolni kell.

Az 1966-os információs határozat sok, igen kedvező eredményt hozott. Helyesen látta előre, hogy az 1968-ban bevezetendő új irányítási rendszerben lényegesen nő majd a gazdasági információ minden fajtája iránti igény. Uj intézmények alakultak: Gazdaságkutató Intézet, Országos Piackutató Intézet, mások tevékenysége lényegesen kibővült. Mindez alapjában kedvező fejlődéshez vezetett a dokumentáció terén is.

Az ágazati információs központok fokozott érdeklődéssel fordultak a gazdasági kérdések felé. A Konjunktura- és Piackutató Intézetben megalakult a Külkereskedelmi Információs Központ. Létrejött a hazai közgazdasági irodalom első idegennyelvű referáló lapja (Hungarian Economic Abstracts). Ujraindult a nemzeti szakbibliográfia. A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára megindította a „Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról" c. kiadvány bibliográfiai sorozatát, az Országos Széchényi Könyvtár közzétette a rövid életűnek bizonyult Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékét stb.

Egy vonatkozásban azonban elmarasztalható az 1966-os információs határozat. Elmulasztotta hangsúlyozni, hogy a helyes elv: információellátásáért minden szerv maga felelős, de ez nem jelenti az egyes szervek információs autarchiáját. Nem utalt kellő határozottsággal az együttműködés az összehangolt fejlesztés szempontjaira. Ezeket a követelményeket a határozat nyomán létrejött tárcaközi bizottság sem tudta érvényesíteni. Ennek következményei különösen a közgazdasági dokumentáció terén hatottak kedvezőtlenül.

Mi is történt a közgazdasági dokumentáció terén? Az új feladatoknak a szerényen dotált, pusztán költségvetésből gazdálkodó, elsősorban anyaintézményük kiszolgálására hivatott nagy és kis szakkönyvtárak nem, vagy csak részben tudtak eleget tenni. Országos feladatokra nem is kérték fel őket. A valódi vagy vélt igények és a rendelkezésre álló közgazdasági dokumentációs kapacitások közötti űrt jórészt az OMKDK hirtelen felfutott közgazdasági dokumentációs tevékenysége töltötte ki. Persze mindez nem volt véletlen. Az információs határozat dokumentációra vonatkozó részét alapjában az OMFB készítette elő és nincs mit csodálkozni azon, ha a felügyelete alatt álló, nagy és jól felkészült dokumentációs központ az új feladatokból nagy részt kapott. Miért is ne? A szorosabban vett közgazdasági könyvtárak, sőt általában a társadalomtudományi könyvtárak a legutóbbi időkig nem rendelkeztek megfelelő hivatalos képviselettel. Elvben ugyan létezett egy olyan munkamegosztás, hogy a műszaki dokumentáció az OMFB, a társadalomtudományi pedig a Művelődésügyi Minisztérium gondozása alatt áll, ez utóbbinak az országos könyvtárügy nyomasztó gondjával a vállán nem csoda, hogy sokáig nem jutott ereje arra, hogy eléggé figyeljen a társadalomtudományi információra, különösen olyan helyzetben, hogy az MTA támogatását sem élvezte.

Valljuk be őszintén, az OMKDK egyre terebélyesedő közgazdasági információs tevékenysége nem keltett osztatlan örömet a közgazdasági könyvtári-dokumentációs berkekben. Egyszerűen nem értették, hogyan alakult ki az az állapot, hogy a közgazdasági szakkönyvtárak rendelkeznek a dokumentumbázissal és az OMKDK végzi a dokumentációt. Az OMKDK gyorsan felfuttatott tevékenysége nem volt, nem lehetett hibamentes és rövidesen elhangzottak a vélemények: közgazdasági kiadványai nem elég szakszerűek,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

színvonalasak. Körülbelül hasonló vélekedések keltek szárnyra a hasonló MTI-kiadványokkal kapcsolatban is.

Erre az időszakra esik a gyűjtőköri kooperációra vonatkozó rendelkezések előkészítése és részbeni megvalósítása. A közgazdasági könyvtárak gyűjtőköri kooperációja szalmalángnak bizonyult, részben a szervezésért felelős intézmények mulasztásából, részben pedig az együttműködésben való érdekeltség hiányában. Maga a kooperáció helyes kezdeményezés volt, de annak következtében, hogy egy adott területet kiragadott az együttműködés megoldatlan feladatainak összességéből, elvben sem kecsegtetett túl sok reménnyel. A kudarcnak az a mértéke, ami a közgazdasági gyűjtőköri kooperációt jellemezte, mégsem volt szükségszerű.

4. A közgazdasági dokumentáció kérdései negyedszer a hetvenes évek elején kerültek napirendre, egymástól függetlenül három vonalon is. Az 1969-es tudománypolitikai irányelvek expressis verbis kimondták, hogy a társadalomtudományok információellátása nem megfelelő.[3] Ennek nyomán, sőt már az irányelvek előkészítésének fázisában is, a Művelődésügyi Minisztérium jelentékeny erőfeszítéseket tett a társadalomtudományi információ helyzetének feltárására és a feladatok megszabására. Ebben a fázisban már az MTA is támogatta. A Tudománypolitikai Bizottság 1972 végén határozatot hozott a társadalomtudományi információs hálózatok megszervezéséről és kijelölte a megfelelő szakközpontokat. E határozat azonban csak részben teljesült. Legfőbb pozitívuma, hogy alapot adott a világpolitikai dokumentáció kibontakozásához az Országgyűlési Könyvtárban. A közgazdasági dokumentáció terén lényegében a régi elképzelések korszerűsített változata került ismét terítékre: az együttműködés fejlesztése és egy központ kijelölése.

A közgazdasági dokumentáció kérdéseit is érintették azok a tárgyalások, amelyek a világgazdasági információellátásról folytak a Nemzetköz. Gazdasági Kapcsolatok Titkárságának kezdeményezésére. Ezek hozzájárultak a kérdés tisztázásához, egyes szerény eredményeket is felmutattak, végülis azonban a kérdés függőben maradt, mert a közgazdasági dokumentáció problematikája más vonalon átfogóbb megközelítésben került napirendre.

Az MTA Közgazdaságtudományi Bizottsága 1971-ben – immár harmadszor – napirendre tűzte a feladatot: ki kell alakítani az egységes szolgáltatásrendszert, ehhez meg kell szervezni az érdekelt intézmények együttműködését, a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölésére egyes szolgáltatásokat központilag kell biztosítani, gondoskodni kell a hiányzó szolgáltatások kiépítéséről különösképpen a felsőszintű gazdasági vezetés szakirodalmi bázisú információval való ellátásáról. Evégből központi szerv kijelölése vagy létesítése szükséges. Az eredeti javaslat nyitva hagyta a kérdést, hogy hol létesüljön az új központ. Alternatívaként felvetődött, hogy bízzák meg a feladattal vagy az OMKDK-t, vagy a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárát vagy a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárát, vagy létesítsenek egy új intézményt az MTA keretein belül. Hosszas mérlegelés után az utóbbi variáns került előtérbe – olymódon, hogy egy, a főhatóságok képviselőiből álló tanács viselje a felelősséget a közgazdasági információért és ezt egy nem túl nagy apparátusra támaszkodva érvényesítse.

Az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságában kialakult koncepció lényege az volt, hogy a decentralizáltság fenntartása mellett létesíteni kell egy központi szervet, amely egyfelől információelemző, másfelől szervező és fejlesztő tevékenységet végez.[4] A Tanács az utóbbi elvi irányítására és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a fenti koncepció és a ténylegesen működő irányítási rendszer közötti ellentmondás áthidalására lett volna hivatott.

Eközben a Tudománypolitikai Bizottság (TPB) határozatát előkészítő Művelődésügyi Minisztérium a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának gondolta a központi szerepet juttatni. A TPB döntés mint ismeretes a Művelődésügyi Minisztérium és az MTA együttes állásfoglalása nyomán valóban a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárát jelölte ki központként, de egyidejűleg az MTA keretén belül létrehozták a felsőszintű gazdasági vezetés és a tudományirányítás információs igényei kielégítését szolgáló új intézményt, a Közgazdasági Információs Csoportot. Az utóbbit koordináló szereppel csak e tevékenységnek ellátásához szükséges mértékben ruházták fel. Végül azonban sem a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, sem az újonnan alakult MTA intézmény nem foglalkozott érdemben a közgazdasági információ országos problémáival.

Egyfelől a tudománypolitika aktivizálódása, másfelől a társadalomtudományi információ terén bekövetkezett nemzetközi fejlemények – a MISZON létrehozása – volt a hátterében annak, hogy a Társadalomtudományi Koordináló Bizottság kezdeményezésére 1976 végén Társadalomtudományi Információs Munkacsoport alakult, amely a társadalomtudományi információ fejlesztési programjának kidolgozását kapta feladatul. E munka keretében – i m m á r ö t ö d s z ö r – újból napirendre tűzték a közgazdasági információ kérdését. E munkálat – mint utaltunk rá – még csak a helyzet felmérésénél tart. (Lásd erről RÓZSA György cikkét.[5])

Az okok

A közgazdasági dokumentáció központi szervére vonatkozó, elsőízben 1957-ben felvetett javaslatról az elmúlt huszonegy év alatt csak 1961–1962-ben és 1968–1970 között nem folytak tárgyalások. Két ízben, 1967-ben és 1972-ben már eljutottak a kormányrendelet előkészítésének szakaszáig is. A döntő lépés végül mégiscsak elmaradt.

Mi lappang e sorozatos kudarcok hátterében és mi az, ami ma is gátolja, fékezi egy korszerű, a mai feltételeknek megfelelő koncepció kidolgozását és megvalósítását? A kérdés nagyon összetett, ezért rövid vagy közvetlen válasz nem adható. Felvethetünk azonban néhány összefüggést, ami közelebb visz a válaszhoz.

Az egyik ok kétségkívül a közgazdaságtudomány sajátos jellegében és a közgazdasági kutatás szervezeti-intézményi rendszerében rejlik. A közgazdaságtudományt – bár nem teljesen kifogástalan módon – a „kemény" társadalomtudományok közé szokás sorolni, megkülönböztetve a humán jellegű társadalomtudományoktól. Ehelyütt nem térünk ki arra, mennyire jogos egy ilyen megkülönböztetés és csupán azt a vitathatatlan tényt kívánjuk leszögezni, hogy a társadalmi tevékenység gazdasági oldalával foglalkozó tudomány szükségképpen közvetlenebbül hat vissza magára a társadalmi tevékenységre, mint azok, amelyeknél a társadalmi gyakorlattal való kapcsolat áttételesebb, bonyolultabb. Ez a közgazdasági kutatás és információ szervezetét illetően többek közt azt jelenti, hogy ezen a területen más társadalomtudományoktól eltérő szervezeti formák alakultak ki mind a kutatásban, mind az információban. Számos kutatóhely például főhatóságok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szervezeti egységeként működik. A társadalomtudományokban elterjedt, könyvtárra alapozott információs tevékenységtől eltérően közgazdasági területen, – jórészt az információs igények gyakorlatias volta miatt – e tevékenység jelentékeny része nem könyvtár- vagy dokumentációcentrikus. Mindennek következtében a közgazdasági információ szervezete és tevékenységének jellege több közös vonást mutat a műszaki-tudományos tájékoztatással, mint a többi társadalomtudományéval.

Fontos következményei vannak annak is, hogy a „közgazdaságtudomány kutatási területe óriási és rendkívül szerteágazó teljesítményeinek és problémáinak áttekintése úgyszólván lehetetlen", amint ezt az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának 1975-ben készült helyzetjelentése megállapítja.[6] Ez tükröződik a közgazdasági kutatás szerteágazó intézményi rendszerében. A hivatkozott jelentés a pártintézményeket és a felsőoktatási kutatóhelyeket nem számítva 28 kutatóintézetet sorol fel és ezek 16 különböző felügyeleti szerv alá tartoznak. Ez az önmagában is egyedülálló szervezeti-intézményi kép azonban egy igen lényeges mozzanattal egészítendő ki.

A közgazdasági kutatás fejlődésére – a szocialista országokban – rányomta bélyegét a gazdaságirányítási rendszer szervezeti tagolódása. Egyedülálló, hogy a közgazdaságtudománynak szinte diszciplinánként van egy-egy irányító szerve: pénzügyi, belkereskedelmi, külkereskedelmi, tervezési, árügyi stb. főhatóság. Más oldalról közelítve: amíg államigazgatási rendszerünkben egy-egy tudományágnak gyakran egy-egy főhatóság felel meg (pl. pedagógia – OM, orvostudomány – EüM) és ebből következően a kutatási bázist is legfeljebb 2–3 főhatóság felügyeli, addig a közgazdaságtudományban még a centrális helyet betöltő 10 kutatóhely irányítása is 8 főhatóság között oszlik meg. Bonyolítja ezt a helyzetet, hogy legtöbbször nem is a tematikai különbségek, hanem az azonos vagy összefüggő témáknak más-más oldalról való megközelítése különbözteti meg az egyes kutatóhelyeket. További elemzéssel az is kiderül, hogy miközben a részterületek (ágazati gazdaságtanok) erős és egységes igazgatási-finanszírozási háttérrel rendelkeznek, ez a háttér éppen az átfogó területeken jóval halványabb.

A fentiek fényében nincs mit csodálkozni azon, ha a „közgazdasági információ" fogalmában a jelző értelmezése meglehetősen bizonytalan, az idők folyamán többször változott és az sem meglepő, ha esetenként még e fogalom használatának jogosságát is kétségbe vonták.

Az 1950-es évek végén és hatvanas évek elején vitára került „Javaslat az országos közgazdasági dokumentáció megszervezésére" például még csak a MKKE Könyvtára, a KSH Könyvtára, az MTA Közgazdaságtudományi Intézet és az OT Könyvtára, valamint az OMKDK keretében végzett könyvtári-dokumentációs tevékenységet vette figyelembe, holott a Magyar Kereskedelmi Kamarában, a Magyar Nemzeti Bankban, a Belkereskedelmi Minisztériumban már akkor is folyt kisebb-nagyobb hatókörű közgazdasági dokumentációs tevékenység.

Az 1964-es előterjesztés tovább ment azzal, hogy az érintett ágazatok körét jóval szélesebbre szabta, viszont kevéssé vette figyelembe az OMKDK-ban folyó ipargazdasági-üzemszervezési dokumentációt, mégpedig abból a megfontolásból, hogy a vállalati információ nem tartozik a közgazdasági információ fogalmába. Az akkori elképzelés szerint ugyanis az OMKDK-nak és az ágazati központoknak a közgazdasági dokumentációs tevékenység eredményeinek a vállalatok számára való adaptálása és továbbítása lett volna a feladatkörük.

Egyik javaslat sem – és ebben a sajátosságban osztozott a Művelődésügyi Minisztérium részére készített 1971. évi előterjesztés is – látta indokoltnak és lehetségesnek határvonal meghúzását a köz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gazdasági és statisztikai információs tevékenység között. Az előbbiekben implicite, az utóbbiban explicite is szerepelt a statisztikai szakirodalmi tájékoztatás. Másként közelítették meg ezt a kérdést a Közgazdaságtudományi Bizottságban, amely 1971-ben kimondta, hogy a kérdéses vonatkozásban csak a verbális információkat tekinti közgazdasági információnak és a statisztikai adatok dokumentációjának kérdését külön kell megoldani.

Felmerült olyan vélekedés is, amely megkülönbözteti a gazdasági és a közgazdaságtudományi információt és az előbbit a műszaki-tudományos információs rendszer keretébe utalja.

A mai koncepcióban a vállalatgazdasági és az ágazati információ nem válik el egymástól, hanem az ipari, a mezőgazdasági, a belkereskedelmi stb. ágazati információs rendszerekben – a NTMIR-hez illeszkedve – integrálódik. Közgazdasági információ legfeljebb az, ami ezen a területen kívül esik.

A bizonytalanságra jellemző adalék, hogy a „Közgazdasági szakkönyvtári kalauz", amely a legfrissebb ilyen tárgyú kiadvány – az olvasók szempontját teljesen figyelmen kívül hagyva – bevallottan, de indokolatlanul kihagyja az OMKDK, az Agroinform és az Országgyűlési Könyvtárnak a közgazdasági gyakorlat és kutatás szempontjából jelentős szolgáltatásait.[7]

Nem folytatjuk, mert ennyiből is világos, hogy ha minden egyéb tényező kedvezett volna a közgazdasági dokumentáció országos megszervezésének, ezek a problémák magukban is elég súlyosak ahhoz, hogy akadályozzák, ha nem megakadályozzák az ilyen törekvések érvényrejutását.

Az okok elemzését folytatva feltűnik, hogy legjelentősebb, nem közgazdasági információs szervezeteink bizonyos függetlenséget élvező – tehát nem meghatározott fenntartó szerv részeiként működő és/vagy főként azok kiszolgálására rendelt – intézmények. Példákra nem is kell hivatkozni. Viszont nem lehet puszta véletlennek tekinteni, hogy a két erre predesztinált közgazdasági gyűjtőkörű nagykönyvtár egyike sem vált a közgazdasági dokumentáció valódi központjává – amivel elért eredményeiket természetesen nem szándékszunk kisebbíteni. Aligha tévedünk nagyot, ha ebben a fent jelzett tényező hiányának is szerepet tulajdonítunk. Egyfelől: közgazdasági könyvtáraink vezetése – érthető és helyeselhető indokok alapján, figyelembevéve az amúgyis szűkös feltételeket – anyaintézménye kiszolgálását, nem pedig – az egyébként sem nagyon áhított – központi szerep betöltését vagy az ennek irányába való haladást állította előtérbe. Közvetlen érdekei sem késztették erre, hiszen éppen nagysága folytán, feladatait – általában – különösebben szoros kooperáció nélkül is el tudta látni. Másfelől: a már említett 28 kutatóhely mindegyike már beleszületett egy olyan helyzetbe, amelyet a központi szolgáltatások hiánya jellemzett. Mi sem természetesebb tehát, mint hogy szükségét érezték az önellátásra való berendezkedésnek. Sorra alakultak ki a párhuzamos kapacitások és szolgáltatások. (Külön kiemelendő, hogy 20 intézmény 1963 után alakult, amikor a közgazdasági dokumentáció iránti igények az előző időszakhoz képest jelentősen nőni kezdtek.) A kutatóintézeti könyvtárak és dokumentációs csoportok szintén nem voltak érdekeltek a kooperációban, amire egyébként legjobb szándékuk mellett sem futotta volna erejükből. Az említett fejlődésben főként a mennyiségi elem dominált. Dokumentációs szervezeteinknek sem a szakemberekkel való ellátottsága, sem a belső szervezettsége, sem a technikai színvonala nem alakult megfelelően.

Nem kedvezett a közgazdasági dokumentáció harmonikus fejlődésének, hogy akkor sem rendelkeztünk átfogó, országos koncepcióval a dokumentáció terén, amikor pedig e szakma már jelentékeny fejlődésnek indult. A hatvanas években a közgazdasági dokumentációnak a minimális összehangolást is nélkülöző, decentralizált fejlődése tovább nehe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

zítette az együttműködés feltételeit. Egyes intézeti dokumentációs szervezetekből ekkor alakultak ágazati tájékoztatási központok (külkereskedelem, belkereskedelem) saját kapcsolat- és érdekrendszerrel. Az irányító szervek információ-tudatosságának mértéke igen különbözően és nem egészen függetlenül alakult attól, hogy mennyire alkalmasak az ott működő információs szakemberek e szemlélet erősítésére.

Végül, de nem utolsó sorban az említett erőfeszítések azért sem járhattak eredménnyel, mert egyetlen alkalommal sem sikerült az érdekelt legfontosabb 2–4 intézmény véleményét legalább az alapvető kérdésekben közös nevezőre hozni. A közgazdasági dokumentáció országos rendezésére irányuló törekvések túlnyomórészt „középről" indultak és sem „alulról" sem „felülről" nem kapták meg a szükséges támogatást. Aligha lehet mindenért csupán a körülményeket hibáztatni. A kudarcokban bizonyára szerepet játszottak szubjektív tényezők is.

Ilyen szubjektív tényező például a koordinálástól, a „központok"-tól való – sokszor indokolt – irtózás. Éppen elég negatív példa ismeretes arra, mennyi bajt okozott már az indokolatlan központosítás, mennyi bürokráciát szült a „koordinálás". Hasonló húzódozás jelentkezik gyakran még az egyenlők közötti kooperációtól is. Némileg ez is érthető. A kooperáció, ha valóban az, mindig valami újnak a vállalása és valami régiről való lemondás. Eltekintve a konzervatív hajlandóságoktól, azt is látni kell, hogy a kooperáció egyben mindig befektetés – néha elég lassan térül meg – amihez eszközök kellenek és ami kockázattal jár. Közgazdasági dokumentációs intézményeinknek azonban nem igen volt módjuk sem befektetni, sem kockáztatni.

Van-e kiút?

A lehangoló történeti visszapillantást, egy nem kevésbé lehangoló elemzéssel egészítettük ki. Joggal felvetődik tehát a kérdés; voltaképpen van-e teendő és ha van, akkor reálisan számítani lehet-e a szervezettség, a színvonal emelkedésére a közgazdasági információ területén. A múlt felvázolása és az ebből fakadó tanulságok levonása – úgy tűnik – nem sok okulással szolgált a jövőre nézve, legalábbis pozitív értelemben nem.

Vessünk hát pillantást a jövőbe! Kétségkívül a következő évtizedben a közgazdasági dokumentációban érdekelt nagykönyvtáraknak át kell térniök a számítógépes információs rendszerre. Hatalmas többletköltséget okozna – egyéb károkról nem beszélve – ha ez az áttérés egyeztetés, összehangolás nélkül menne végbe. Elkerülhetetlen tehát, hogy a nagykönyvtárak mielőbb egyeztessék elképzeléseiket.

Milyen feladatok állnak közgazdasági könyvtáraink és dokumentációs intézményeink előtt és várhatóan milyen feltételekkel rendelkeznek majd e feladatok végrehajtásához?

A feladatok közül elsőnek azt említeném, hogy a megfelelően továbbépítendő dokumentumbázisról megbízható és korszerű nyilvántartási rendszert kell kiépíteni.

E nyilvántartási rendszernek a jelenlegihez képest lényegesen több tartalmi adatot kellene felölelnie. Közgazdasági könyvtáraink, dokumentációs intézményeink többsége a beérkező hatalmas mennyiségű dokumentumról csupán néhány tartalmi jegyre utaló nyilvántartással (ETO-, tárgyszavas, vagy más rendszerű) katalógussal rendelkezik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tartalmi feltáró tevékenység elmélyítése a mainál több szellemi befektetést igényel. Aligha várható viszont, hogy ezen intézmények munkaerőellátásában a jövő évtizedben javulás következne be. A beérkező irodalom jelenleginél megbízhatóbb tartalmi feltárásának feladatát változatlan szervezettel és módszerekkel nem lehet megoldani. A szakmunkaerők hiányát csak a meglevő kapacitások kihasználásának jobb megszervezésével lehet enyhíteni. Ez igen sokrétű feladat. Csak néhányat emelünk ki közülük:

– a nemzetközi munkamegosztásból, és ezzel összehangolva
– az országon belüli munkamegosztásból adódó lehetőségek kihasználása,
– a könyvtárak, dokumentációs intézmények munkaszervezésének megjavítása,
– a korszerű technika, a 80-as évek derekától különösképpen a számítógépes technika alkalmazásának általánossá tétele.

Ami a nemzetközi munkamegosztást illeti: már ma is adottak a lehetőségek a nyugati közgazdasági szakirodalom tartalmi feltárása terén elért külföldi eredmények átvételére. Folyik is a vizsgálat az egyik ilyen szolgáltatás – a holland – értékelésére a hazai felhasználás lehetőségei szempontjából. Ha ez vagy valamely más (esetleg több) külföldi szolgáltatás, a szükséges adaptálás után alkalmassá tehető a hazai igények kielégítésére – megfelelő minőségben és gyorsaságban –, akkor ezeket a szolgáltatásokat a hazai közgazdasági dokumentációs intézmények által közvetlenül hasznosítható formában hozzáférhetővé kell tenni. Olyan feltételek mellett, amelyek elég szigorúak, de egyben elég vonzóak ahhoz, hogy a feleslegessé váló hazai munkákkal könyvtári és dokumentációs intézményeink önként felhagyjanak.

A szocialista országok szakirodalma tekintetében kevésbé biztató a helyzet. Mindenesetre szükséges lenne, hogy magyar részről sürgessük egy reális méretű és célszerűen kialakított nemzetközi szolgáltatás megindítását valamelyik szocialista országban. A működő számítógépes szolgáltatások (szlovák, NDK) erre ma még nem alkalmasak. A szocialista irodalomra való koncentrálás esetén (lehet, hogy néhány kétoldalú megállapodás keretében) nem kizárt, hogy a következő évtized közepére már támaszkodhatunk a nemzetközi együttműködés eredményeire. Addig is a szocialista szakirodalom hazai feltárásának összehangolása bizonyára egyedüli módja annak, hogy a sajnos még mindig hiány-nyelvnek számító bolgár, cseh, délszláv, lengyel, román, szlovák szakirodalmat a hazai igények kielégítéséhez szükséges mértékben bevonják a tájékoztatási bázisba.

A nemzetközi együttműködés és a hazai munkamegosztás összekapcsolására más területen is lehetőség van. Ma már több külföldi, illetve nemzetközi szervezetnek szolgáltatunk információkat a magyar közgazdasági szakirodalomról és több olyan szolgáltatásunk is van, amely teljesen vagy részben a külföldnek szól. Ezek a munkálatok sem egymással sem pedig a belföldi szükségletek kielégítését szolgáló dokumentációs tevékenységgel nincsenek összehangolva. Ezen a ponton az a kérdés is felvethető, hogy ha van egy évi 600–700 válogatott magyar 500–600 magyar közgazdasági dokumentumot referáló folyóiratunk a külföld számára, miért nincs egyetlen szélesebb körben is hozzáférhető, folyamatos tartalmi feltárást biztosító kiadványunk erről a magyar olvasó számára. Mindenről tudunk, vagy mindent elolvasunk?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A kooperáció lehetőségéről szólva legtöbbször a szétsugárzó tájékoztatást emelik ki, ami összefügg az effajta kooperáció látványos voltával, a technikai keresztülvihetőség könnyebbségével. Ez a fajta közelítés háttérbe szorítja az állománygyarapítási együttműködés fontosságát. Ebből a szempontból különösen a következő területeket emelnénk ki:

- a nemzetközi szervezetek gazdasági tárgyú dokumentumainak gyűjtése,
- közgazdasági referensz-munkák teljességre törekvő beszerzése,
- a hazai nem-nyilvános közlemények gyűjtése,
- a másodrangú külföldi periodikák gyűjtése,
- a hazai dokumentum-bázis múltbeli hiányainak fokozatos felszámolása,
- a beszerzés-előkészítés információs bázisának összehangolt fejlesztése,
- a beszerzési idő lerövidítését szolgáló új importrendszer kidolgozása és elfogadtatása.

Mindez sokat segítene az egyébként gazdag, de sok konkrét területen azért nem kielégítő dokumentumbázis továbbfejlesztésében.

Külön problémát jelent egy sajátságos, néha indokolatlanul lebecsült dokumentumtípus, a külföldi napi- és hetilap-cikkekhez való gyors hozzáférés. Ezt részben megoldja az MTI, de a válogatása gyakran nem elég megalapozott. Lényeges előrehaladás lenne egy lapkivágatmásolat-szolgáltatás kiépítése (MTI, KOPINT, MNB, MTA Közgazdaságtudományi Intézet) vagy a külföldi szolgáltatások egyik-másikának igénybevétele. Ez sok kiküszöbölhető párhuzamos munkát tenne feleslegessé és szélesítené az egyes intézmények információs bázisát.

Nem megoldott a közgazdasági tárgyú fordítások készítése és az elkészült fordításokhoz való hozzáférés. Az egyes fordíttató szerveknél rendelkezésre álló fordításokról mások jóval többször nem szereznek tudomást, mint ahányszor megtakaríthatják az ismételt fordítást.

Gyűjteményeink széttagoltsága megkövetelné az irodalomkutatásban való együttműködés fejlesztését is. Tapasztalat szerint nem az a fő probléma, hogy ugyanazt, vagy alig különböző irodalomkutatást egyik vagy másik intézmény párhuzamosan készít el, bár ez sem mindig kívánatos, hanem inkább az, hogy az irodalomkutatások csaknem mindig egyetlen gyűjteményre támaszkodva készülnek és rendszerint elég hiányosak. A megrendelő segíteni tud ezen, ha elég tapasztalt ahhoz, hogy egyszerre több helyről is kérjen irodalomkutatást, de ez inkább kivétel, mint szabály.

A kooperáció lehetőségeit még hosszan lehetne sorolni. E lehetőségeket elvileg nem is szokták kétségbevonni. Kérdés azonban, hogy megvannak-e a tényleges feltételei. Az ilyenfajta együttműködésre már ma is több lehetőség van, mint amennyit kihasználunk. Ne áltassuk azonban magunkat: sem könyvtáraink szervezettsége, sem technikai színvonala nem teszi lehetővé, hogy az együttműködésben döntő fordulatot érjünk el.

Ha csak igen-nem-mel szabadna válaszolni arra a kérdésre, hogy rendelkezünk-e akár egyetlen olyan közgazdasági könyvtári-dokumentációs intézménnyel, amely a manuális technika szintjén jól szervezettnek mondható, akkor – sajnos – tagadó választ kellene adnunk. Ennek igen sokrétű oka van. Az egyik fő ok könyvtárpolitikai. Addig hangoztattuk a könyvtárak aktív szerepéről szóló alapjában helyes tételt, amíg végülis már

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

csupán ennek az „aktivitás"-nak lett becsülete, a rendnek, a pontosságnak, a gondosan kimunkált munkaszervezetnek, ami „csak" a könyvtári rendet, „csak" a címleírás és a szakozás pontosságát, „csak" a katalógusok megbízhatóságát „csak" a beszerzés következetességét eredményezi és semmi többet, már nem volt helye az elismert értékek sorában. Ebben a szemléletben semmi érdemleges nem történt a belső szervezet korszerűsítésére. Több mint fél évszázada, hogy a külföldi tudományos nagykönyvtárakban elterjedt a szakreferensi rendszer, amely a szervezet hagyományos funkcionális tagolását egy korszerűbb, a tartalmi oldalt előtérbe állító felépítéssel váltotta fel. Annak is van már húsz éve, hogy ezt az áttérést itthon is javasolták. Mégis nagykönyvtáraink közül fehér holló számba megy az, amely ezen az úton akárcsak elindult. Nem kis része van ennek abban, hogy könyvtáraink szakmai becsülete nem nőtt a kívánt mértékben és hogy a szakemberellátásban is nagy nehézségekkel kell megküzdeni. Mentségül tegyük hozzá; nagykönyvtáraink többségében hiányoznak a korszerű szervezethez szükséges adottságok: nyomasztó a helyhiány mind a raktári kapacitás, mind a munkahelyiségek tekintetében, gyenge a technikai felszereltség, nem elég a jól képzett szakember (még a könyvtáros sem.)

A könyvtári szervezet korszerűsítését és a munkaszervezés tökéletesítését a tartalmi feltárás fokozása és a korszerű technika alkalmazása egyaránt megköveteli. Az előbbiek és az utóbbiak szerves kölcsönhatásban állnak egymással. Az a tény, hogy a könyvtári-dokumentációs munkában a tartalmi feltárás feladata nem áll eléggé előtérben és hogy ez a tevékenység megrekedt a katalogizálás és címfordítás alacsony szintjén – ami viszont többszörösen is párhuzamosan folyik –, konzerválja a könyvtári szervezetet és munkaszervezést. Ugyanilyen irányba hat a könyvtári-dokumentációs munka rendkívül kezdetleges technikai színvonala is.

A korszerű technikák alkalmazásának gyér volta akadálya a könyvtárközi együttműködés kibontakozásának is. A fentiekben példaként említett kooperációs lehetőségeket csak a bőséges másolókapacitások, adatátviteli berendezések (telex) és egyéb olyan technikai eszközök birtokában lehet megvalósítani, amelyek elhárítják azt a manuális technikával egyébként nem kiküszöbölhető akadályt, hogy a kooperáció a legtöbbször feszültségekhez, késedelmekhez, többlet-adminisztrációhoz vezet.

A szervezet, a munkaszervezés és a technika kölcsönhatása különösen a számítógépek alkalmazásánál érvényesül. Általános tapasztalat, hogy a számítógépek bevonulása a könyvtári-dokumentációs munkába alapvető, mondhatni forradalmi változásokat követel a könyvtári-dokumentációs munka szervezetében és szervezésében. Kevésbé szokták hangsúlyozni a kérdésnek azt az oldalát, hogy a számítógép birtokában megnő az információs szervezet felelőssége a feltáró munkában. Egyfelől: a számítógépes feldolgozás azt az „erkölcsi" kötelességet hárítja az alkalmazóra, hogy a betáplált adatok ne csak formailag (a számítógépes feldolgozásra való alkalmasság tekintetében), de tartalmilag is megüssék azt a magas mércét, amit ez a technika általában állít. Nincs lehangolóbb és kiábrándítóbb, mint amikor a legkorszerűbb eszközökkel silány információkat bocsátanak ki. Másfelől: a számítógépes technika kizárja azokat a „fogásokat", amelyekkel a rutinos tájékoztató szakember ma áthidalja a manuális nyilvántartások tökéletlenségeit.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Milyen legyen a szervezet?

A számítógépes technika alkalmazása során nem lehet megkerülni a korszerű információs szervezet kialakításának feladatát sem. Ma már egyre világosabb, hogy a jövő a nagy dokumentumbázisok korszerű eszközökkel való megbízható feltárásáé és e tevékenység kell, hogy megalapozza mind a kisebb információs szervek munkáját, mind pedig az információs tevékenység magasabb típusait képviselő szolgáltatásokat. Annak következtében, hogy a közgazdasági információ területén legalább 3–4 nagy dokumentumbázissal lehet számolni, nemcsak a nagykönyvtár – kiskönyvtár együttműködést kell kiépíteni, hanem ezzel egyidejűleg a nagykönyvtárak összekapcsolását is meg kell oldani. E rendszer elemeiként számolni kell a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, KSH Könyvtára és az OMKDK technikai fejlődésével. Ehhez kapcsolódna az Országgyűlési Könyvtár és nem kizárt, hogy néhány egyéb intézmény is. Az említett nagykönyvtárak sajátos szakmai profilja a legutóbbi időkig nem kristályosodott ki eléggé. Az OMKDK esetében az ipari, illetve a termelési és a fejlesztési információ az a terület, ahol a könyvtár leginkább otthonos. A KSH Könyvtárának nyilvánvaló – és az utóbbi évek számos kísérletében testet is öltött – profiljaként a hazai és a külföldi gazdaság adatszerű információira, valamint az adatok elemzéséhez szükséges módszertanra való szakosodás bontakozott ki. Az Országgyűlési Könyvtár a világpolitikai dokumentáció kapcsán bizonyos affinitást mutat a világgazdasági profillal, amihez a KSH Könyvtár tevékenysége is kapcsolódik. A leghalványabbak a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának kontúrjai.

Hogyan lehetne a jövőben a közgazdasági információs tevékenység világosabb szervezetét kialakítani? Úgy tűnik, hogy ehhez a meglevő intézmények és szolgáltatásaik nem nyújtanak elegendő kiindulópontot. Közelítsük hát a kérdést a másik oldalról, a felhasználókéról.

Kik is a tényleges, illetve potenciális felhasználók? A felhasználók a közgazdasági információ területén elég heterogén halmazt alkotnak, amely csupán többféle megközelítésben azonosítható. A csoportosítás egyik ismérve a tevékenységi terület: eszerint kutatásban-oktatásban, irányítószervekben és gazdálkodó szervekben dolgozó közgazdászokat különböztethetünk meg. Minden tevékenységi területen találhatók „operatív" munkát végzők (a kutatásban ezen a kutatókat értjük) döntéselőkészítők és döntésthozók.

A tematikai érdeklődés szerint a felhasználói csoportok már bonyolultabbak, de azért többé-kevésbé ezek is megfoghatók. Öt csoportról beszélhetünk: világgazdasági-külgazdaságpolitikai orientáció, gazdaságpolitikai (ár-, pénzügy-, életszínvonal-, fejlesztési stb. politika, gazdaságirányítás, eszköztár) orientáció, piaci-termelési orientáció (vállalati stratégia és taktika), gazdaságszervezési orientáció (vállalatszervezés), gazdaságelméleti (és gazdaságkutatási módszerek) orientáció.

Nemzetközi tapasztalatok szerint ezek a tematikai csoportok többféleképp kombinálódva adják egy-egy tájékoztatási intézmény profilját, illetve ennek megfelelő típusát. Az egyik típusban a gazdaságelméleti, gazdaságpolitikai és a világgazdasági tematika ötvöződik egységbe. Ilyen a kieli Világgazdasági Intézet Könyvtára, a belga Gazdaságügyi Minisztérium Könyvtára stb. Másik típus a világgazdasági, gazdaságpolitikai, piaci orientációt fogja egybe, ilyen a HWWA Gazdaságkutató Intézet Könyvtára és a holland Gazdasági

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Tájékoztató Szolgálat is. A világgazdasági és a világpolitikai tematika ötvöződése jellemző például a genfi ENSZ-Könyvtárra, mely profil más esetekben (egyes parlamenti könyvtáraknál) a gazdaságpolitikai tematikával egészül ki. Megint más esetekben a közgazdasági elméleti profil a társadalomtudományok együttesében jelentkezik, mint például a Londoni Közgazdasági Főiskola Könyvtárában vagy az INION-ban. A szocialista országok szakirodalmi tájékoztatásának fejlődése produkálta a termelési és gazdaságszervezési orientáció összekapcsolását a műszaki-tudományos tájékoztatási rendszerben, de ennek hiányossága (nem véletlenül) a termelési és piaci jellegű információk nem kellő egysége. Teljesen meggyőző mintával tulajdonképpen egyik típus sem szolgál, amellett, hogy a hazai nagykönyvtárak tényleges profilja kevéssé is vág egybe ezekkel a mintákkal.

Figyelembevéve azt, hogy a jövő hazai közgazdasági információs hálózatában az arányosság, a közel egyenlő feladatvállalás és teherviselés elvét célszerű megvalósítani, az alábbi szervezet kialakítását lenne érdemes fontolóra venni.

1. A világgazdasági, külgazdaságpolitikai és a gazdaságpolitikai információellátás központja: KSH Könyvtára; együttműködő partnerek MKKE Könyvtár, az Országgyűlési Könyvtár, a Konjunktúra és Piackutató Intézet és az MTA Világgazdasági Intézet, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, MNB, OT, Pénzügyminisztérium könyvtárai.

2. A gazdaságelméleti és gazdaságszervezési információellátás központja a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, együttműködő intézmények az MTA Közgazdaságtudományi Intézet, a KSH Könyvtára, az OMKDK és az OVK.

3. A termelési/fejlesztési és piaci információellátás központja az OMKDK; együttműködő partnerei a Konjunktura és Piackutató Intézet és a Belkereskedelmi Kutatóintézet, továbbá az ágazati tájékoztató intézetek, az Agroinform kivételével.

A fenti elgondolás, illetve szervezeti vázlat természetesen csupán egyike a lehetséges kombinációknak. A lényeg voltaképpen az, hogy a közgazdasági információ túlságosan széles terület ahhoz, hogy egyetlen hálózat keretében integrálni lehessen. Némi indoklás azért kívánkozik ehhez, mintegy kapcsolatteremtésként a javaslatba hozott három központ (bár inkább helyesebb lenne a „mag" kifejezést használni a szó „nucleus" értelmében) mai és ebben az elgondolásban szereplő funkciói között.

Ami a KSH Könyvtárát illeti a fenntartó intézménynek a gazdaságpolitikához fűződő funkcionális kapcsolata folytán főként a világgazdasági és külgazdasági orientáció kíván indoklást. A kapcsolatot részben a dokumentumbázis, részben az együttműködési kör biztosítja. Az elgondolás mögött főként az rejlik, hogy a gazdaságpolitika szempontjából legfontosabb információs terület egységes információs bázissal rendelkezzék, mégpedig olyannal amely szervezetileg is közvetlenül kapcsolódik a gazdaságirányításhoz, illetve az ezt szolgáló szélesebb értelemben vett közgazdasági tájékoztató tevékenységhez.

A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának funkciójára tett javaslatban az a szempont irányadó, hogy a fenntartó intézmény oktatási és kutatási profiljához ez az orientáció viszonylag közel áll.

Az OMKDK esetében a jelenlegi profil voltaképpen nem túl nagymértékű módosításáról van szó. Le kellene választani róla azokat az elemeket, amelyek ma sem kapcso-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

lódnak szervesen az intézmény fő funkcióihoz, viszont a termeléssel és a műszaki fejlesztéssel kapcsolatos információkat az igényeknek és főleg a követelményeknek megfelelően szervesebb kapcsolatba kellene hozni a piacokra, az értékesítésre vonatkozó információkkal.

Szembesítsük röviden ezt az elgondolást a korábbi koncepciókkal: 1971-ig mindegyik koncepció egyetlen intézményt kívánt felruházni a központi funkcióval. Ezek az elképzelések érthető módon ütköztek azon intézmények nyílt vagy szemérmesen leplezett ellenkezésébe, amelyek nem jutottak volna ilyen szerephez. Nem is beszélve arról, hogy az ötvenes évek végén-hatvanas évek elején a „központ" gondolatához még az adminisztratív irányítás funkciója is hozzákapcsolódott. Később a hangsúly az önkéntes, bár felülről kezdeményezett együttműködésre helyeződött át. Még az 1971-es elképzelések is egyetlen intézmény – bár erősen korlátozott központi szolgáltatásait irányozták elő. Csak utóbb merült fel annak gondolata, hogy a lényeg nem a központi szolgáltatásokban, hanem az együttműködés célszerű megszervezésében rejlik.

Milyen felhasználói kört szolgálnának ki az említett hálózatok? Tevékenységi terület szerint mindhárom csoportot, tehát a kutatást-oktatást, a gazdaságirányítást és a vállalatokat egyaránt. E kiszolgálás lehet közvetlen vagy az adott felhasználói szervezet helyi információs részlege által közvetített. A kutatásban a gyakoribbnak az utóbbi igérkezik, miután a legtöbb – bár korántsem mindegyik – kutatóhely megfelelő információs részleggel rendelkezik. Számukra nagy előny, ha az alapozó munkálatokban az említett hálózatokra támaszkodhatnak. A gazdaságirányításban, elsősorban a döntéselőkészítésben dolgozók megint csak az említett két úton támaszkodhatnak az információs hálózatok szolgáltatásaira, hasonló a helyzet a vállalatoknál is. Ezek az igények általában konkrétak, specializáltak és gyakran (különösen a kutatásban) eléggé stabilak. Kielégítésük leginkább gondos és gyors állomány-gyarapítással, a dokumentumbázisnak az SDI-jellegű folyamatos és a retrospektív információs igények kielégítésére egyaránt alkalmas tartalmi feltárásával lehetséges. A szolgáltatásrendszer súlypontjai természetesen a három hálózatban az egyes területek sajátos követelményei szerint különbözhetnek. Ami mégis összeköti őket az az alapfeltárásban szükséges egységesség.

Külön kell szólni a döntéselőkészítésben dolgozók felső rétege és a döntéshozók információs igényeinek kielégítéséről. Ezen igények komplex, szelektált, elemzett és értékelt információkra irányulnak. Az ideális az lenne, ha az ilyen igényeket maguk a felhasználói szervezetek elégítenék ki (vö. 2.). Ma azonban ennek még nincsenek meg a feltételei. Valószínűleg még hosszabb ideig szükség lesz arra, hogy az ilyen információkkal is információs szervezetek lássák el a felhasználókat. Ennek következtében mind a három hálózatban ki kell alakítani az információelemzés műfaját, az ehhez szükséges munkaszervezetet. Felvetődik a kérdés, képesek lesznek-e a hálózatok az információelemzés követelményeit kielégíteni? Általában igennel válaszolhatunk, bár van az igényeknek egy olyan szintje is, az ún. felsőszintű vezetés tájékoztatása, amelyet célszerű lenne egységes rendszerbe fogni.

Ezen a ponton felvetődik a kérdés, hogyan kapcsolódjon egymáshoz az említett három hálózat? Alighanem elkerülhetetlen egy központi szerv az együttműködés szervezésére, egyes közös feladatok (pl. referral center, módszertani munka, továbbképzés, nemzetközi kapcsolatokból adódók) ellátására és nem utolsósorban a felsőszintű vezetés információellátására. E „központi" szerv az említett három hálózat közös intézménye lehetne, a három intézmény valamelyike mellett működhetne, de tevékenységének irányát,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

körét, ezek együttesen szabnák meg. A mai jogszabályok azt is lehetővé teszik, hogy egy ilyen szerv a három intézmény által közösen finanszírozva és szervezetileg elkülönülten működjék. Szükséges-e, hogy a közgazdasági információnak legyen egy saját közös szerve, vagy pedig helyesebb lenne ezt egy társadalomtudományi „központ" részeként működtetni? Az utóbbinak is lennének nyilvánvaló előnyei. Ámde – a közgazdasági információ területe annyira szerteágazó és bonyolult, hogy e feladatokat egy még átfogóbb, még szélesebb funkció részeként aligha lehetne kellő eredményességgel és minőségben ellátni.

Meglehetősen hosszúra nyúlt fejtegetésünkben jó néhány kérdést nyitva hagytunk. Nem foglalkoztunk a felhasználói kör nagyságával, amelyet hajlamosak vagyunk 1000 főnél alacsonyabbra tenni, a jelenlegi szolgáltatások színvonalával és hatókörével, amelyet szintén nem becsülünk túl. A funkciók közül nem tértünk ki az empírikus adatok, valamint a statisztikai adatokból továbbszámított adatsorok dokumentációjának kérdésére (adatbank), a nemzetközi statisztikai adatok nyilvántartásának problémájára (faktografiai információ), a kutatásnyilvántartásra, a nemzetközi kapcsolatokból származó információk gyűjtésére és feldolgozására, a nem közgazdasági forrásokban fellelhető magyar és külföldi gazdasági vonatkozások feltárására. Nem szóltunk a dokumentumokhoz való gyors hozzáférést akadályozó tényezőkről (ezek sorában az import teljesen elavult rendszeréről). Nem érintettük az említett hálózatok összekapcsolásának módszertani, technikai feltételeit és követelményeit. Nem tértünk ki a nemzetközi kapcsolatokkal összefüggő szervezeti kérdésekre, az ágazati tájékoztatási hálózatokkal való kapcsolatra, amely különösen a mezőgazdaság vonatkozásában látszik bonyolultnak. Nem foglalkoztunk azzal a kérdéssel sem, hogy mindennek milyen anyagi kihatásai lehetnek. Ezeket és egy sor más kérdést a további vitákban kell még tisztázni. E vitához szerettünk volna e néhány reminiszcenciával és remélhetőleg gondolattal is hozzájárulni.

E zárómondatnak is beillő szavakkal mégsem óhajtjuk a gondolatsort lezárni, mert megismétlendőnek tartjuk a húsz éves tapasztalatok egyik legfőbb tanulságát: a mostani próbálkozások éppúgy zátonyra futnak, mint az előzők, ha a vitákban kialakítandó álláspont nem válik az érintett intézmények k ö z ö s elhatározásává és ha ez nem kap hathatós támogatást a kutatás és a gazdaságirányítás vezetőitől, azoktól az intézményektől, amelyekért a közgazdasági információ egyáltalában létezik és amelyeket szolgálni a múltban éppúgy mint a jövőben nemcsak feladatának, de hivatásának, léte egyedüli értelmének tekintett és tekint.

HIVATKOZÁSOK

1. FÖLDI Tamás: Döntés és szakirodalmi információ. = Figyelő, 1965. 45. sz.
2. FÖLDI Tamás – RÓZSA György: A gazdasági információ pénzt ér. = Figyelő, 1968. 17. sz.
3. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelvei, Budapest, 1969. Kossuth Könyvkiadó.
4. FÖLDI Tamás – LÁNG Imre: Uj irányzatok a magyar közgazdasági könyvtárak alapfunkcióiban. = Könyvtári Figyelő, 1973. 2. sz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

5. RÓZSA György: A leghatékonyabb befektetés, avagy újra a közgazdasági információról. = Figyelő, 1978. 6. sz.
6. NAGY Tamás – FÖLDI Tamás: Beszámoló közgazdaságtudományunk helyzetéről. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Bizottság, 1975.
7. Közgazdasági szakkönyvtári kalauz. Budapest, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára, 1978.

◆◆◆

AZ ÁRAMTAKARÉKOSSÁGÉRT sokat tesznek a kanadai könyvtárak. A Guelph Egyetem Könyvtárának takarékossági ötletpályázatát az a hallgató nyerte, aki javasolta, hogy a kutatófülkékbe (carrell) egyedi villanykapcsolókat szereljenek. Kanada egyik legnagyobb közművelődési könyvtára, a londoni, havi 1200 dollárt takarít meg a folyosók, irodahelyiségek, mosdók, raktárak világításának csökkentésével. Több könyvtár a fűtő és a légkondicionáló berendezések átalakítása útján is csökkenti az energiafelhasználást.

(Library Journal, 1978. 13.no.)

MEGALAKULT A DEUTSCHE BIBLIOTHEKSINSTITUT 1978 októberében, az Arbeitsstelle für das Bibliothekswesen és az Arbeitsstelle für Bibliothekstechnik összevonásával. Az intézet az NSZK központi könyvtári kutatási és módszertani intézménye. Tevékenységének fő területei: könyvtári hálózatok és rendszerek szervezése, központi szolgáltatások; a könyvtári munka tervezése és szervezése; az állomány gyarapítása, feltárása és hozzáférhetővé tétele; könyvtári gazdálkodás és statisztika; olvasáskutatás, könyvtárpropaganda; speciális olvasói csoportok és könyvtártípusok; nemzetközi együttműködés; képzés és továbbképzés.

(Bibliotheksdienst, 1978. 10.no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HOZZÁSZÓLÁS
Földi Tamás közgazdasági információról szóló cikkéhez

FÖLDI Tamás visszapillantása a hazai közgazdasági információ történetére, igen hasznos, tárgyszerű –, még az okokat is felsoroló leírásából kitűnik, hogy az elmúlt évtizedekben sem a könyvtárosok, sem a könyvtárakat irányító szervek nem tudták létrehozni a szükségleteknek megfelelő, korszerű közgazdasági információs szervezetet, és a szervezetlenség miatt, a magyar közgazdasági információ tartalma, hatékonysága elmaradt a követelményektől.

A visszapillantás leíró részét követő elemzés, az okok felsorolása nagyon tanulságos, elgondolkoztató. Az ezt követő: „Hogyan tovább..." rész pedig úgy vélem, megfelelő kiindulási alap a magyar közgazdasági dokumentáció, oly sokáig vajúdó fejlődéséhez. Megfelelő alap, és talán az egyetlen megoldás. Lényegében a könyvtárak alulról érkező kezdeményezése, amely ha megfelelő belátásra és önfegyelemre támaszkodik, sikerre vezethet.

Mégis hajlok arra – a múlt tanulságai alapján – hogy a közgazdasági profilú könyvtárak és dokumentációs központok valamilyen „magok" körül sűrűsödő, önkéntes kooperációját problematikusnak minősítsem. Ez az önkéntes társulás ugyanis alig tudja majd feloldani a meglévő érdekellentéteket. Nehezen képzelhető el, hogy bizonyos könyvtárak, dokumentációs szervezetek eddigi munkájukat önként átalakítsák, még akkor is, ha az új szervezetben biztosítva van fenntartó intézményük minden speciális kívánsága és a központi dokumentációs intézmények többlet-szolgáltatása. FÖLDI Tamás „magvas" elképzelése tehát csak akkor realizálható, ha ezek a „nukleuszok" olyan „rendszer-gazdák", akik az önkéntes társulás irányítását, fejlesztését meghatározott j o g k ö r r e l láthatják el.

Ez a jogkör önmagában nem elegendő. Teljes mértékben egyetértek FÖLDI Tamással, hogy a korszerű dokumentációs szervezet és ennek tartalmi elmélyítése, objektív feltételek megteremtését követeli meg. Meg vagyok azonban győződve arról, hogy ez az anyagi fejlesztés közvetlenül, láthatóan is megtérül a racionalizálási intézkedések hatására.

A „nukleuszok" tartalmi elhatározása problematikus, de nem megoldhatatlan és véleményem szerint a javaslatnak nem ez a kardinális kérdése. Személy szerint hajlok arra, hogy inkább két alközpontot teremtsünk, mint hármat, mert a közgazdasági dokumentumok jelentős része elméletet, módszertant, gazdaságpolitikai megfontolásokat és a gazdasági folyamatok elemzését is tartalmazza – egy ugyanazon dokumentumban. Tehát az ágazati és makro-ökonómiai szintet, valamint a vállalati, üzemi szintet tekinteném választó vonalnak.

Nem kételkedem abban, hogy FÖLDI Tamás igen alaposan ismeri a közgazdasági jellegű könyvtárak és dokumentációs intézmények tevékenységét, mégis azt javasolnám,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

hogy egy nagyon kiterjedt, alapos helyzetfeltárással kezdődjék el a javaslat realizálása. A helyzetfeltárás a könyvtárak jelenlegi tevékenységét és a megállapítható igényeket is igyekezzek megragadni. Ennek ismeretében lehet konkrét feladattervet kidolgozni a közgazdasági dokumentáció továbbfejlesztésére. Ugy vélem, hogy FÖLDI Tamás javaslatának realizálását valamilyen szervezetnek kell ellátni, amely a tény-megállapításából indul ki, majd folytatja a részletes, egyeztetett fejlesztési tervvel és így tovább... Ennek az ad hoc szervezetnek az elhelyezkedését, költségvetési megoldását gyakorlati kérdésnek tartom.

A legfelsőbb szervezés informálását, sem a mai állapotban, sem pedig a közel jövőben nem köthetjük a könyvtárak, dokumentációs központok tevékenységéhez. Nem utolsósorban azért, mert a magyar közgazdasági könyvtárak ma nem rendelkeznek olyan káder anyaggal, akik a szintetikus tájékoztatást el tudnák látni. Bizonyos, hogy a magyar közgazdasági és dokumentációs szervezet tovább fejlesztett formájában bázisa lesz ennek a tevékenységnek. Egy ilyen szintetizáló feladat szükségességét nem vitatom. Szervezeti megoldását azonban nem minősítem könyvtári ügynek.

Összefoglalva:

- FÖLDI Tamás javaslatát reális, megfontolt kiindulási alapnak tekintem – a korszerű magyar közgazdasági dokumentációs szervezet kialakítására.
- Valószínűnek tartom, hogy ennek a közgazdasági dokumentációs szervezetnek két-, vagy több központúnak kell lennie.
- Szükségesnek tartom, hogy az önkéntes társulás bizonyos jogköröket biztosítson – a már előzőekben idézett alközpontoknak.
- A javaslat realizálhatóságát – de úgy vélem, elfogadtatását is – nagy mértékben elősegítené, ha a jelenlegi állapotot egy részletes felmérés foglalná össze. Ez szolgálhatná a további részletes tervek kidolgozását is.
- Javaslom, hogy a közgazdasági dokumentáció tovább fejlesztését egy kisebb szervezet gondozza – beleértve a helyzetfelmérés, részletes tervezés stb. feladatát is.

Végül szeretném hangsúlyozni, hogy az itt leírtak magánvéleményemet tartalmazzák; nem tekinthetjük a Központi Statisztikai Hivatal állásfoglalásának. Megjegyzem azonban, hogy feltehetően a KSH Könyvtár bármikor hajlandó valamilyen közgazdasági dokumentációs „maghoz" csatlakozni. Az is vélelmezhető azonban, hogy a tervezetben szereplő – a továbbiakban részletesebben kimunkált profilú egyik „nukleusz" feladatát ellássuk.

DÁNYI Dezső

A KÖNYVTÁRI GYÚJTOGATÁS (főleg fiatalkorú bandák műve) nem ritka az USA-ban. Legújabban New York államban két, Oregonban egy városi fiókkönyvtár állománya pusztult így el, részben vagy egészben.

(Library Journal, 1978. 15.sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A GYERMEK ÉS AZ OLVASÁS KAPCSOLATÁRÓL LÉLEKTANI MEGKÖZELÍTÉSBEN
Problémavázlat

NAGY Attila

A miértekről dióhéjban

A mai gyerekek minden valószínűség szerint jóval több időt töltenek naponta a képernyő előtt, mint önkéntes olvasással, mégis kultúránk hagyományaiból, jellegéből és szerkezetéből következően elengedhetetlen feltétel a megfelelő mértékű olvasás- és íráskészség elsajátítása. Nemcsak az általános iskola sikeres elvégzésénél (még gyógypedagógiai szinten is), hanem a kulturálisan nagyon kevéssé igényes felnőtt mindennapi életében is szinte lekűzdhetetlen akadályt jelenthet ezen készségek hiánya. Gondoljunk csak az utcai feliratok tömegére vagy akár a hivatalokban adódó elintéznivalókra.

Ezek az összefüggések nagyon is jól ismertek. Azonban egy sor további tényező is indokolja, hogy fontos gondolkodási és kutatási témának tartsuk (lélektani szempontból is) a gyermekek olvasását.

Legalább felsorolásszerűen említsünk néhányat ezekből a tényezőkből!

A szókincs! Anyaneelvünk színes, rugalmas alkalmazása, az érvek és érzelmek árnyalt kifejezése az igazán fontos, és nem a sokat emlegetett idegen szavak ismerete, értő használata.

A népmeséket hallgató gyerek az „összezördültek" ige hallatán vagy azonnal rákérdez a ritkán használt szó pontos jelentésére, vagy annak ismételt előfrodulása után a változó szövegkörnyezet segítségével maga építi fel a szó sajátos, más szinonímákkal csak megközelíthető, és teljes értékűen be nem helyettesíthető jelentését. Természetesen a példák sorával lehetne még igazolni a gyermek szókincsének, fogalomkészletének, ismeretrendszerének gyarapodási lehetőségét a mesehallgatás, vagy – olvasás útján. Hiszen a legválasztékosabban beszélő értelmiségi szülők gyermekei is szükségszerűen belebotlanak ismeretlen tárgyak, érzések, cselekvések megnevezéseibe a mesék átélése folyamán, s ezek újdonságértéke szinte felbecsülhetetlen a kulturális vonatkozásban hátrányos helyzetűnek tekinthető tanulók (többségükben szakképzetlen fizikai munkát végző szülők gyermekei) esetében.

A nyelvhasználattal, a beszédmód alakulásával kapcsolatos összefüggések bizonyos értelemben még az előzőeknél is fontosabbnak látszanak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A mesék, a könyvek természetesen elsősorban drámai, feszültségekkel terhes történeteket és/vagy ismereteket közvetítenek, és egyúttal a közlés formája, a nyelv – annak elemei és főként annak struktúrája – is feltétlenül nyomot hagy a befogadó gyermekben. Az a gyerek, aki főként tőmondatos parancsok végrehajtásához szokott, – mesék, gyermekregények, kalandos történetek ismételt átélése, megértése után nagy valószínűséggel már a szülőket is meglepő fordulatokat („ásó, kapa és a nagy harang választhat el csak minket") kezd beszédében használni. Az erős indulati, érzelmi tartalmakat hordozó rövid, tőmondatos beszédmódot lassanként felválthatja az érveket és magyarázatokat is inkább tartalmazó, a finomabb különbségeket is érzékeltető árnyaltabb nyelvhasználat.

Természetesen nem egyetlen szálú, egyirányú, ok-okozati viszonyról beszélünk itt. A gyermeki beszédmód alakulása elsősorban a közvetlen környezettől, a gyermek mindenkori gondozóinak nyelvhasználati szokásaitól függ, ez viszont már közvetett módon iskolázottságuk mértékével és kultúrájuk könyvközeliségével is kapcsolatban áll. Vagyis a kifejezőkészség pusztán mesehallgatás vagy olvastatás útján valószínűleg nem változtatható meg az egyéb környezeti hatások ellenére, de a körülmények kedvező irányú elmozdulásával együtt feltehetően az olvasásnak is fontos szerep juthat az ilyen irányú pedagógiai műveletekben.

Ugyanakkor nagyon világosan látnunk kell, hogy a kifejezésmód milyensége nem csupán esztétikai vagy nyelvhelyességi kérdés, hanem egyúttal a gondolkodás- és viselkedésmód nagyon fontos kérdése is. Bizonyos szavak ismerete, használata a külvilág tárgyainak gazdagabb ismeretén túl éppen az egyén fogalomrendszerének, gondolkodási eszköztárának összetettebb, árnyaltabb mivoltát is jelenti. Aki pedig differenciáltabb gondolatrendszerének megfelelően inkább érveket, magyarázatokat is tartalmazó összetett mondatokban fejezi ki közlendőit, feltehetően magatartásában, viselkedési stratégiáiban is némileg különbözik a rövid, 1–2 szavas mondatokban megnyilvánuló és érintkező társaitól.

Van azonban az olvasásnak egy másik, igen erős szálú összefüggése is a gyermeki magatartásformák alakulásában. Mint ismeretes, a gyermeki tanulás legáltalánosabb formája az önkéntelen másolás, az utánzás, a modellkövetés. A gyermek a közvetlenül megfigyelhető magatartás-, vélekedés- és beszédmintákat megfigyeli, majd átveszi környezetének idősebb, tapasztaltabb, erősebb, okosabb, ügyesebb tagjaitól és alkalomadtán sajátjaként használja azokat. Később pedig már szokásként, állandósult magatartási formaként könyveljük el ezeket.

Ez a másolási folyamat az olvasmányélmények útján is megtörténhet. A legkisebb fiú leleménye, talpraesettsége, elpusztíthatatlansága, Csingacsguk méltósága, tántoríthatatlan barátsága, Sztrogoff Mihály vakon is célba érő akaratereje mind-mind egy-egy követésre felkínált matricát is jelentenek a még képlékeny viselkedési formákkal rendelkező gyermekek és fiatalok számára.

A különböző életkorú gyermekeknél természetesen más és más szinten, de az olvasásnak, a mesének, a feszültség- és a kalandkeresésnek feltétlenül van egy általános dinamizáló és/vagy feszültségoldó, érzelmi egyensúlyt teremtő funkciója is. Sok szülő, esetleg néhány könyvtáros is fél a sárkányok leöldöséséről, a feldarabolt királyfi testének

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

forrasztófűvel való összeállításáról és egyéb „borzalmakról" szóló népmeséket megismertetni gyermekével és ezért vagy maga talál ki szelíd, hétköznapi, mai történeteket, vagy ilyen olvasmányokat szerez be fiacskájának, aki ásítozva kritizálja a dramatikus, feszültséghordozó elemek hiányát. Pedig a gyermekére valóban figyelő szülő számára viszonylag könnyen adódik a magyarázat. Az óvodai, vagy iskolai környezetben naponta seregnyi konfliktusba („add vissza" – „ő kezdte" – „edd meg" – „leesel" – „csukd be a szemed" stb.) bonyolódnak gyermekeink még a harmónikusnak mondható környezetben is. Nos, ezek az apró, jól, vagy kevésbé jól megoldott összeütközések kisebb, nagyobb feszültségeket teremtenek, illetve hagynak a gyermekben, s az indulatáttétel mechanizmusa révén ezek mind mobilizálódhatnak, majd megoldódhatnak, levezetődhetnek a sárkányokkal, az ármánykodó irokézekkel, vagy a rabszolga csapatot terelő janicsárokkal folytatott harc érzékletes leírásának meghallgatása, elolvasása közben. Ezért nem szabad félteni a gyermekeket a mesék, az ifjúsági regények „kegyetlenségeitől", drámáitól, hanem az olvasás közben, vagy után adódó kérdések részletes, türelmes megválaszolása legyen inkább eszközünk az esetleg még megmaradó feszültségek, szorongások oldására.

Végül ebben a nagyon rövidre fogott áttekintésben – a hagyományos tárgyalásmódtól kissé eltérően – ne csupán a szépirodalmi alkotások befogadásakor, átélésekor működésbe lépő lelki folyamatokról, azok mechanizmusairól essék szó, hanem egy sokkal prózaibb, de nem kevésbé fontos – az olvasva tanulás – témáját is tegyük, legalább futólag a lélektani szempontú vizsgálat tárgyává.

Az olvasó egyik legfőbb célja, még gyerekek esetén is, a szövegből való tanulás.

Amint azt ma már pontosan tudjuk, az olvasás útján történő tanulás elsősorban nem a hagyományos értelemben vett mechanikus emlékezet gyakorlását (bevésést és megőrzést), nem az oly sokat kárhoztatott memorizálás, verbalizmus egyszerű továbbélését jelenti. Bonyolultabb folyamatokról van szó. Az olvasó mindenekelőtt válogató, lényegkiemelő munkát végez. Megkülönbözteti a számára eddig még ismeretlent, váratlant az ismerttől, s ezeket a számára adott kulcsfontosságú mozzanatokat még rendszerint az olvasás, a megértés, a feldolgozás folyamatával egyidejűleg eddigi ismereteinek rendszeréhez igazítja, az új adat, vélekedés segítségével akarva-akaratlan újra fel kell építenie tudásának, gondolatrendszerének idevonatkozó részelemét.

Külön hosszadalmas fejtegetésben kellene az új ismeret és az annak ellentmondó régi gondolatrendszer összebékülésének, integrálódásának mechanizmusait leírnunk. Itt csupán elegendő annyit jeleznünk, hogy az új információk felvétele nem automatikus és nem egyenesvonalú folyamat, tehát az új elemek nem egyszerűen ráépülnek a már meglévőkre, hanem nagyon gyakran a meglévő szerkezet, azaz ismeretrendszer teljes átépülését eredményezi egy-egy új információ asszimilálása, beépítése, de ugyancsak sűrűn előfordul a fordítottja is, amikor a meglévő ismeretek összetartó ereje nagyobb s az újszerű vélekedést, adatot, bizonyítást az olvasó képtelen megérteni, vagy elfogadni.

Vagyis az új információk felvétele bonyolult, több irányú, több lépcsős folyamatok eredménye, ahol mindig a rész és egész kölcsönhatásáról van szó.

Mégis a gyakorlati tanulás folyamatában, mely tényezők segítik, illetve nehezítik a nyomtatott szövegből történő ismeretszerzést?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindenekelőtt a szöveg sajátosságai – annak tartalmi, tipográfiai, nyelvi-, stiláris jegyei (olvashatósága) stb. – határozzák meg a végeredményt.

Ennél is fontosabbnak látszik mindaz, ami az olvasóban, a befogadóban zajlik le. Meghatározó szerepe van a motivációs bázisnak (Miért ül le olvasni? Kötelező [iskolai olvasmányok], vagy valóban mélyről fakadó kíváncsiság vezérli? stb.) és az előzetesen jól, rosszul megfogalmazott várakozásnak. Minél aktívabb, kérdező és következtetéseket újra meg újra megfogalmazó összetett tevékenység az olvasás, annál több új ismeretet tudhat majd magáénak egy-egy szövegrész végén a könyvet letevő gyerek. Természetesen ebben a tevékeny, feltételezéseket és következtetéseket ismételten megfogalmazó folyamatban a jó olvasó a haladás tempóját a mindenkori szöveg bonyolultságához, nehézségéhez igazítja.

Fejlődéslélektani alapozás

Az alábbiakban az életkori sajátosságok (a fejlődéslélektani törvényszerűségek) és a különböző olvasmányok, eltérő élményminőségek iránti érdeklődés, vonzódás, illetve igény összefüggéseiről, megfeleléseiről esik szó. Világosan látnunk kell azonban hogy ez a vázolt fejlődési irány és ütem csupán általános formában, tendenciaként – pontosabban fogalmazva, inkább csak az optimumot közelítő helyzetekben, pl. könyvközeli kultúrájú, iskolázott szülők gyermekeinek esetében – igaz. A 1,5–2 éves gyermek is megtanulhat már vékony papírú könyveket lapozgatni, követelheti már a mesét, de csak akkor, ha a környezete ezt számára felkínálja, nap mint nap példaként, mintaként be is mutatja. (Ugyanakkor azonban jól tudjuk, hogy felnőtt lakosságunk jelentős része (30–40 %) gyakorlatilag nem olvas könyvet.)

Nagyon kevéssé pontos az a kép, amelyet gyermekeink olvasási kultúrájáról fel tudunk vázolni. Különösen hangsúlyos ez a hiányérzet, ha nem csupán az elvont fejlődéslélektani elveket kívánnánk bemutatni, hanem azok társadalmi rétegenkénti, kulturális alcsoportokra is jellemző megjelenési formáit, azaz, ha a lélektani és szociológiai közelítésmódot egyidejűleg próbálnánk érvényesíteni. Többek között jó lenne ismernünk a válaszokat az alábbi – kifejezetten a gyerekekre vonatkozó – kérdésekre: Hogyan működnek megismerő és érzelmi folyamataik irodalmi, illetve ismeretközlő művek olvasásakor? Milyen törvényszerűségek érvényesülnek a válogató, megítélő, egyáltalán az értékfelismerő készségek működésekor? A különböző magatartásminták, a célok és a normák hogyan épülnek be a befogadó gyermek személyiségébe?

A különböző társadalmi rétegekből érkező gyerekek megváltoztatják-e olvasási szokásaikat, befogadói stratégiájukat a rendszeres könyvtárhasználat, illetve a könyvtáros hatására? stb.

Sajnos, azonban átfogó igényű, hazai kutatások hiányában inkább csak jelezzük ismeretrendszerünk hézagait, s főként a fejlődéslélektani szempontú leírást helyezzük előtérbe.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az óvodás kor és ami addig történik

Kis túlzással talán azt is állíthatnánk, hogy a gyermek megfelelő ütemű, harmónikus fejlődéséhez a születése utáni első napoktól kezdve elengedhetetlenül szüksége van a mesére. Nagyon nehéz ugyanis szétválasztani a néhány hetes, hónapos csecsemőhöz intézett anyai gügyögést, becézést, a környezeti tárgyak és személyek ismételt megnevezését, az események aprólékos leírását a már-már igazi „meséléstől" vagy olvasástól. A gyermek számára az anya beszéde kezdetben csupán a kontaktus eszköze, de ez a beszéd egyre több egyebet is jelent. Az ismételt rámutatás, megnevezés eredményeként részesül az 1–2 éves pici a ráismerés örömében is. Ez az öröm jelenik meg újra a tárgyképeskönyvek lapozgatásakor másfél-, kétéves korban.

S ekkor már szinte maga a gyermek is mesélővé válhat, hiszen azért kérte a könyvet, hogy a tárgyakra rámutatva hangosan meg is nevezze azokat. A rámutatás és megnevezés funkciója nyilvánvalóan a begyakorlás, a tanulás. A 3–4 évesek már a folyamatos történeteket, verses képaláírásokat is tartalmazó képeskönyveket, leporellókat kedvelik. S a fentiekkel nagyjából egyidőben, a 2. és a 4. életévek közötti időben jelenik meg a gyerek igazi mese igénye. Elsősorban a saját életére vonatkozó leírásokat, történéseket, a hétköznapok eseményeinek aprólékos elbeszélését várja szüleitől az óvodába lépő gyermek. Ennek hallgatása közben ismételten átéli mindazt, amit tud, amit ismer, ami már megtörtént vele vagy közvetlen hozzátartozóival, tehát az átélés élménye megerősödik, megszilárdul. S ráadásul a szülők távollétét is könnyebben viseli el, ha azok gyakran szerepelnek a szóbanforgó meseszerű elbeszélésben.

Hasonlóan színes, gazdag funkciója lehet a nagyon korai, már 1–2 éves korban átélt versélményeknek is. A beszédtanulás kezdeti lépcsőin álló kisgyermek is szájtátva hallgatja, alig-alig érti, de áhítattal fogadja és újra meg újra megkísérli visszamondani a rövid, jó ritmusú, jól hallható rímekkel felszerelt mondókákat, verseket. A 2–3 éveseket már a zeneiség, a ritmus átélése az ismétlésre, a begyakorlásra készteti. Természetesen kezdetben rengeteg hibát vétenek, értelmetlen szavakat alkotnak, sorokat felcserélnek, de az elvétések jellege is világosan mutatja a ritmus, a hangzás, a zeneiség dominanciáját, a közvetlen tartalom ilyenkor még háttérben marad. 4–5 éves korra az élmény már fokozatosan módosul, egyre többször rákérdeznek a tartalmi elemekre, pl. mit is jelent a „kutyatár" vagy az „éc-péc kapuléc". „A kisgyermeknek a vers iránti fogékonysága azon alapszik, hogy a ritmus és a hangzás, amely megragadja, ugyanahhoz az érzékletes, érzelmekkel átszőtt, élményközel sémához tartozik, mint a mozgás, amelyet helyettesít és a hangulat, amelyet kifejez." (MÉREI Ferenc–V. BINÉT Ágnes: Gyermeklélektan, 240 p.).

A mesei beállítódás – kettős tudat

A középső- és nagycsoportos óvodások már nagyon jellegzetes „mese hallgató" magatartásmóddal rendelkeznek, melyet a feszült figyelmen, a csodálatos, a rendkívüli varázsán túl sajátos érzelmi feszültség, áthangolódás (kikerekedett, tágranyílt szemek,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kipirult arc, lehalkult, fátyolos hang stb.) is jellemez. A gyermek mimikája, gesztusai nyilvánvalóvá teszik, hogy beleéli magát a nem mindennapi, „elképzelt" helyzetbe, de ugyanakkor meglepően könnyű átjárás marad számára vissza a prózai mindennapok világába is. Könnyen tehető egy bot hegyeken átszökkenő táltossá, két díszpárna legyőzendő hétfejű sárkánnyá, de végülis nagyon tiszta határok húzódnak a mese és a valóság között. Nehezen meghatározható, hogy ebben a kétféle beállításban, a kétféle tudatélményben – amelyben nem két egymást kizáró tudatsíkról, hanem az átélés kettősségéről van szó – mennyi a tanult elem, s mennyi a spontán gyermeki reakció.

Mégis a rendkívüli, a csoda várásán, a szimultán kettős tudat feszültségélményén túl milyen motívumok húzódnak meg a mesék keresése, ismételt örömteli fogadtatása mögött?

Mindenekelőtt a gyermeki világ kereteire, sajátos összeütközéseire gondoljunk. Az óvodás autóban vagy autóbuszon ülhet akár naponta is, de nem vezethet, kéréseket vagy parancsszavakat teljesít, de nem irányíthat, sokszor sérelmet, igazságtalanságokat kénytelen elszenvedni, de maga aligha oszthat igazságot, a környezetében élő „erős, bátor, okos" felnőtteket szeretné utánozni, de ez csak nagyníha sikerül.

A fentiekkel ellentétben a mesében azonban már minden lehetséges. A legkisebb fiú szegényes öltözékben hercegeket, királyfikat megszégyenítő bátorsággal és leleményességgel állja ki a próbatételeket s válik méltóvá a királykisasszony kezére, átjuthat a végeláthatatlan óperenciás tengeren és a 24 fejű sárkányt is legyőzheti. Vagyis kis és nagy álmok, vágyak mind, mind teljesülhetnek a mese világában, elrévülő, átélős hallgatásban vagy a saját szerkesztésű változat elmondásakor. Azonban nem egyszerűen a kielégítetlen vágyak teljesülését biztosítja a mesevilág, hanem döntő szerepe van az elégtétel, a kárpótlás, a kiegyenlítés, szakkifejezéssel élve a kompenzálás motívumának is.

Gyerekeinknél, helyzetükből következően nagyon gyakori a hátrányba kerülés, a törekvések, szándékok és tettek meghiúsulása, amelyeket rendszerint az álmodozásban, a képzelet működésével egyenlítenek ki. Ennek a kárpótló, kiegyenlítő tendenciának szolgáltat kitünő alapot a mese igazságosztó, „boldog vég", elégtétel motívuma is. A mesék tele vannak az azonosulási folyamatok beindítására alkalmas hősökkel és helyzetekkel, melyek segítségével a gyermek közvetett úton kiélheti vágyait, elégtételt szerezhet sérelmeiért, kiegyenlítheti vélt vagy tényleges hátrányait.

A gyermeki világlátás, gondolkodásmód és a mesei sajátosságok ugyancsak erős rokonságot mutatnak az ellentétek, a szélsőségek kedvelésében. A mesében csak rendkívül erős, vagy nagyon gyenge, hihetetlenül vitéz, vagy alávalóan gyáva hősök vívnak egymással, a háttérben óriásokkal és/vagy törpékkel.

A gyermek nem képes még óvodás korban finom különbségek érzékelésére és megfogalmazására. Képtelen a dolgokat sorba rendezni, árnyalatnyi eltéréseket meglátni, s ezért a megkülönböztetés a páros összehasonlításokban, a rikító ellentétek megnevezésében, a fekete-fehér gondolkodásmód megnyilvánulásaiban valósul meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A gyermek és az olvasás kapcsolatában kétségkívül az önálló olvasóvá válás, a megfelelő olvasási készség megszerzésének nem rövid időszaka jelenti az egyik legdöntőbb mozzanatot. A sikeres olvasástanulás a feltételek egész sorának meglétét teszi szükségessé. A gyermeki idegrendszer megfelelő szintű érettsége, fejlettsége többek között a tartós figyelem 5–10 percnyi fenntartásában is megnyilvánul. Az elvonatkoztató készség működése ugyancsak elengedhetetlen a betűk, betűsorok értelemteljes szavakká, kifejezésekké fordításában. Bonyolult analizáló és szintetizáló folyamatok működésére is szükség van mind vizuális, mind beszédmozgásos területen.

Az új készség elsajátításának sikere természetesen a tanuló idegrendszerének fejlettségén, motivációs bázisán túl erőteljesen összefügg az alkalmazott módszerek jellegével.

Az oktatási módszerek hátterében egy szinte általános lélektani vita – a ráadásul egyértelmű igen, nem-ekkel aligha eldönthető vita – áll. Vajon az egyes betűk egymásutánját, egymáshoz kapcsolódását észleljük-e elsősorban, tehát a részelemekből építjük-e fel az egészet, vagy a szókép egésze, a globális egység közvetíti-e a szó jelentését elsősorban? Szintézis útján jutunk el a felismeréshez, a szó jelentésének észleléséhez vagy az összképnek van ebben döntő szerepe?

A vitában képviselt álláspontoknak megfelelően 3 alapvető olvasástanítási módszert különböztetünk meg:

1. Szintetikus módszert, amelyben a betűk tanításából indulunk ki, s a betűk, illetve hangok összekapcsolásával építik fel a szöveg kisebb-nagyobb egységeit.

2. A globális módszert, amelyben első lépésként bizonyos tárgyakhoz, képekhez, eseményekhez rendelnek hozzá írott szövegeket, vagyis szókép egészeket. A szókép és a tárgy közötti kapcsolat megszilárdulása, begyakorlása után a tanuló vagy önállóan vagy a pedagógus segítségével kiemeli a szóképből a gyakran visszatérő, vagy éppen a szokatlansága miatt feltűnő betűket, betűcsoportokat. Így lassanként az ismert szóképek után a betűk kiemelése, felismerése révén képessé válik a tanuló az ismeretlen szövegek olvasására is.

3. A fenti két módszer különböző kombinációit gyakran önálló megközelítésként értékelik.

A legutóbbi időkig általános iskoláinkban az úgynevezett „hangoztató-elemző-összetevő" (lényegében szintetikus módszerű) eljárást alkalmazták kizárólag. Azonban többek között a nemzetközi összehasonlításokból is kitetsző kedvezőtlen eredmények hatására az 1978. szeptemberében iskolába lépő elsősök már a globális előprogrammal könnyített oktatás segítségével sajátítják el az olvasás tudományát.

Végül ejtsünk néhány szót az olvasástanulás, -tanítás legfontosabb eszközéről, az olvasókönyvről is. E könyvek jelentőségét ma még alig-alig tudjuk felmérni, hiszen nagyon sok gyermek számára ezek jelentik a leporellók és a mesekönyvek után végre az első, az igazi, valóban megismert és elolvasott könyvet, s egyúttal az olvasástanulás érzelmileg hangsúlyos munkaeszközét is.

Jogosan feltételezhető, hogy a későbbi olvasási kedv is nagy mértékben módosulhat az első jelentőségteljes, mintát adó élmények hatására. Van azonban az olvasókönyvnek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

éppen a tartós munkaeszköz jellegükből következően egy rejtettebb, lappangóbb, de nem kevésbé fontos család-, társadalom- s talán nem túlzás világképformáló hatása is.

Milyen gyerekek, milyen felnőttek, milyen családok és iskolák, milyen üzemek és utcák, milyen haragok és örömök, milyen jutalmak és büntetések is jelennek meg ezeken a lapokon? Mindezek a kérdések természetesen az adott keretek között csak felhívást jelenthetnek a gondolkodásra, s a kisiskolások munkaeszközeinek figyelmes átlapozására. A válaszokat részben egzakt vizsgálatok eredményeiben, részben saját megfigyeléseink és gondolataink szintézisében érdemes keresni.

Természetesen az olvasási készség fejlesztése, az érdeklődés felkeltése, a motivációs bázis megteremtése elsősorban mégis csak a családi környezet ösztönző vagy éppen ingerszegény, a kulturális értékeket kevésbé becsülő, tehát gátló hatásának függvénye, s ugyancsak alig becsülhető túl a pedagógus szerepének jelentősége, hiszen az iskolábakerülés pillanatától kezdve az olvasóvá nevelés kulcsfigurája kétségtelenül a jól vagy rosszul tájékozott, sokat vagy keveset olvasó, a sokoldalú művelt vagy kevésbé művelt pedagógus.

Összegezésként megállapíthatjuk, hogy az olvasástanulást irányító felnőtt (pedagógus, könyvtáros, szülő, esetleg óvónő) nyugodt, kiegyensúlyozott, barátságos, a tanulót újra meg újra sikerélményekhez juttató, egyáltalán mintát, követendő példát mutató viselkedése perdöntő fontosságú a szóbanforgó új készség sikeres elsajátítása szempontjából.

A kisiskolás olvasmányai

Mielőtt a mesék, a gyermek- és ifjúsági regények iránti változó igények taglalásához visszatérnénk, utalni szeretnénk az olvasmányok másik típusára, az ismeretközlő művek korán jelentkező vonzerejére. Ezen a téren nem folytattak átfogó jellegű vizsgálatokat, ezért a következőkben inkább csak egyéni megfigyeléseinket vetjük papírra.

Már az óvodai nevelési, oktatási program is nagyon komoly törekvéseket fogalmaz meg a gyerekek környezetének megismertetéséről, s ráadásul a TV-ben kitűnő természeti filmeket nézhetnek szüleikkel együtt, közös kiránduláson eddig nem látott madarak röppennek fel, ismeretlen bogyók hullanak a gyerekek elé, s ellenállhatatlanul sorjáznak a kérdések: Papa, mi ez? Minek a rokona? Hol lakik? Meg lehet enni? Az állatok se eszik meg? Mindig ilyen piros? stb. S szülő legyen a talpán, aki győzi a válaszadást szusszal és persze jártassággal, ismeretekkel. Mérhetetlenül nagy segítséget nyújtanak a gyermekekkel türelmesen és szakszerűen foglalkozni akaró szülőnek, felnőttnek a kitűnő Búvár zsebkönyvek sorozat. Már óvodáskorban szinte a mesének szóló áhítattal hallgatják a gyerekek erdőben, kertben és este az ágyban egyaránt, hogy az egerészölyv, melynek egyébként latin neve

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

(Buteo buteo) még mosolyt is fakaszt, „órákon át kering a magasban széles szárnyait kitárva, vagy a földek felett lebeg. Mintegy félméteres madár" (Papa, az mekkora?) „Ennek ellenére zsákmánya főleg a pocok." (Mi az a pocok?) stb.

Jót nevetnek, amikor kiderül, hogy a kárókatona és a bölömbika is madár. És ismét egy drámai történésnek kijáró feszült figyelem támad, s rögtön a további kérdések zuhataga indul el, amikor a rétisasról kiderül, hogy legnagyobb ragadozó madarunk, s már csak egy-két pár költ rejtetten a Duna és a Tisza ligeteiben. „Számuk nagyon megfogyatkozott, mert a háborítatlan erdők száma csökken, s mivel dögevő, a mérgezéseknek is sok rétisas áldozatul esik."

Ezekből a pompás kis könyvecskékből tulajdonképpen még csak a gyermek legegyszerűbb „mi ez?" kérdéseire válaszoltunk. A miértekre adott magyarázatok még hátra vannak, pedig 4–5 éves kortól az okok keresése is igencsak jellemző egy érzelmileg, értelmileg jól fejlődő, a külvilág jelenségei és történései iránt nyitott gyermeknél. „Miért iszik köhögés elleni gyógyteát az öcsém? Milyen orvosság van benne? Miért jöttek a törökök Magyarországra? Miért nem kergettük ki őket?" – áradnak tovább a kérdések. S szerencsére hozzáférhető a Varázsfüvek című könyv a Bölcs bagoly sorozat többi darabjával együtt, s a Képes történelem egyes köteteiben is legalább a képeket már szeretik nézegetni az óvodások is, ha van felnőtt, aki kézbeadja és magyarázatokkal, „mesével" összekötőszöveggel kíséri ezeket a műveket.

Vagyis a gyermek és a könyv, a gyermek és az olvasás viszonya a mesei szálon túl, az ismeretközlő művek vonalán is nagyon hamar – már az óvodáskorban – megalapozódhat, sőt szoros kapcsolattá válhat. (A feltételes mód elsősorban a környezeti hatásokat, mindenekelőtt a szülői magatartást jelenti.) Van szülő, aki nem is tud a szóbanforgó művek létezéséről, van, aki időben megveszi, s gondosan üveg mögé, vitrinbe zárja, hogy „majd jó lesz az iskolában, a tanuláshoz", pedig ezek inkább használati tárgyak, munkaeszközök a nevelés, az oktatás egységes, nem szüneteltethető nagy folyamatában.

Ez utóbbi jellegzetességek erősítése, általánosabbá válása érdekében gyermekkönyvtárainknak is bőven van tennivalója még.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az egyéni és/vagy szubkulturálisan eltérő különbségek szociológiai szempontú vizsgálata az olvasáskutatás illetékességi körén belül talán éppen ezen a területen hiányzik a legjobban, hiszen a fentiekben jelzett eltérő szülői magatartásmódok hátterében feltehetően a társadalmi helyzettel, az iskolázottság mértékével, a munkavégzés jellegével összefüggő tényezők sorjáznak.

A rendkívüli keresése

Az általános iskola első évei alatt tulajdonképpen még a korábbiakban jellemzett mesei beállítódás dominál. 8–9 éves kortól válik egyre erősebbé a valóság megismerésének igénye, a nyilvánvalóan mesei, „lehetetlen" elemek elutasítása. Az igaz történetektől a valószerűségen, az elhihető erőn túl a rendkívüli jelleget is feltétlenül elvárja a tanuló. A hétköznapiból, a jól ismertből a szélsőségek, a nagy erőfeszítések és nagy tettek irányába mozdul el a gyermeki fantázia, de a csodás elemeket már elutasítja. „A hihető, de rendkí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vüli" lehetne ezen időszak jelszava. E korosztály igényeinek jól megfelelnek Fekete István könyvei, A Tenkes kapitánya jellegű művek, a Koldus és királyfi, a Verne regények jó része és a Robinson Crusoe.

A gyerek a beleélés és a vágyteljesülés révén magára öltve a hős mezét, álarcát, kalandok során megy keresztül, miközben viselkedésformákat, tetteket, vélekedéseket és gondolatokat próbálgatva, ízlelgetve sajátít el apránként.

A mesei kettős tudat (csodás és valóságos) helyett ebben a fejlődési szakaszban már egy érettebb, inkább a regényolvasásra jellemző kettős tudat, a lehetséges és a valóságos kettőssége jelenik meg.

A felsőtagozatosok olvasmányairól

10–12 éves korra rendszerint eldől az olvasás vagy nem olvasás döntő kérdése. Az alapvető készségek, szokások rendszerint megszilárdulnak. Aki erre az időre nem vált olvasóvá, annak a továbbiakban már csak csökkenő – de persze soha meg nem szűnő – esélyei vannak.

A felsőtagozatos korosztály olvasási szokásait, olvasmányait vizsgálva mindenekelőtt a mezőny széthúzottságát kell megállapítanunk. A tanulók jelentős csoportja gyakorlatilag nem olvas, s az ismételt kérdezősködések után is legfeljebb az iskolai kötelező olvasmányok jól, rosszul megjegyzett címeit halljuk vissza (például szakképzetlen, mezőgazdasági fizikai munkát végző szülők gyerekeinél viszonylag gyakrabban tapasztaljuk), míg más csoportokról rövid úton kiderül, hogy már „mindenevők", Jókait és Coopert, Berkesit és Mayt, Dumas-t és Fekete Istvánt, Thury Zsuzsát és Szabó Magdát, Vernét és Asimovot egyaránt olvasnak.

Életkori sajátosságaikból következően érdeklődésük rendkívül szerteágazó, csaknem minden új jelenség iránt fogékonyak. E fogékonyság egyik kétségtelen bizonyítéka éppen a gazdag olvasmányválaszték. Természetesen továbbra is a mozgalmasságnak, a rendkívüli tettekkel, váratlan helyeztekkel operáló kalandos témájú műveknek van a legnagyobb vonzása. A serdülő már ideálkereső, önmagát kereső-, megvalósítani akaró, várakozásokkal, törekvésekkel fordul a könyvekhez. A korábbiakban inkább csak a hős egy-egy megnyilvánulásformáját, egy-egy gesztusát igyekezett ellesni, leutánozni az olvasó gyerek, de a kamasz már az egységes személyiségképletet keresi, az önmagához következetes, meghatározott elvek szerint viselkedő hős tetteinek rendszerét tartja követendőnek. Persze a szélsőségek kedvelése, a fekete-fehér gondolkodásmód még gyakran kísért, s ezért a rendkívüli tetteknek, a megnemalkuvó bátorságnak, a tántoríthatatlan és nagyszerű hősöknek jóval nagyobb a vonzása, mint a látható, szürke hétköznapok ismert, kompromisszumokra hajló, ellenszenves tulajdonságokkal is bíró ismerőseinek. A kalandregények hősei viszont olyan rendkívüli életet élnek, olyan váratlan helyzetek sorozatával találják szembe magukat, amilyet a kamasz fiúk és lányok szívesen képzelnek el a maguk számára, amelyekbe éppen ezért könnyen beleélik magukat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A 13–14. életévek táján nagyon világos elkülönülési tendenciák tapasztalhatók a fiúk és lányok érdeklődési körében, viselkedésmódjában és természetesen olvasmányválasztási szokásaikban is. Megfigyelések szerint azonban ez a szétválás, elkülönülés nem szimmetrikus jellegű. A fiúk valóban a férfiasabb, kalandos, harcias, izgalmas műveket keresik döntően, s szinte sohasem mondják kedvencüknek az érzelmesebb, gyengédebb lányregényeket (pöttyös és csíkos könyvek), a lányok viszont a jellegzetesen lányos olvasmányok, Két Lotti, Bambi, Csipkebolt Brüsszelben, Mintha nővérek lennénk, Jane Eyre stb. mellett előszeretettel olvasnak Tom Sawyer kalandjairól, a Nagy indián könyvből, A koppányi aga testamentumáról, Winnetouról vagy a Három testőr hányattatásairól is.

A lányok nyitottabbnak, színesebb olvasmányszerkezettel rendelkezőbbnek látszanak a fiúknál.

E határozott különbségek mögött többek között a nemi szerepek, a jellegzetes viselkedésformák korai begyakorlásának egyik formáját is látnunk kell.

E korszak természetes velejárója az érzelmi telítettség, valamiféle túlérzékenység, túlfűtöttség. Szeretnek meghatódni, nagy érzelmeket újraélni, többek között a kalandos, feszült, megrázó történések átélése útján is. A lányok nyíltan, bevallottan kipirulnak, elsápadnak és könnyekre is fakadnak, a fiúk viszont rejtettebben, áttételesebben, férfiasabb, visszafogottabb mintákat követő módon élik ki ilyen irányú szükségleteiket.

IRODALOM

1. BAMBERGER, Richard: Jugendliteratur und Buchpedagogik. Wien, München. Jugend und Volk 1971.
2. GIBSON, Eleanor J. – LEVIN, Harry: The Psychology of Reading. Cambridge, Massachusets, and London. The MTI Press 1976.
3. HORVÁTH Ágota – ANDOR Mihály: Társadalomkép az általános iskolai olvasókönyvekben. = Szociológia 1974. 4. szám.
4. MÉREI Ferenc – V. BINÉT Ágnes: Gyermeklélektan. Budapest, Gondolat, 1976.
5. MOLLO, Suzanne: Az olvasókönyvek elemzésének eredményei: a helyszín, a foglalkozások, a hősök. = Az iskola szociológiai problémái. Szerk. FERGE Zsuzsa és HÁBER Judit. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1974.
6. TÓTH Béla: Az általános iskolai tanulók irodalmi érdeklődésének pszichológiai vizsgálata. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.

■■■

DIVAT A CSALÁDFAKUTATÁS Amerikában is. A minnesotai Genealógiai Társaság két tagja hetenként egyszer referensz-ügyeletet tart a duluthi Városi Könyvtárban, hogy segítséget nyújtson a családjuk történetét tanulmányozó olvasóknak.

(Library Journal, 1978. 16.no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KATALÓGUSCÉDULA-KÉSZITÉS SZÁMÍTÓGÉPPEL

PETHES Iván – TOLNAI György

Mind a könyvtár, mind a dokumentáció elméletével és módszertanával foglalkozók körében hosszabb ideje folyik vita arról, hogy mely szolgáltatási forma felel meg jobban a felhasználók igényének – a katalóguscédula vagy a lista. Különösen élessé vált a vita, amióta a modern sokszorosítási technika elterjedése lehetővé tette, hogy mindkettőt elfogadható költségszinten lehessen produkálni. Egyértelmű döntést arról, hogy melyik forma a jobb, nem lehet hozni. Mind a cédulának, mind a listának megvan a maga létjogosultsága, előnye, illetőleg hátránya.

Cikkünkben áttekintést próbálunk adni a gépi katalóguscédula-készítés elvi és gyakorlati problémáiról. Egy hazai fejlesztésű komplex gépi tájékoztatási rendszer példáira építve bemutatjuk a gépi szerkesztés teljes problémakörét: a tördelés, a folytatókártya*, utalókártya készítésétől az automatikusan fejelt „permutált" kártyáig. Szemléltető ábráinkat úgy válogattuk, hogy általuk a gépi szerkesztés logikáját és lehetőségeit érthetővé tegyük.

A gépi szövegszerkesztés

A szöveges információk megszokott formátumú írásképbe tördelése – a számítógép terjedésével, új felhasználási területek bekapcsolódásával – egyre gyakrabban jelentkező igény. A számítógéppel előállított katalóguscédula szolgáltatás nem újkeletű. Világszerte ismert a Library of Congress gépi rendszere, az OCLC rendszer, mely katalóguscédulát is szolgáltat, de kifejlesztettek más hasonló rendszereket is. Valamennyinek közös jellemzője, hogy egy általánosított (bibliográfiai) leírásra támaszkodva a cédulák a felhasználó által igényelt mennyiségben rendelhetők meg. Az egyes cédulákat a felhasználók adaptálják, „szerelik".

A szövegszerkesztési feladat valójában két fő csoportba sorolható. Az egyik a nyomtatott anyagoknál megszokott minőségi követelményekkel kapcsolatos: szövegelválasztás a sor végén, esetelges sorkizárás a hasábba tördelt szövegeknél, de ide vehetjük az alkalmazott betűkészletet, azok formáját, tipografizálását, kis- és nagybetűk használatát stb. E csoportba eső igényeknél mindig a gépi feldolgozás céljából kiindulva kell meghatározni az optimális minőségi követelményeket. Az egyes megoldások költségkihatása merőben

---

* Olyan katalóguscédula, amelyet akkor használunk, ha egy címleírás egy cédulára nem fér rá.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

eltérő lehet, nem is beszélve arról, hogy az alkalmazott karakterkészletet meghatározzák a rendelkezésre álló gépi berendezések.[2] Természetes azonban, hogy van egy minőségi minimum, melynek szintje alá a nyilvános használatra készülő gépi szerkesztésű szöveges listáknál semmiképpen nem mehetünk. Ebbe véleményünk szerint beletartozik a nyelvnek megfelelő teljes nagybetűs karakterkészlet használata (magyar ABC specifikus ékezetes betűivel: ó, ő, á, é stb.) és az, hogy a sorok végén is teljes csonkítatlan formában jelenjenek meg a szavak.

A szövegszerkesztési feladatkör másik lényeges csoportja az, amely a feldolgozott szöveg struktúrájával kapcsolatos.

Ha a géppel szerkesztendő szöveg bizonyos részeit eltérő szellemben kell kezelnünk, például új bekezdésbe kezdenünk, esetleges más tipografizálást alkalmaznunk, más sorközt használnunk stb., akkor ezeket a részeket valamilyen jelöléssel kell ellátnunk a gépileg tárolt szövegben is. Messze vezető megoldást úgy kapunk, ha a szövegnek alkalmas struktúrát adunk. Elkülönítjük az eltérő jellegű részeket egymástól, amint ezt a bibliográfiai jellegű szövegfeldolgozások céljaira alkalmazott gépi rekordstruktúrák megteszik.[3] A nemzetközi bibliográfiai cserében alkalmazott MARC rekordformátum például elkülöníti és jellemző kódokkal azonosítja a leírás egyes részeit. A szöveget mezőkre és ezen belül almezőkre bontva tárolja, így lehetőséget ad az árnyalt gépi szövegszerkesztésre.

Hasonló szerkezetben, kettős hierarchiában kezeli a tételeket a BIBDOSZ rendszer is, mellyel bemutatott példáink készültek. Az adatstruktúrát szemlélteti cikkünk 3. ábrája. A leírásban a szöveg mezőkre és almezőkre bomlik. A mezőket négyjegyű számkombináció (első három jegyük megfelel a MARC rendszerben ismert és használatos TAG-nek), míg az almezőket egy betűvel jelölt almezőnév azonosítja.

Igénymeghatározás egy megvalósított rendszer példáján

A katalóguscédula előállításával kapcsolatosan jelentkező igények sokrétűek, összetettek. A cédula egyaránt szolgálhatja az általános és az egyedi igények kielégítését, mind tartalmában, mind a megjelenítés formai szempontjai nagymértékben eltérhetnek, felhasználóként változhatnak.

Az alábbiakban egy olyan katalóguscédula szolgáltatási rendszert ismertetünk, amely a fentebb leírtaknál mélyebb szolgáltatást biztosít. A felhasználó egyéni igényei szerint nemcsak változtatható, de permutált – automatikusan „fejelt" – katalóguscédula előállítására is alkalmas. Az ismertetett katalóguscédula szolgáltatás, mely tudomásunk szerint világviszonylatban elsőként valósította meg az egyedi igények kielégítésére orientált cédulaellátást, a BIBDOSZ komplex tájékoztatási rendszernek* része. A BIBDOSZ rendszerben egy olyan általánosított szabályt fogalmaztunk meg, amelyre építve bármely

---

* BIB(LIOGRÁFIAI) DO(KUMENTÁCIÓS) SZ(ÁMITÓGÉPES TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZER), melyet az Országos Vezetőképző Központ Tudományos Tájékoztató Szolgálat és a MÜM Számítástechnikai Intézet közösen fejlesztett ki (lásd részletesebben 1.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szinten jelentkező igény kielégíthető. Az információegység* a leírt dokumentum típusától függetlenül, annak valamennyi általános és specifikus részinformációit tartalmazza. Ha pedig a rekordban eleve benne vannak a felhasználó számára szükséges információk, már csak a kiiratási konzekvenciákat kell megfogalmaznunk. Igényeinket és a gépi katalóguscédula előállításának szabályait az alábbiakban foglaltuk össze.

Tartalom, mélység

- legyen szabadon meghatározható, hogy a felhasználó az információegység mely részeit kívánja kiiratni
- legyen szabadon meghatározható a kitüntetett jellemzők sora.

Kiiratási mód

- legyen szabadon meghatározható, milyen módon kívánja a felhasználó az információegységet kiiratni, adjon lehetőséget
  egyedi kiiratásra és
  permutált kiiratásra
  egyaránt.
- az egyedi kiiratás jellemzője, hogy egy információegység csak egyszer jelenik meg (pl. országos vagy hálózati szolgáltatási célra)
- a permutált kiiratás jellemzője, hogy egy információegység annyiszor jelenik meg, ahány „rendszóértékű" (vö. 1., 3.) fogalommal kell a leírást „fejelni".

Szövegkép, tördelés

- legyen szabadon megahtározható az egyes részinformációk egymáshoz viszonyított sorrendje
- legyen szabadon meghatározható a tördelés, a sortávolság, illetve a bekezdések sorrendje
- a kiiratott sorok végén megszakított szó nem szereplhet
- a kiiratott cédulaképben a vágáshoz szükséges helyet biztosítani kell
- a kiiratáskor legyen az idevágó nemzetközi (illetve hazai) szabványokban előírt valamennyi karakter megjeleníthető, éspedig
  betűk
  számok
  jelek**

---

* Információegység alatt a BIBDOSZ rendszerben, valamely információt hordozó dokumentumra vonatkozó, vagy ezzel kapcsolatos általános és specifikus formai és tartalmi jellemzőinek összességét tartalmazó rekordot értjük. Vö. 3.

** Ideértve a diakritikus és interpunkciós jeleket, valamint szimbólumokat. Technikai okokból a kisbetűk használatától eltekintettünk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Formátum

- a cédulaformátum egyezzék meg a nemzetközi (illetve hazai) szabványokban előírtakkal (125 x 75 mm)
- a kiiratás formáját tekintve különbözzék egymástól
  - a leíró szöveget tartalmazó cédulakép
  - az utaló/hivatkozás cédulaképe
- amennyiben a kiiratásra váró szöveg egy katalóguscédulára nem fér ki, úgy a folytató cédula az idevágó előírásoknak és gyakorlatnak megfelelően tartalmazza az azonosításhoz szükséges adatokat, valamint a sorszámozást is
- a kiiratott katalóguscédula az igénynek megfelelő minőségű papírra készüljön, éspedig
  - kartonra, direkt felhasználási célból
  - fénymásolásra, nyomdai sokszorosításra alkalmas papírra
- az egyes íveken a cédulák elhelyezése olyan legyen, hogy könyvkötészetben, vágógépen az összehordott ívek vághatók legyenek.

Számítástechnikai konzekvenciák

- legyen a valamennyi fenti követelmény külön-külön és együttesen is meghatározható
- az igénymegahtározás két szinten legyen érvényesíthető
  - állandó, kötött módon
  - változtatható módon
- a megfogalmazott igényeket a számítógépes rendszer automatikusan teljesítse.

A BIBDOSZ rendszer katalóguscédula készítő alrendszere megvalósította a felsorolt igényeket. A megvalósítás módját és lehetőségeit cikkünk ábra-anyagán szemléltetjük. A következő fejezetekben sorravesszük a katalóguscédula készítés főbb technikai kérdéseit.

A katalóguscédula formátum

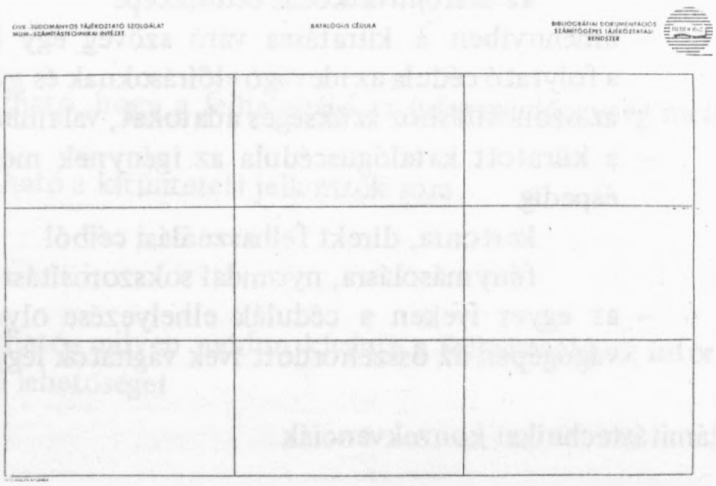
Az általános bibliográfiai listaszerkesztés korábban tárgyalt szempontjain túlmenően katalóguscédula formátumra való tördelés esetén további követelmények merülnek fel. A szerkesztés előre megrajzolt négyszög korlátai között kell történjen. (A BIBDOSZ esetében 12 sorban, 44 betűszélességben.) Amennyiben egy kártyára nem fér el a kívánt szöveg, úgy a könyvtári gyakorlatban megszokott formában folytató-kártyákat kell készíteni. Ez azt jelenti, hogy ilyenkor a kezdő kártya —1— számozást kap az utolsó sorában, a folytató-kártyák pedig az első sorukban folyamatosan növekvő sorszámot tartalmaznak. A folytató-kártyák az első szövegsorban némi változtatással, tömörítéssel megismétlik az első kártya első sorát, utalva ezzel is az összetartozásra. A BIBDOSZ rendszernél ez az összejelölés rövidített, mivel a folytatókártyákon – ha a leírás címrendszavas – ebben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a sorban jobbra illesztve szerepel a raktári jelzet is. Emiatt a sor szövegét esetenként tömöríteni kell. Ez a tömörítés a kezdő-kártya első sorában levő szöveg első három szavát lehetőleg megőrzi és ezt három ponttal zárja. Ha azonban a három szó hosszabb a rendelkezésre álló helynél, úgy az utolsót csonkítva helyezi el a gépi szerkesztés a három pontot (lásd 2. ábra).

Tekintsük át ezek után, milyen speciális szempontokat vet fel a katalóguscédula formában történő listázás.

A számítógép gyorsnyomtatója perforált A3 méretű, vagy ennél kisebb lapra nyomtatja a gépben megszerkesztett szöveget. A nyomtatás soronként történik úgy, hogy a nyomtatóban a papír egy-egy sor egyszerre történő leütése között egy sornyit előre ugrik. Célszerűnek látszik a rendelkezésre álló papírméret legjobb kihasználása. A BIBDOSZ rendszer egy lapra három sorba három-három, egy lapra összesen kilenc kártyát helyez el. Ezt az elrendezést szemlélteti az 1. ábra, mely erre a célra előnyomott speciális kartonvastagságú papír egy lapját mutatja.

ELŐNYOMOTT KARTON
A BIBDOSZ-KATALÓGUSCÉDULÁKHOZ

A feldolgozás végén az elkészült lapokat kötegbe összefogva, a vonalkázás mentén nyomdai vágógépen szétvágják kilenc részre, s az ugyanebben az elrendezésben kerül a könyvtári felhasználásra. Egy teljesen kitördelt szöveget szemléltet az 5. ábra.

Az előnyomott „rács"-ba a szöveget meghatározott tördeléssel kell elhelyezni. A tördelési igényt – beleértve a kiiratás mélységét is – a felhasználó határozza meg. A gépi program szerkeszti meg ezt követően a katalóguscédulát, a következő sorrendben:

– az első kártya megszerkesztése

ha a leírás nem fér ki egy cédulán

– az első kártya beszámozása
– a folytatókártya beszámozása
– a folytatókártya fejsorának (azonosító sorának) megszerkesztése az első kártya szövegéből

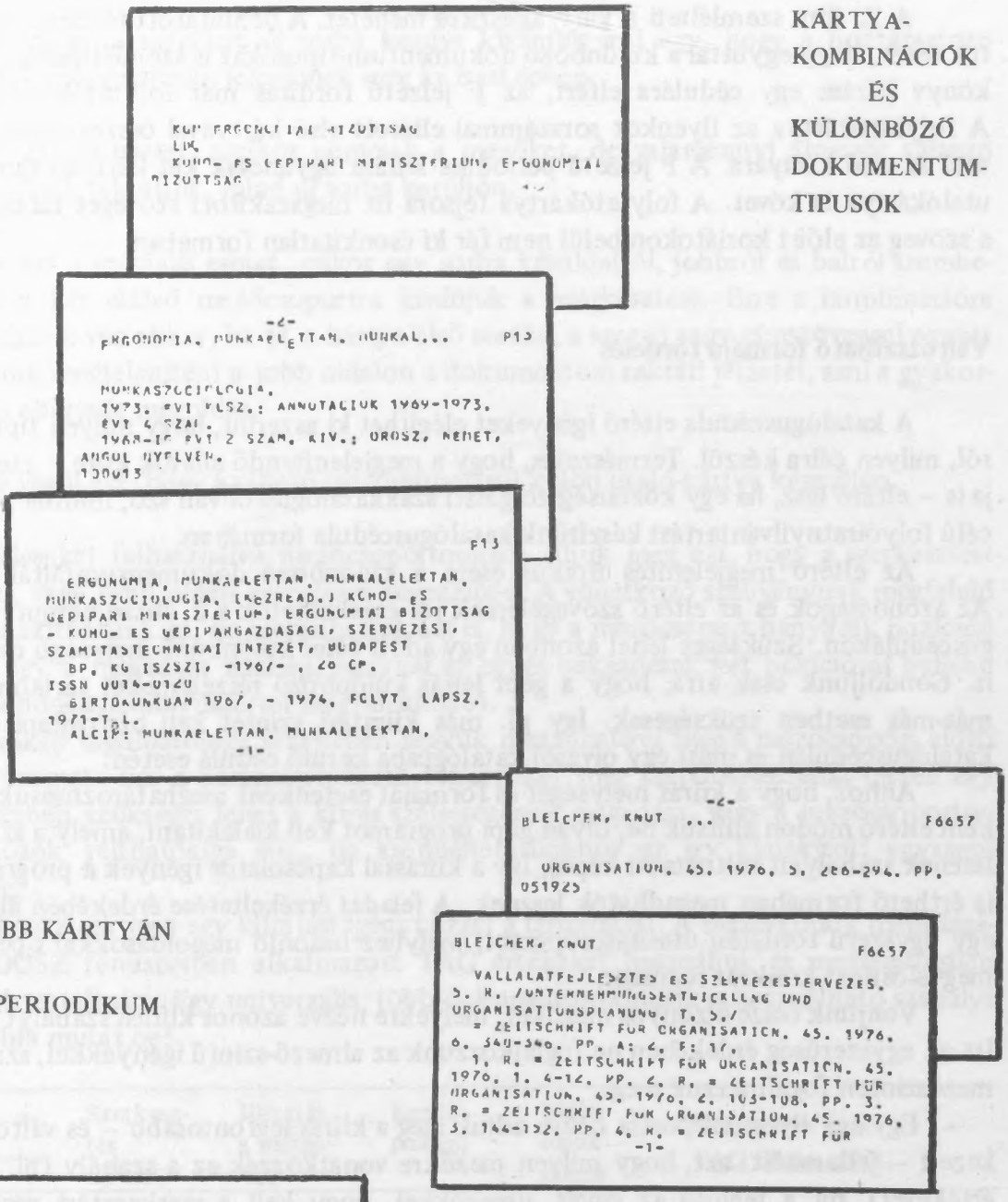
– a folytatókártya szövegének megszerkesztése

a művelet ismétlése mindaddig, amíg a teljes leírás cédulákra nem került, végül

– az utaló/hivatkozás cédulák elkészítése a szükséges példányszámban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÁRTYA-KOMBINÁCIÓK ÉS KÜLÖNBÖZŐ DOKUMENTUM-TIPUSOK

LEIRÁS TÖBB KÁRTYÁN ÉS UTALÓ PERIODIKUM

LEIRÁS TÖBB KÁRTYÁN FORDITÁS

LEIRÁS EGY KÁRTYÁN KÖNYV

2. ábra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A 2. ábra szemlélteti a kártyakészítés menetét. A bemutatott tételeket úgy válogattuk össze, hogy egyúttal a különböző dokumentum-típusokat is szemléltessék. A K jelzetű könyv leírása egy cédulára elfért, az F jelzetű fordítás már folytatókártyát igényelt. A folytatókártya az ilyenkor sorszámmal ellátott első kártyával összeszámozott, fejsora utal az első kártyára. A P jelzetű periodika leírása ugyancsak két kártyán van, melyet itt utalókártya is követ. A folytatókártya fejsora itt megszakított szöveget tartalmaz, mivel a szöveg az előírt korlátokon belül nem fér ki csonkítatlan formában.

Változtatható formájú tördelés

A katalóguscédula eltérő igényeket elégíthet ki aszerint, hogy milyen típusú adatokról, milyen célra készül. Természetes, hogy a megjelenítendő adatok köre – esetleg formája is – eltérő lesz, ha egy közönségszolgálati szakkatalógusról van szó, mintha pl. szolgálati célú folyóiratnyilvántartást készítünk katalóguscédula formában.

Az eltérő megjelenítés tipikus esete a különböző dokumentumfajták kiiratása.* Az azonosságok és az eltérő szövegelemek jól érzékelhetők a 2. ábrán bemutatott katalóguscédulákon. Szükséges lehet azonban egy adott tétel különböző mélységű megjelenítése is. Gondoljunk csak arra, hogy a gépi leírás különböző részelemeket tartalmaz, melyek más-más esetben szükségesek. Igy pl. más kiiratási szintet kell biztosítani egy raktári katalóguscédulán és mást egy olvasói katalógusba kerülő cédula esetén.

Ahhoz, hogy a kiírás mélységét és formáját esetenként meghatározhassuk, alkalmanként eltérő módon állítsuk be, olyan gépi programot kell kialakítani, amely a szöveg tördelésének szabályait változtatni képes. Igy a kiírással kapcsolatos igények a program számára is érthető formában megadhatók lesznek. A feladat érzékeltetése érdekében alakítsunk ki egy egyszerű tördelési utasításcsoportot, melyhez hasonló megoldásokkal operál minden megvalósított konkrét rendszer.

Vonjunk össze bizonyos mezőket, melyekre nézve azonos kiírási szabályt képzelünk. Itt az egyszerűség érdekében ne foglalkozzunk az almező-szintű igényekkel, szabályainkat mezőszinten fogalmazzuk meg.

Egy-egy ilyen csoportra nézve adjuk meg a kiírás legfontosabb – és változtathatóan kezelt – jellemzőit: azt, hogy milyen mezőkre vonatkozzék ez a szabály (pl. TAG tól-ig értékével), mi a teendő az egyes almezőkkel, hogy kell a szerkesztést végezni, ha új mezőhöz érkezünk. Vezessünk be néhány jelölést, hogy példánkat egyszerű formában határozhassuk meg. Jelöljük ezt a kiírási szempontot egy betűvel, az alábbiak szerint:

A jelölje, hogy a mezőket és az almezőket is folyamatosan írjuk. Természetesen összeillesztésük során valamivel elválasztva őket. Ez az elválasztó karakter-sorozatot is paraméterezhetnénk, de az egyszerűség kedvéért válasszuk el a mezőket, almezőket mindig egy üres pozícióval, helyközzel.

---

* A BIBDOSZ rendszer egységes formátumban tárol leírást könyvekről, folyóiratokról, fordításokról, útijelentésekről, disszertációkról.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

B jelölje, hogy a mezőket új sorba kezdve kívánjuk írni úgy, hogy a hozzátartozó almezők folyamatosan jelenjenek meg az írásképben.

C jelölje azt az esetet, amikor nemcsak a mezőket, de valamennyi almezőt változó tényezőnek tekintjük, mind új sorba kerüljön.

S jelölje azt a speciális esetet, mikor egy sorba kétoldalról, jobbról és balról szembefuttatva két eltérő mezőcsoportra kívánjuk a szerkesztést. Erre a kombinációra szükségünk van akkor, ha pl. a kártya első sorába, a szerző vagy címszöveggel együtt kívánjuk megjeleníteni a jobb oldalon a dokumentum raktári jelzetét, ami a gyakorlatban elterjedt megoldás.

U jelölje végül azt, hogy az illető mezőcsoportról külön utaló-kártya készüljön.

E jelöléseket felhasználva mezőcsoportonként adjuk meg azt, hogy a szerkesztést a kártya bal, vagy jobb oldali margójára végezzük-e. A vonatkozó szabványnak megfelelő megoldást alakíthatunk ki, ha megadhatjuk azt is, hogy a mezőcsoport hányadik pozíción kezdődjék. Igy a megadott íráskép, melynél az egyes bekezdések két pozícióval beljebb ugratva kezdődnek, könnyűszerrel megvalósítható.

Az íráskép tagolhatósága érdekében tegyük megadhatóvá még a mezőcsoport előtti üres sorok számát. Bár a paraméterezhető tényezőket még szaporíthatnánk, hiszen egy valós helyzetben szükséges lehet a kiírás szélességének megadása, vagy a mezőcsoporton belüli sorközök válthatósága stb., de szemléltetésünkhöz az így kialakított egyszerű táblázat elég.

Fogalmazzunk meg egy kiiratási igényt ezzel a táblázattal. A mező-kódok megadásánál a BIBDOSZ rendszerben alkalmazott TAG értékeket használjuk és megjegyzésben utalunk azok tartalmára. Egy univerzális, több dokumentumtípusra is használható szabályt az alábbi tábla mutat be:

TAG tól értéke	TAG ig értéke	Szerkesztés típusa	Illesztés a margóhoz	Kezdő pozíció	Előtti sorok száma	Megjegyzés TAG értelmezése
100	111	S	B	1	1	Szerző,
090	090	S	J	44	–	raktári jelzet
200	250	A	B	2	0	Cím, címtartozékok
260	300	A	B	3	0	Impresszum, terjedelem
400	499	B	B	3	0	Keretmegjelölés
500	520	B	B	3	0	Forrás és megjegyzések
091	091	C	J	44	0	Lelőhelykód
021	021	C	B	1	0	ISBN – ISSN
700	740	A	B	1	0	Kitüntetett jellemzők
080	080	C	B	1	0	ETO jelzetek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TAG tól értéke	TAG ig értéke	Szerkesztés típusa	Illesztés a margóhoz	Kezdő pozíció	Előtti sorok száma	Megjegyzés TAG értelmezése
600	652	B	B	1	0	Tárgyszó meghatározások
010	010	C	B	1	0	Rekordazonosító
900	999	U	C	3	5	Utalók, hivatkozások

A táblázat értékelhetőségéhez feltüntettük a TAG csoport értelmezését is.

A program logikájának követésére mellékeltük a kiiratott tételt úgy is, ahogy az megjelenik az előkészítő feldolgozás során (3. ábra).

A megfogalmazott igény szerinti teljes mélységű kiiratást és ugyanezen tétel egy szűkített kiírását mutatja be a 4. ábra. A szűkített tördelési igényét az alábbiak szerint fogalmaztuk meg:

1	2	3	4	5	6	
100	111	S	B	1	1	Szerző
090	090	S	J	44	–	Raktári jelzet
200	250	A	B	3	1	Cím és címtartozékok
260	300	A	B	3	0	Impresszum és terjedelem
021	021	C	B	1	0	ISBN – ISSN
510	517	B	B	3	0	Megjegyzések
010	010	C	B	1	0	Rekordazonosító

A teljes mélységű kiiratás 6 kártyára fért el, a legfontosabb adatokat tartalmazó szűkített kiírás a sorozat mellett egyetlen kártyán látható.

Természetes, hogy az ésszerű tördelési előírás kialakítása – akár dokumentumtípusonként eltérően – a részletező feldolgozásnál rendkívül fontos. Példánkban lehetőleg tömör írásra törekedtünk, nem használva sehol sem tagoló üres sorokat, de az egyes évfolyamokat mindig új sorba irattuk. (B típusú szerkesztési előírás a táblázatban az 500–520 TAG csoportra.) Az ábra jól összevethető a 2. ábrán bemutatott fordítással, ahol az egyes részeket tartalmazó köteteket folytatólagos írással igényeltük.

Megjegyzendő, hogy a bemutatott periodikának nem lévén szerzője, a címfejben csak a jobbra zárt raktári jelzet jelenik meg. A rekordazonosító megjelenítését a katalóguscédulán a központi funkciók erősítése miatt tartjuk fontosnak (pl. cédularendelés stb.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

PERIODIKUM
RÉSZLETEZŐ
LEIRÁSA
ADATLAPON

Címle:
Rev: 7
Korr: 21

Azonosító	TÍPUS	KIÁD. H.	NYELV	MÉRTÉK	Db.	Ár forint	fill	MINŐSÍTŐ
10,1095	N	H	M	V	1,1	0,24	C	C	*

ADATLAP

1.

c	f	g
0210	A	ISSN 0013-7801
0410	B	ANGNÉMORO
0800	A	051.2"340.1"(439)
	A	338.45:31(05)"540.1"(439)
	A	31(05)"540.1"(439):338.45
0900	A	P29
2440	A	Ipari és építőipari statisztikai értesitő.
	B	A Központi Statisztikai Hivatal Iparstatisztikai, valamint Beruházási és Építőipari Statisztikai Főosztályának lapja.
2600	A	Bp.
	B	Stat. K.
	C	-1967- .
3000	C	24 cm.
3500	A	24.-FT
	F	PIGH,
	I	1978.05.04
	K	Retr.
5120	A	Birtokunkban 13. 1967. - 23. 1977.
5210	A	Cim oroszul:
	B	Izvesztija sztatisztike promüslennoszti i sztroitel'sztva.
	A	Zsurnal glavnüm otdel Central'nogo Sztatiszticseszkogo Upravlonija po Promüslennoj Sztatisztike i po Sztatisztike Sztroitel'sztva o Kapital'nüh vlozsenij.
5210	A	Cim angolul:
	B	Statistical bulletin of industry and building industry.
	A	Periodical of the department of industrial statistics and construction of the Hungarian Central Statistical Office.
5210	A	Cim németül:
	B	STATISTISCHER BENACHRICHTIGER DER INDUSTRIE UND DER BAUINDUSTRIE.
	A	ZEITSCHRIFT DER HAUPTABLEILUNG FÜR INDUSTRIESTATISTIK UND HAUPTABLEILUNG FÜR DIE STATISTIK DER INVESTION UND BAUINDUSTRIE DES STATISTISCHEN ZENTRALAMTES.
5240	A	13.
	C	1967.
	E	7-12.
	G	233-474. PP.
	H	Éves tj. a köt. végén
5240	A	19.
	C	1968.
	I	Előfizetés szünetel.
5240	A	20.
	C	1969.
	I	Előfizetés szünetel.
5240	A	21.
	C	1970.
	E	1-12.
	G	1-500. PP.
	H	Éves tj. a köt. végén.

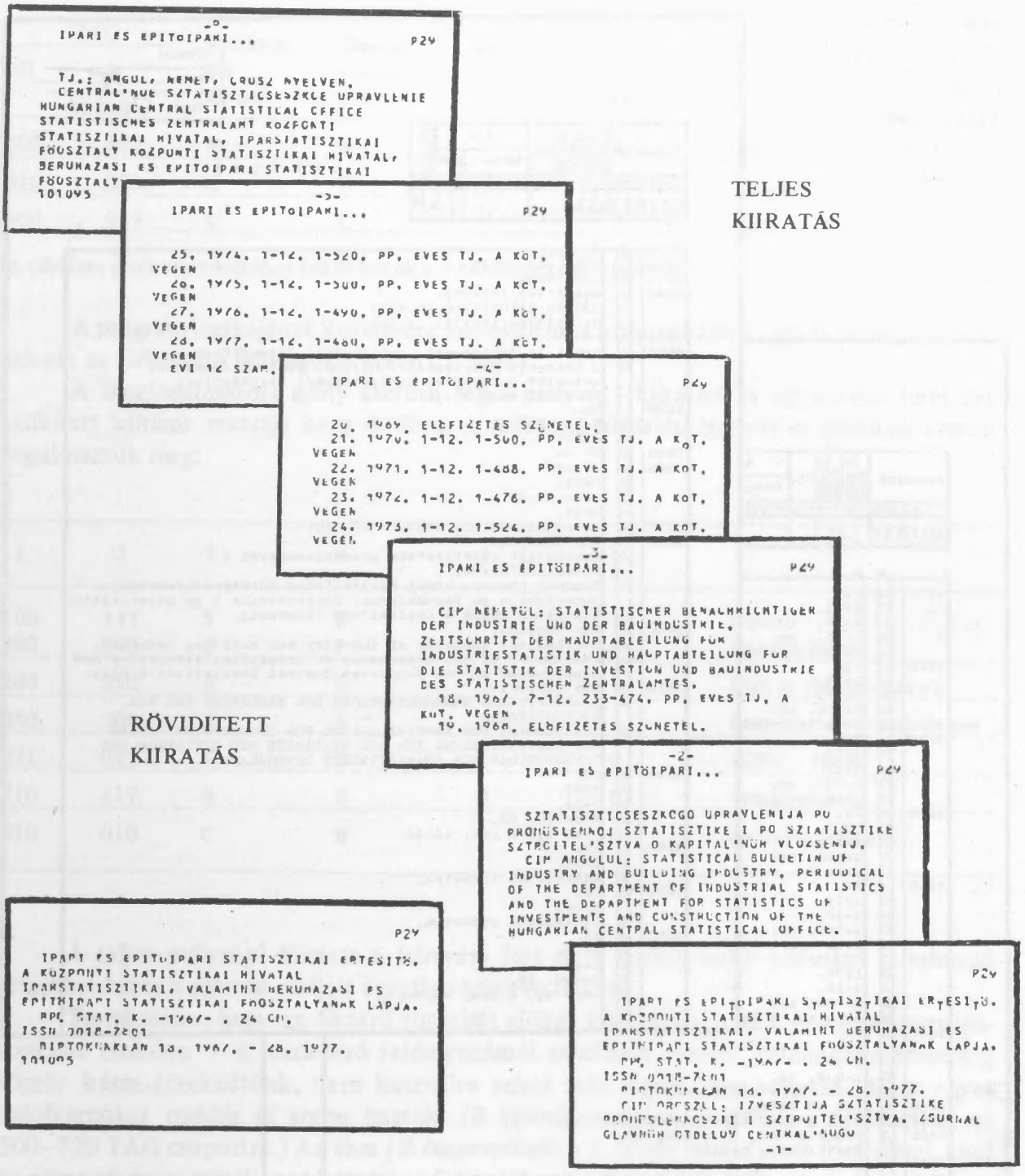
Azonosító	TÍPUS	KIÁD. H.	NYELV	MÉRTÉK	Db.	Á forint
10,1095						

c	f	g
5240	A	22.
	C	1971.
	E	1-12.
	G	1-480. pp.
	H	Éves tj. a kö
5240	A	23.
	C	1972.
	E	1-12.
	G	1-476. pp.
	H	Éves tj. a kö
5240	A	24.
	C	1973.
	E	1-12.
	G	1-524. pp.
	H	Éves tj. a kö
5240	A	25.
	C	1974.
	E	1-12.
	G	1-520. pp.
	H	Éves tj. a kö
5240	A	26.
	C	1975.
	E	1-12.
	G	1-500. pp.
	H	Éves tj. a kö
5240	A	27.
	C	1976.
	E	1-12.
	G	1-490. pp.
	H	Éves tj. a kö
5240	A	28.
	C	1977.
	E	1-12.
	G	1-480. pp.
	H	Éves tj. a köt végén
5250	A	Évi 12 szám.
5260	A	Tj.: angol, német, orosz nyelven.
6500	A	Népgazdaság, ágazatok, ipar
	A	Statisztika fajtái
6510	A	Magyarország
7100	A	Central'noe Sztatiszticseszkoe Upravlenie
	A	Hungarian Central Statistical Office
	A	Statistisches Zentralamt
	A	Központi Stutisztikai Hivatal, Iparstatisztikai Főosztály
	A	Központi Statisztikai Hivatal, Beruházási és Építőipari Statisztikai Főosztály

KÓD ÉRTELMEZÉS
A FŐCSOPORTOKRA

3. ábra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

4. ábra
VÁLTOZÓ MÉLYSÉGŰ KIIRATÁS

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Cédulák automatikus „fejelése" – permutált cédulaszerkesztés

A struktúrált adatleírás (lásd 3. ábra) lehetőséget ad arra is, hogy a gépi feldolgozó program kiértékelje a bibliográfiai leírást és meghatározza belőle azokat a mezőket, illetve almező kombinációkat, melyeket katalóguscédula fejléceként ki kell emelni. Ezeket a rendszó kombinációkat a leíró struktúrához kapcsolódva kell megfogalmaznunk. Bár a bibliográfiai tételben való aktuális előfordulásuk esetenként más és más lesz, a katalóguscédula-fejelés munkáját a számítógépre bízhatjuk.

A rendszó-igény összeállítása egy adott kódrendszer esetén is elmélyült munkát kíván. Nemcsak bizonyos mező vagy almező felsorolást jelent, melyeknek a tételben való előfordulása esetén róluk külön kártyának kell készülni, hanem a struktúra hierarchiájának és az összeillő almező-együttes előfordulási kombinációinak feltérképezését kell elvégezni. Az igénymegfogalmazás lehetőségét a BIBDOSZ adatstruktúrájába eleve beleépítette a rendszer, amikor a hierarchia kétszintű kiépítésének tartalmi meghatározására sor került. Az információstruktúra, illetve az adattartalom szerves összefüggésben állnak egymással. A kitüntetett jellemzők – a BIBDOSZ-ban ezeket rendszóértékű fogalmaknak nevezzük – a hierarchiában megfelelő helyen jelentkeznek. Minden nehézség nélkül megahtározható azon mezők és/vagy almezők sora, amelyek a kívánt és kiemelésre szánt adattartalommal azonosak. Illusztráljuk a mondottakat a cím és címtartozékok köréből vett példával. A cím és címtartozékok, vagy ezzel analóg mezőket a BIBDOSZ hierarchiájában több mezőben is találhatunk, mint például:

243 (többkötetes művek címe és címtartozékai)
244 (periodika címe és címtartozékai)
245 (egyedi művek címe és címtartozékai)
440 (keretmegjelölés)
500 (forrásadat, periodika) stb.

Az egyes mezők almezőinek rendszere lehetővé teszi, hogy az almezőket is struktúráljuk. Például a 245 felosztása a következő:

245 Cím és címtartozékok
- A Főcím/közös cím
- B Alcím
- C Nem rendszóértékű kiegészítő elem
- D A mű létrejöttében közreműködő személy
- E A kötet/rész száma
- F A kötet/rész címe
- G Szellemi kiadó/közreadó
- H Eredeti főcím/közös cím
- I Eredeti alcím stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A bemutatott részletből könnyen megérthetjük, hogy milyen előnyökkel járhat az így struktúrált információ, hiszen segítségével csak ki kell jelölnünk azon mezőket/almezőket, amelyek rendszóértékűek és ezért permutálásukra igényt tartunk. A bemutatott példánk permutálásra kijelölt területei a következők:

245 A+E D F G H

Érdemes megemlíteni, hogy lehetőség van összetett szövegek kiiratására is. Ilyen esetre akkor van szükség, amikor egyes közösen kezelendő, tartalmilag összefüggő elemeket együvé kívánunk sorolni, de ezek a MARC struktúrában különböző almezékben helyezkednek el. Jellemző ez bemutatott példánkban a főcím és a hozzátartozó rész esetében, amelyet össze kívánunk a jelölt paraméterben kapcsolni.

Szeretnénk még egy kérdéskörre utalni. A rendszó-igény összeállítása során minden tényezőt egyidejűleg kell figyelembe vennünk, mivel az egyes rendszóértékű almezők előfordulása a rekordokban esetleges. A táblázat összeállítása emiatt valamennyi lehetséges kombináció gondos értékelését igényli. A 6. ábrán egy permutált kártyasorozatot mutatunk be. Annak illusztrálására, miként jött ez létre, megadjuk a permutáló táblázat egyes részleteit.

080 A	ETO jelzet
090 A	Raktári jelzet
100 AF	Szerző neve + névkiegészítő elem
245 AE D F G HK	Cím (előzőekben részletezve)
501 A	Forrás címe

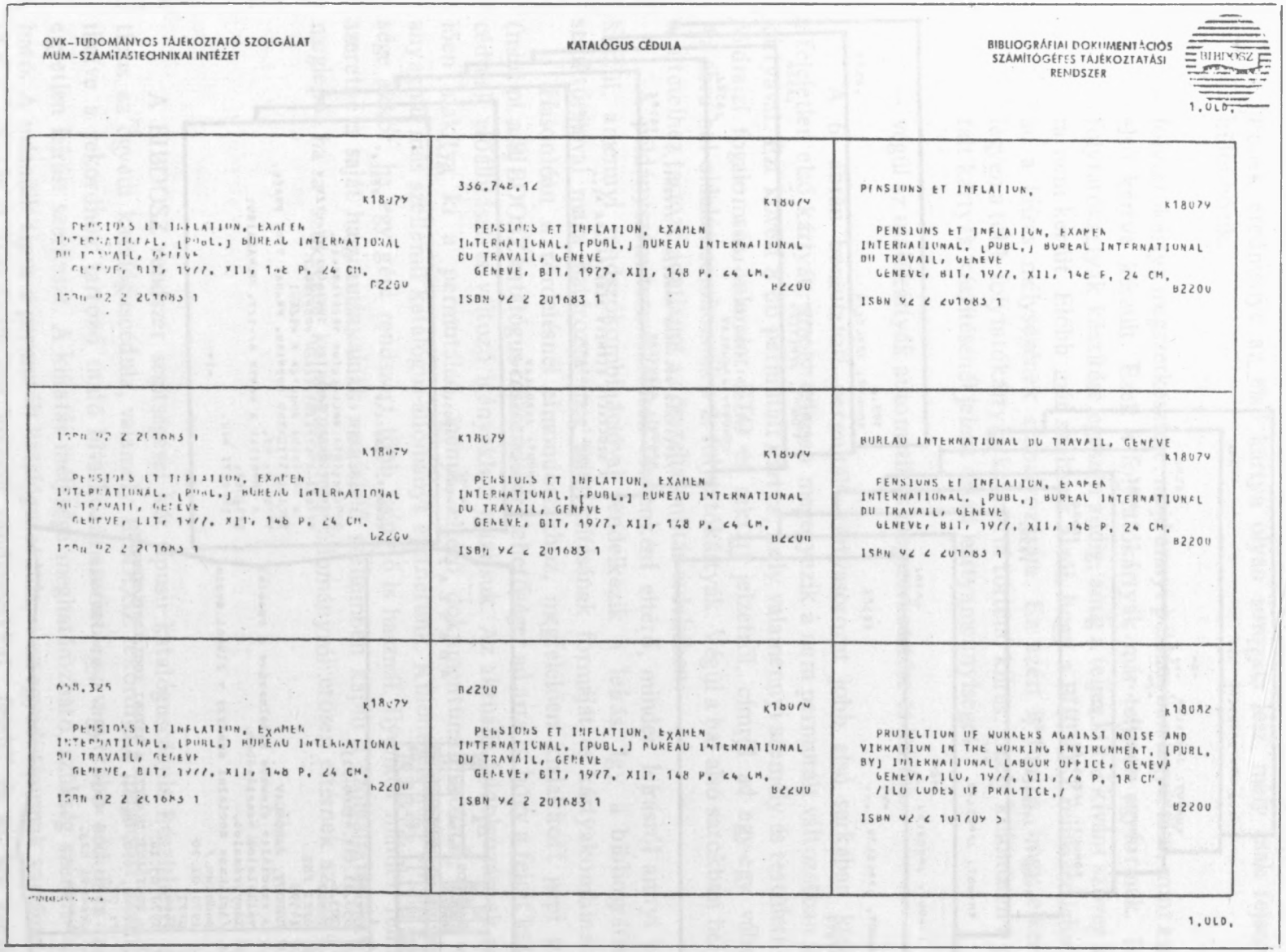
Rendszó-táblázat alapján meghatározott példányszámban, automatikus fejeléssel készülő katalóguskártya sorozatot mutat be az 5. ábra, melyet a BIBDOSZ rendszer állított elő. Gépi programja a fejsor szerkesztésénél figyelembe veszi a rendelkezésre álló helyet. Ha a több almezőből összerakandó szöveg hossza ezt meghaladja, a soron tömörítést végez, a szöveget értelmes szónál elvágva három ponttal jelzi a fejsor szövegéenk csonkítottságát. Az egy példányban készülő katalóguscédula mellett tehát készíthetők automatikusan fejelt permutált katalóguscédulák is. Ilyenkor a szükséges példányszámot a gépi programok határozzák meg a nyomtatandó tétel szerkezetéből. Ez a szerkesztésmód az alábbi résztevékenységekre bomlik:

– első kártya megszerkesztése a fejsor nélkül

– permutálás, a rekordban lévő valamennyi rendszókombináció meghatározása a vezérlő paramétereknek megfelelően.

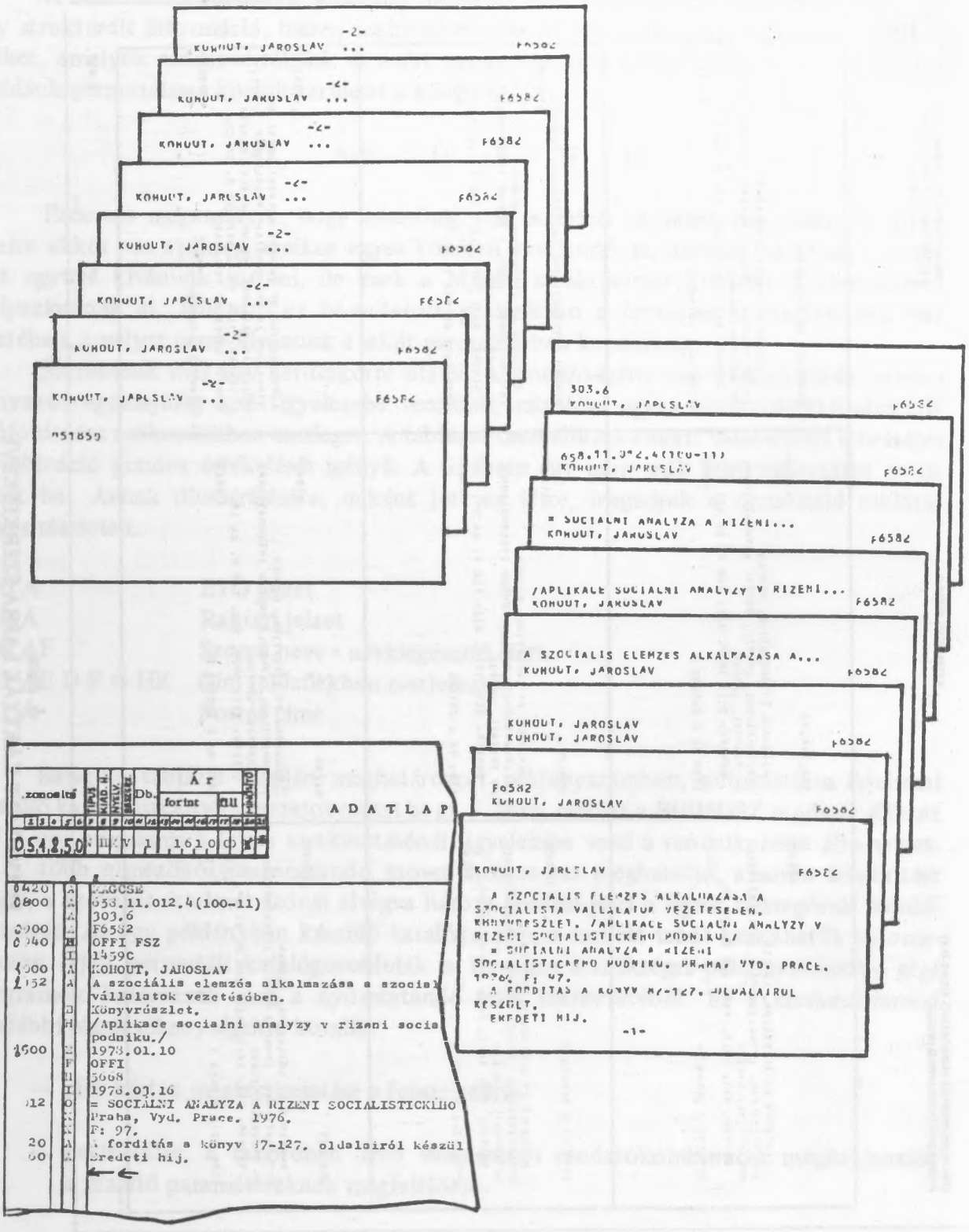
– fejsor kiszerkesztése az első kártya első sorába, ennek elhelyezése a nyomtatásra kerülő területen. Ugyanez a művelet elvégezve valamennyi rendszókombinációra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

5. ábra
PERMUTÁLT KÁRTYÁK LAPRA SZERKESZTVE

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6. ábra
PERMUTÁLT CÉDULAKÉSZLET

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ennek eredménye az első kártya olyan sorozata lesz, mely csak fejsorukban különbözik.

– folytatókártya megszerkesztése, majd annyi példányban legyártása, mint amennyi első kártya készült. Ezek a folytatókártyák már teljesen egyformák. További folytatókártyák készítése egészen addig, amíg a teljes kiírni kívánt szöveg kártyára nem került. Előbb már szóltunk arról, hogy a BIBDOSZ rendszer lehetőséget ad a kiírás mélységének szabályozására. Ez azért is fontos, hogy elkerülhető legyen a több folytatókártyán keresztül történő kiírás, amely különösen a permutált kártyák készítésénél jelent óriási kártyamennyiséget

– végül az utalókártyák automatikus megszerkesztése és kiírása.

A 6. ábrán bemutatott permutált kártyasorozat jobb alsó sarkában kiemeltük a fejeletlen első kártyát, amely teljesen megegyezik a nem permutált változatban készülő kártyával. Ezt követi 8 db permutált kártya, mely valamennyi személy és testületi névről, földrajzi fogalomról, valamint ETO és raktári jelzetről, címről ad egy-egy változatot. Az ábra bal oldalán sorakoznak a 2. folytatókártyák. Végül a bal alsó sarokban helyeztük el a tételhez tartozó adatlapot az összehasonlítás érdekében.

A példányszám természetesen tételenként eltérő, minden leírásról annyi példány készül, amennyi rendszókombinációval rendelkezik a leírás. Igy a bibliográfiai tétel struktúrájával maga határozza meg saját kiírásának formáját és kártyakombinációit is.

Hasonlóan a tördelésnél elmondottakhoz, megfelelően kialakított gépi program (mint pl. a BIBDOSZ katalógus részrendszer) lehetőséget ad arra is, hogy a fejelt katalóguscédulák előállítását is változó igényekhez igazítsuk. Az aktuális feldolgozásnak megfelelően alakítva ki a permutálási igényt, eltérő dokumentumtípusoknál, vagy forrású anyagnál más szellemű katalógus-állományt építhetünk. Különösen nagy ennek a jelentősége akkor, ha egy gépi rendszert több igénylő is használ. Ilyenkor minden felhasználó szeretné a saját hagyományainak megfelelő szellemben kapni a szolgáltatásokat, s nem meglepő, ha a szükséges katalóguscédula állományról erősen eltérnek az álláspontok.

* * *

A BIBDOSZ rendszer segítségével két típusú katalóguscédula készíthető. Az első típus az egyedi katalóguscédula, valamely BIBDOSZ rekordról a megadott szempontok, illetve a rekordhoz tartozó utaló hivatkozás szerint egy vagy több cédulára terjedően egyetlen leírást szerkeszt. A kiíratás mélysége meghatározható, szükség szerint változtatható. A második típus a permutált katalóguscédula, – az egyedi típusnak variánsa – a leírást a rekordból automatikusan kiemelt rendszavakkal „fejeli" és az így szerkesztett cédulákból annyit készít, ahány rendszót az adott információegység tartalmaz. A kiemelésre kerülő rendszavak, ezek összetétele szükség szerint változtatható.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A BIBDOSZ rendszerben készülő egyedi és permutált katalóguscédulák segítésével bármely általános és egyedi igény megfogalmazható és kielégíthető. A leírt példa egyaránt szolgálhat mintául országos és egyedi felhasználású gépi rendszerek számára.

IRODALOM

1. PETHES Iván – TOLNAI György: BIBDOSZ. Egy megvalósított komplex számítógépes könyvtári és dokumentációs tájékoztatási rendszer. = Könyvtári Figyelő, 1978. 5.sz. 495–512.p.
2. TOLNAI György: Számítógépes tájékoztatási rendszerek adatbeviteli kérdései. I. rész. = Könyvtári Figyelő, 1978. 5. sz. 553–560.p.
3. PETHES Iván – TOLNAI György: A strukturált információ jelentősége a könyvtári-tájékoztatási rendszerekben. = SZÁMTI Intézeti tájékoztató. 1977. 1.sz. 258–284.p.

A szerkesztő „bánata"

– Képzelje, a mi folyóiratunk az egyetlen, amit nem csentek el könyvtárunkból...

(A Library Association Record humorából)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KMK TEVÉKENYSÉGÉNEK NÉHÁNY VONÁSÁRÓL 1978

PAPP István

Lehet eső, lehet hó

Azt szokták mondani, hogy egy ötéves tervciklus középső éve kulcsszerepet tölt be az egész időszakra vonatkozóan. Ha most visszapillantunk a KMK kulcsévére, mégsem állíthatjuk egyértelműen, hogy az eddigi munkában benne rejlenek azok a garanciák, amelyek sikert ígérnek az ötödik év végére, vagy ellenkezőleg, kilátástalannak látszik ötéves tervünk érdemben való teljesítése.

Amit nyugodt lelkiismerettel állíthatunk az az, hogy jó irányban haladunk, középtávú tervünk helyesen jelölte ki az elvégzendő feladatokat, nem kényszerültünk lényeges pályamódosításra, s előre léptünk egyes nagyobb vállalkozásaink megalapozásában, a végrehajtás feltételeinek kialakításában is. Kérdéses azonban, hogy mindezen előkészületek elegendőnek bizonyulnak-e a hátralévő két esztendőre eső munkálatok számára. Megítélésünk szerint csak abban az esetben, ha az idővel jobban gazdálkodunk, s a munkák ütemét – erőinket a legfontosabb feladatokra összpontosítva – meggyorsítjuk. Mert kurrens szolgáltatásainkban ugyan nem mutatkozik sehol fennakadás, – ami nehézségeket okoz, az a szolgáltatás jelenlegi kapacitása és a könyvtári igények között feszülő ellentmondás; több évre tervezett kutatásainkat, bibliográfiai munkálatainkat, kiadási programjainkat megindítottuk, de különféle belső és külső okok miatt lelassultak vagy elakadtak; némely területen a könyvtárügyi irányítás által késedelmesen vagy még egyáltalán nem rendezett kérdések akadályozták hatékonyabb munkálkodásunkat.

E néhány általános megjegyzés után – az utóbbi évek szokásához híven – nem részletező beszámolót adunk a KMK tevékenységéről, hanem azt az egy-két területet vizsgáljuk meg, amelyekre olvasóink figyelmét fel szeretnénk hívni. Regisztráló éves jelentésünket [1] a könyvtárak széles körének megküldtük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Két terjedelmes fejezet foglalkozik munkatervünkben ezzel a kérdéskörrel; az egyiknek címe „A könyvtár és társadalmi környezete", a másiké „Az olvasás folyamata". Közös jellemzőjük, hogy egyaránt tartalmaznak kutató, felmérő, elemző, valamint gyakorlati, kísérleti, alkalmazási jellegű feladatokat.

Egyre következetesebben igyekeztünk ugyanis megvalósítani alapelvünket, amely szerint nem kívánunk öncélú kutatásokba bonyolódni, figyelmen kívül hagyva a napi könyvtári munka realitásait és kívánalmait, de éppen annyira nem akarunk elveszni az elméletileg megalapozatlan, prakticista és pusztán látszateredményeket hozó ügyködésben. A hetvenes években kibontakozó intenzív kutatómunka eredményeképpen sikerült behozni az elméleti alapozás legszembetűnőbb gyengéit, s úgy látszik, mostanra kialakult az elméletre és gyakorlatra fordított energiák helyes aránya.

Tulajdonképpen most kezdik gyümölcseiket hozni a hosszú éveken át tartó előkészületi munkák. Rossz rágondolni, milyen jegyzet született volna 1970-ben, ha a Tankönyvkiadó akkor adott volna megbízást elkészítésére; ezzel szemben az a jegyzet, amely az olvasásismeret szociológiai, pszichológiai és pedagógiai kérdéseit tárgyalja, s amely 1978-ban műhelyünkben készült, bizton építhetett e műhely tíz évének eredményeire és tapasztalataira. S nem kell különösképpen bizonygatni a könyvtárosképzés hatását a gyakorlatra; nem közömbös tehát, hogy milyen tananyag formálja leendő kollégáink szakmai tudatát.

Megerősít ebben a véleményünkben az általunk szervezett olvasószolgálati egyéves továbbképző tanfolyam sikere is; a nagy érdeklődésre való tekintettel 1977/78-ban megismételtük a korábbit, de most már egyszerre két párhuzamos osztályt indítva, az FSZEK hatékony közreműködésével.

Az elmélet és gyakorlat szoros összefonódását jelzi e munkaterületünkön az a kiadványunk[2], amely – remélhetőleg – a gyakorló könyvtáros hasznos segédeszköze lesz, s ugyanakkor a további kutatások műszere is. Mint a könyv alcíme jelzi, 150 irodalmi mű olvasottságát, kedveltségét és az élményalakzatban elfoglalt helyét tárja fel, matematikailag ábrázolva.

Ugyancsak a könyvtári tevékenység mindennapjához csatlakoznak szorosan a könyvtárak társadalmi helyére, szerepére, használatára irányuló, folyamatban lévő vizsgálódások. Nyomdába küldtük külső munkatársunk felmérését a közművelődési könyvtárak tájékoztató szolgálatának működéséről és igénybevételéről, s megkezdtük a használók tájékozódására vonatkozó, széles körű kutatás előkészítését. Megtörtént a közművelődési könyvtárak olvasóinak érdeklődését elemző vizsgálódás adatainak felvétele és feldolgozása, folyik a zárótanulmány megírása. E kutatások keretében kitértünk a különböző könyvtárak olvasótáborainak átfedésére is.

Nem akarjuk itt most mindazt felsorolni, amivel igyekeztünk támogatni a könyvtárak propaganda- és kapcsolatszervezési munkáját; a könyvtárosok ismerik ezeket a szolgáltatásainkat és akcióinkat. Fontosnak tartjuk azonban megjegyezni, hogy e látszólag leggyakorlatiasabb területen is szükség van elméleti alapozásra, vagy legalábbis a vonatkozó ismeretanyag rendezésére. Ezt a célt kívánja szolgálni az a kiadványunk, amelynek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kéziratát már nyomdába adtuk: a közönségkapcsolatok elméletét, módszertanát és gyakorlati alkalmazását tárgyaló terjedelmes tanulmány mellett a kapcsolatszervezési tanfolyamunk előadásait és a résztvevők válogatott dolgozatait tartalmazza.

Egyre fokozódó jelentőséget tulajdonítunk a közönségkapcsolatokkal foglalkozó ismeretek és tapasztalatok könyvtári alkalmazásának a társadalom és könyvtárai viszonyának javításában. Két dologgal kell tisztában lennünk. Az egyik az, hogy a társadalom tudatában még mindig szívósan tartja magát az az ósdi könyvtárkép, amelyet a társadalmi objektív szükséglet, s ennek megfelelően a könyvtárelmélet és politika már régen, de a gyakorlat csak hellyel-közzel haladott meg; e képet megváltoztatni nem propagandakampányokkal, hanem korszerű szolgáltatásokra képes intézmények létrehozásával lehet, s még így is hosszú időt, mondhatnánk generációkat vesz igénybe. A kapcsolatszervezésnek e folyamatban nem döntő, de nélkülözhetetlen szerepe van: a szükségletek igénnyé való tudatosítása, az igényeknek megfelelő, teljesítőképes könyvtár eszméjének és ténylegesen megvalósult mintáinak propagálása meggyorsíthatja nemcsak a tudatban élő kép változását, hanem a könyvtári intézményrendszer fejlődését is.

A gyerekek olvasásáért

Van-e fontosabb teendő, mint a fiatal generációk olvasási kultúrájával, szokásaival, könyvtári ellátásával törődni, ha hosszú távon tekintjük egy ország könyvtárügyének problémáit? Igyekeztünk a feladatkör illetékességünkbe eső munkáira megfelelő energiákat fordítani, s bár a KMK-n belül közvetlenül csak egy munkatárs foglalkozik a gyerekek és fiatalok könyvtári ellátásának fejlesztésével, mégis több osztályunk vállalt más-más jellegű, de idevágó feladatokat. Igy kutató-fejlesztő, módszertani, bibliográfiai, szakfelügyeleti tevékenységek szolgálták a közös célt.

Világos volt előttünk, hogy a gyerekkönyvtári munkában is csak akkor léphetünk előre, ha vesszük a fáradságot az alapozás elvégzésére. Ez pedig kutatásokat, felméréseket és kísérleteket jelent, s elsősorban a pszichológiai és pedagógiai kutatási eredmények könyvtári alkalmazását.

A fő kérdés, amelyre választ kell kapnunk az, hogy miképpen is válik olvasóvá, könyvtárhasználóvá a gyerek. Szociológiai és pszichológiai aspektusú vizsgálódást indítottunk, s egyelőre a 10–14 éves gyerekek olvasási szokásainak tanulmányozását kezdtük meg. Ugyanakkor konzultációs kapcsolatban állunk a szekszárdi Tanítóképző Főiskolán és a szombathelyi Tanárképző Főiskolán olvasáspedagógiai kísérletet lefolytató kutatókkal. Megbízásunkból tanulmányok is készültek egyes olvasmányok befogadásáról.

Nagyszerű kísérleti terepünk, laboratóriumunk a Veszprém-megyei Könyvtár bakonyoszlopi olvasótábora, ahol a tizenévesekkel való foglalkozás, kapcsolatteremtés és könyvtári pedagógia módszereit alakíthatjuk ki. Különös előnye a laboratóriumnak, hogy nem egy idényre szóló vállalkozás maradt, hanem 1978-ban már harmadszor állt rendelkezésünkre, s minden reményünk megvan arra, hogy a sorozat nem szakad meg a jövőben sem. A táborok módszertani, didaktikai eredményeit kiadványokban is közzé kívánjuk tenni; nem hisszük, hogy az egyetlen célravezető módszert írják le jelentéseink, inkább

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

arra számítunk, hogy a könyvtárak szembesítik őket saját gyakorlatukkal, ösztönzést merítenek belőlük, továbbfejlesztik és újabbakkal egészítik ki módszereinket. Eddig az első tábor beszámolója jelent csak meg[3], a másodiké nyomdában van.

Elkészült összefoglaló jelentésünk néhány könyvtárban működő klub tevékenységéről, életrajzáról. A kézirat nyomdakész; reméljük, hogy nem távoli megjelenése után segítségére lesz mindazoknak a könyvtárosoknak, akik kisebb közösségeket szerveznek olvasóik körében.

Jó néhány évig tartott, amíg végre nyomdába küldhettük a gyerekkönyvtáros munkájával foglalkozó újabb tanulmánygyűjteményt. A nehézséget az okozta, hogy szemben az 1973-ban Gyerekkönyvtári tanulmányok címen megjelent kötettel, amely a pedagógiai kérdésekre koncentrált, most szerettünk volna a gyerekkönyvtár egészét átfogó kiadvánnyal jelentkezni. Azt hisszük, – ha az eredetileg tervezett kézikönyv-műfajt nem is sikerült megvalósítani, – hogy a szerzőgárda mindazt összefoglalta, amit e témakörben tudnia kell a gyakorló könyvtárosnak. S talán segédletként is használható lesz a könyvtárosképzésben és továbbképzésben.

Kettős segítséget kívántunk nyújtani a gyerekkönyvtári állományok építéséhez: egyfelől a gyűjtőkör megfogalmazásához, másfelől tartalommal való kitöltéséhez. Még 1977-ben jelentettük meg az OPKM-mel együttesen a közös iskolai és gyerekkönyvtárak gyűjtőkörére vonatkozó javaslatunkat[4] (mondani sem kell, hogy a benne foglaltak nemcsak a kettős funckiójú, hanem az önállóan működő könyvtárakra is alkalmazhatók), valamint kidolgoztuk az iskolai és gyerekkönyvtárakat egyaránt átfogó ellátási szervezetek gyarapítási szabályzattervezetét; ez utóbbi közzétételét – a centralizálás egyéb vonatkozásait tárgyaló tanulmányokkal együtt – tervezzük. Jelenleg két olyan kiadványunk van nyomdában, amely az olvasószolgálat, az állományelemzés, a visszamenőleges állománykiegészítés és a selejtezés segédeszköze lehet: az egyik az Uj Könyvek-ben 1964 és 1975 között ismertetett gyerekirodalmat öleli fel, a másik pedig a közös iskolai és gyerekkönyvtárak mintakatalógusa. Tervezzük, hogy a magyar világirodalom klasszikusai, valamint a XX. századi szerzők szépirodalmi műveiből válogatott jegyzéket állítunk össze a gyerekkönyvtárak számára.

Lehetőségeinkhez képest szakmailag támogattuk az iskolai könyvtárak bevonását az alakulóban lévő ellátási rendszerekbe, akár egy-egy várost, akár községek együttesét fogják át. Lényegesnek tartjuk ezt a könyvtári integrációt mind tartalmi, mind szervezeti, mind pedig gazdaságossági szempontból. Készséggel működtünk közre új nevelési központok tervezésében, hasonló meggondolás alapján. Az iskolával közös épületben működő, a tanulókat és a lakosságot egyaránt kiszolgáló kétarcú könyvtár új lakótelepeken, községekben, városnegyedekben a legjobb megoldásnak látszik; ezt a tapasztalatok világszerte megerősítik. Szép sikert ígér a Debrecenben kibontakozó nevelési központ program, amelynek az első egysége már épül. A tanácsi és iskolai könyvtárak – adott körülmények között és adott feltételek mellett való – integrációját elősegítendő kidolgoztuk a battonyai kettős funkciójú könyvtár szervezeti és működési szabályzatát.

Néhány értekezletről számolunk be végül, amelyeket a gyerekek és fiatalok könyvtári ellátásában közvetlenül tevékenykedő kollégák számára rendeztünk: így egy szakfelügyelői értekezletről (munkájuk támogatására segédletet[5] adtunk ki), a Komárom-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

megyei Könyvtárral közösen rendezett országos konferenciáról (a gyerekkönyvtári tájékoztató munka és állománygyarapítás szerepelt napirendjén), s egy harmadikról, amely az új tantervek könyvtári kihatásával foglalkozott.

Kapcsolat a könyvtárosképző intézményekkel

Ha nem lenne rég elkoptatva a jelző, azt mondanánk, hogy a KMK sajátos helyet foglal el a magyar könyvtárosképzés rendszerében. Pedig nagyon nehéz leírni azt a szerepkört, amit megkísérlünk ellátni a könyvtári szolgálat egyik alapvető feltételéről, a szakképzett személyzetről való gondoskodás folyamatában.

Egyik fő tennivalónk a szakma, vagy pontosabban a könyvtári ellátás és intézményrendszer munkaerő-szükségletének mennyiségi és minőségi szempontból való vizsgálata, s a megállapított igények közvetítése és képviselete a képző intézmények felé, illetve előtt. Pillanatnyilag, s várhatóan még jó ideig, a továbbképzésre nem terjed ki ez a képviselet, hiszen a könyvtárosképző intézmények a képzés tekintetében sem tudnak lépést tartani a követelményekkel.

A dolgok ereje azonban mással is megbízott bennünket. Tetszett vagy nem tetszett, de azt vettük észre, hogy kezdtük betölteni azt a központi, összefogó, szervező szerepet a képzéssel foglalkozó intézmények között, amelyet korábban többé-kevésbé az egyetemi tanszék látott el. Szakmai megbeszéléseket szerveztünk az oktatóknak, továbbképzésre hívtuk őket, kutatási megbízásokat adtunk nekik és így tovább. Az Oktatásügyi Minisztérium is mind többször vette igénybe közreműködésünket, például a közgyűjteménykezelői tanfolyamok megszervezésében, a főiskolai államvizsgák előkészítésében vagy tananyagok összeállításában.

Most már tehát ott tartunk, hogy a jegyzetekről, tansegédletekről való gondoskodás is részben a nyakunkba szakadt. Nemcsak arról van szó, hogy egyes kiadványaink jól használhatók irodalomként, vagy pláne tankönyvként a felsőfokú könyvtárosképzésben[6], hanem kifejezetten az oktatás igényei szerint készülnek egyes kiadványaink. Fentebb, más összefüggésben már említést tettünk az olvasásismereti jegyzetről; mi gondoskodtunk a gimnáziumi közgyűjteménykezelői tanfolyamok könyvtárosi jegyzetéről[7]; nyomdába adtuk a külföldi bibliográfiai szakirodalom olvasókönyvét és készül egy hasonló az olvasásszociológiáról; pályázatot írtunk ki a bibliográfiai leírás és az osztályozás feladatgyűjteményeire, megbízásunkra elkészült egy tájékoztatási programozott feladatgyűjtemény; nyomás alatt áll a könyvtáros hallgatók szakmai gyakorlatát vezetőknek szóló módszertani útmutató.

Nem tiltakozunk e hármas funkció egyik eleme ellen sem, hiszen látjuk értelmét és fontosságát. Viszont szeretnénk, ha előbb-utóbb kiküszöbölődnének a munkánkat akadályozó tényezők. Melyek ezek?

Nincs tisztázva a viszonyunk a képző intézetekhez. Jelenleg egyedül kollegiális, nem hivatalos kapcsolatban állunk velük, s ezért néha úgy érezzük, partizánakcióként foglalkozunk a képzés ügyeivel. Rendezetlen részvételünk az Oktatásügyi Minisztérium és a Kulturális Minisztérium mellett működő könyvtárosképzési bizottságban. Ugy véljük,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

hogy sem az egyetem, sem a főiskolák nem tettek eleget hallgatóik tananyaggal való ellátásában, és nem értünk egyet azokkal a nézetekkel, melyek szerint ez főként a KMK dolga lenne.

Azt szeretnénk, hogy a miniszteriális könyvtárosképzési bizottság valóban aktív, koordinatív szervvé válna, amelynek munkájában teljes jogú partnerként vehetnénk részt. Ne esetlegesen támaszkodjék az Oktatásügyi Minisztérium a KMK-ra, hanem minden, a könyvtárosképzést érintő ügyben és intézkedésében vegye igénybe a KMK-t, szinte mint saját szakmai bázisát. (Még az sem lenne szentségtörés, ha a könyvtárosképzési bizottság titkársági teendőit reánk bízná.) Meggyőződésünk, hogy ilyen alapon sokkal hatékonyabban tudnánk segíteni az intézményeknek és az oktatóknak, végső soron a magyar könyvtárügynek.

Léptékváltás előtt az Új Könyvek

De meg fogja-e, meg tudja-e tenni a döntő lépést?

Tizenöt teljes évfolyam során lényegében változatlan funkcióval és tartalommal jelent meg az Új Könyvek, s vívta ki megbecsült helyét a magyar nemzeti bibliográfia rendszerében.[8] A kisebb-nagyobb tartalmi és szerkezeti változások azt a célt szolgálták, hogy minél jobban teljesítse a magyar könyvtárügy előtt vállalt feladatát.

Tizenöt év alatt azonban könyvtárügyünk hatalmasat fejlődött; az Új Könyvek-et ez három vonatkozásban érintette: 1. a könyvtárak gyűjtése egyre inkább kiterjedt az audiovizuális és egyéb, úgy nevezett nem-hagyományos dokumentumokra; 2. az információs igények növekedése és a nemzetiségek könyvtári ellátásának megszervezése következtében az idegen nyelvű dokumentumok vásárlása megugrott; 3. az igényes szakirodalmi ellátás megkívánta a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványok beszerzését is. Az Új Könyvek szerkesztősége időben felismerte ezt az irányzatot, s megtette javaslatait a kiadvány megfelelő feltételekkel biztosított továbbfejlesztésére. Ez durván számítva a rendelkezésre álló személyi és anyagi kapacitás megduplázását jelentette volna. Mivel erre sajnos nem került sor, maradt a házilagos megoldás. Ahelyett, hogy a Könyvértékesítő Vállalat is teljes körűen fejlesztette volna ez irányba szolgáltatásait – ahogy ezt már a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia javasolta[9] – és ezzel szolíd anyagi alapot teremtett volna a bibliográfiai szolgáltatások számára, a Könyvért akkori vezetése hosszú éveken keresztül elzárkózott a javaslatok elől, s egyedül csak a nemzetiségek anyanyelvi irodalommal való ellátása terén tett lépéseket. Így a KMK-ra hárult, hogy eszközeinek szerény volta ellenére is megindítsa az Új Könyvek néhány melléklapját (Új Külföldi Kézikönyvek, Új Hanglemezek, Új Kották; a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványok és a vizuális dokumentumok tekintetében csak egy-egy próbaszámra futott erőnkből). Ami gyengévé és bizonytalanná teszi e szolgáltatásokat, az éppen annak a vállalati háttérnek a hiánya, ami az Új Könyvek erejét és igazi hasznát adja: a könyvtári használatra előkészített dokumentumok megrendelő jegyzékéül szolgál és katalóguscédula szolgáltatás kapcsolódik hozzá.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nyilvánvaló, hogy milyen irányokban kell továbblépni: a Könyvértékesítő Vállalat illessze profiljába ugyanúgy az audiovizuális dokumentumok és a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványok terjesztését, mint vállalta a nemzetiségek anyanyelvén megjelenő kiadványokat; a vállalati szolgáltatások kiépülésével párhuzamosan pedig nyerjenek intézményes megalapozást a hozzájuk csatlakozó tájékoztató kiadványok. Úgy látjuk, hogy a Könyvért vezetése kész megindulni ezen az úton, kérdéses azonban, hogy milyen tempót engednek meg a vállalat egyéb szorító gondjai[10]. Ami az intézményi feltételt illeti, két alternatíva képzelhető el. Az egyik, hogy az Új Könyvek jelenlegi szerkesztőségét jelentős mértékben fejlesztjük; a másik, hogy nemcsak elméletileg tekintjük a magyar nemzeti bibliográfia rendszerébe tartozónak az Új Könyvek-et és a csatlakozó melléklapokat, hanem levonjuk ennek gyakorlati konzekvenciáit is. Mind a munkaszervezési, mind a gazdaságossági szempontok ez utóbbi alternatíva mellett szólnak. Ez azt jelentené, hogy felül kellene vizsgálni a kurrens nemzeti bibliográfiai szolgáltatások funkcióját, kapcsolatait az OSZK-val és a könyvtárüggyel, könyvtárpolitikai szempontból kijelölni a prioritásokat a nemzeti bibliográfia különböző szolgáltatásai között, s szervezetileg is integrálni az Új Könyveket, melléklapjait és esetleg más bibliográfiai tevékenységeket, kiadványokat a megújuló magyar nemzeti bibliográfiába. Reményt keltő, hogy az OSZK-ban megindultak azok a munkálatok, amelyek a könyvtáron belül a bibliográfiai és feldolgozási folyamat egységesítését tűzték ki céljukul, s kiterjednek az Új Könyvek-kel való kapcsolatra is.

A fentiekben az Új Könyvek és melléklapjai kurrens megjelenésével kapcsolatos problémákról szóltunk. Létezik azonban egy másik problémaköteg is, amely abból adódik, hogy a kiadvány nemcsak a folyamatos állománygyarapítás segédeszköze, hanem a tájékoztató munkáé is. Ezért a szerkesztőség mindig is törekedett a visszakereshetőség biztosítására, éves majd nagyobb időegységeket átfogó mutatók kiadására. Jelenleg nyomdakész az 1970–75-ös évfolyamok betűrendes mutatója, s készül az 1964–76-os évkör tárgyszómutatója.

Fölmerült azonban már évekkel ezelőtt az az igény is, hogy a kis közművelődési könyvtárak számára az Új Könyvek-ben feldolgozott anyag alapos válogatásával mintajegyzéket adjunk ki, amely egyben szolgálná a tájékoztatást és az állománytisztítást. Miután megindult a munka, különböző tényezők hatására revideálnunk kellett az eredeti elképzelést. Az egyik ilyen tényező a szombathelyi Megyei Könyvtár és Vas-megye városi könyvtárai összesített éves gyarapodási jegyzéke volt: a feltárt anyag – eltekintve a helyismereti, a külföldi és az antikvár beszerzésektől – lényegében megegyezett más közművelődési könyvtári hálózatokban beszerzettel. Kézenfekvő a kérdés: akkor miért nem szorítkoznak a megyei hálózatok a csak náluk található anyag feltárására, s miért nem adjuk ki központilag a mindenhol meglévő állomány jegyzékeit? (A szombathelyiek a maguk részéről már megadták erre a kérdésre a helyes választ.) A másik tényező a közművelődési könyvtárak ellátási rendszereinek a kibontakozása volt, s ezen belül az a követelmény, hogy minden tagkönyvtárban a használónak a rendszer teljes állománya rendelkezésre álljon; tehát ellátási rendszerenként kellene kötetkatalógusokat kiadni? A harmadik tényező az a kilátástalan küzdelem, amelyet módszertanos könyvtárosaink folytatnak azért, hogy kis könyvtárakban is, szakképzetlen könyvtárossal is készüljenek tisztességes katalógusok.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Téve, bár tagadva, hogy e katalógusok végül is előállnának, éppen a nagyon is behatárolt állományok miatt vajon sok haszonnal járnának-e? Tájékoztatás helyett nem dezorientálnának-e? S nem lenne-e célszerűbb megelégedni e helyeken egy raktári kartotékkal, s a katalógusfunkciókat inkább egy teljesebb állományra vonatkoztatni még akkor is, ha ez közvetlenül nem áll rendelkezésre?

Mindezen tényezőket mérlegelve döntöttünk amellett, hogy az Új Könyvek-ben közölt művek gondos és bő válogatásával kötetkatalógust bocsátunk az ellátási rendszerek rendelkezésére. A Hajdú-Bihar-megyei Könyvtár közreműködésének eredményeképpen a válogatást kiterjeszthettük a felszabadulás utáni teljes könyvtermésre; ez természetszerűen kissé eltolta a megjelenés határidejét. Azt tervezzük, hogy nagyobb szakcsoportonként jelentetjük meg az annotált kötetkatalógust; az első kötet, amely a gyerekirodalmat tartalmazza (ez kivételesen csak az Új Könyvek anyagára terjed ki) 1979 elején jelenik meg, s az év során két-három további kötetet küldünk nyomdába. A jövőben pedig rendszeres időközönként kumuláljuk egy-egy szak anyagát.

E kumulációk lényegileg különböznek az MNB éves kumulációitól, a következők miatt: 1. válogatott anyagot tartalmaznak; 2. annotációk csatlakoznak az egyes tételekhez; 3. az ellátási rendszerek tagkönyvtáraiban tömegesen jelentkező használói igényeket katalógusként szolgálják.

Könyvtári Figyelő

Ha kedvelnénk a nagy szavakat, azt mondanánk, hogy a Könyvtári Figyelő válságát jelezte a szerkesztőség döntése az összevont számok megjelentetéséről: 1976-ban két, 1977-ben három kettős szám jelent meg, azaz a kéthavonkénti periodicitás pontosan a duplájára nőtt. Mivel azonban inkább mellőzni szeretjük őket, azt mondjuk, hogy a szerkesztés menetében zavarok mutatkoztak, amelyeket 1978-ra sikerült felszámolnunk.

Mi volt a zavarok forrása? Véleményünk szerint a lap státusának furcsa kettőssége, vagyis hogy az 1969-től érvényben lévő koncepció szerint az OKDT és a KMK közös folyóirata, mégpedig olyan megoszlás szerint, hogy az OKDT gondozza az eredeti, hazai közleményeket tartalmazó részt, a KMK pedig a dokumentációs részt, s mellette ellátja az adminisztrációs és műszaki szerkesztési feladatokat a lap egészére vonatkozóan. Ennek megfelelően a főszerkesztőt és az OKDT-rész szerkesztőjét – másodállásban – a Kulturális Minisztérium bízta meg, s az egyéb munkákat a KMK munkatársa látta el.

Ebből az elrendezésből máris adódott két zavargóc. Az egyik: az ilyen jellegű folyóiratnak, mint a Könyvtári Figyelő, tartalmilag szerves egységet kell képeznie, nem lehet másképpen, csakis egymásra vonatkoztatva szerkeszteni az eredeti és másodlagos közleményeket tartalmazó részét; a megosztott felelősség sem szerkesztéspolitikailag, sem gyakorlatilag nem volt kivitelezhető. A másik: hiú ábránd volt azt képzelni, hogy másodállásban vagy mellékfoglalkozásban elvégezhetők a legfontosabb szerkesztési feladatok. Az egymást váltó főszerkesztők és szerkesztők dicséretes erőfeszítéseinek ellenére állandósulni látszottak a zavarok mind a lap érdemi összeállításában, mind a megjelenésében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindehhez hozzájárult, hogy az utolsó években az OKDT valójában nem működött. Joggal teheti fel bárki a kérdést: miképpen lehet egy olyan testületnek folyóirata, amely minden további nélkül évekre tetszhalálba vonulhat? S egyáltalán: lehet-e „laptulajdonos" egy olyan testület, amely nem rendelkezik saját költségvetéssel, nincsenek munkáltatói jogai, csupán tanácsadó funkciót tölt be, s ilyen minőségben nem vonható felelősségre (legfeljebb átszervezhető), de nincsenek is felhatalmazásai.

E tényezők együttesen vezettek oda, hogy 1977 végén, ha de jure nem is, de facto megváltozott a helyzet a Könyvtári Figyelő szerkesztőségében. A KMK átvállalta a felelősséget a lap egészéért, s a főszerkesztő szerepköre lényegében a szerkesztőbizottság elnöklésére szorítkozott. 1978-ban egyetlen összevont szám sem jelent meg.

Talán furcsának tűnhet, hogy éppen e hasábokon vetjük fel, de elkerülhetetlen a kérdés megválaszolása: vajon van-e értelme a látszat fenntartásának, s nem volna-e szükség a lap státusának felülvizsgálására.

Persze, ez csak az egyik teendő. Amit még fontosabbnak tartunk, az a folyóirat profiljának, szerkesztési politikájának átgondolása. Nem arról van szó, hogy teljes átalakításra van szükség; csupán arról a legtermészetesebb dologról, hogy időközönként minden gyakorlatot felül kell vizsgálni, s ha szükséges, a megváltozott feltételekhez igazítani, új célokat kitűzni.

Alig hisszük, hogy a Könyvtári Figyelő lényegbevágó változtatásokra szorulna; mégis meg kell vizsgálni, hogy a magyar könyvtár- és tájékoztatásügyben bekövetkezett változások és a várható fejlődés irányai milyen kihatással vannak e folyóiratra, s a szerkesztőségnek le kell vonnia a megfelelő következtetéseket. A szerkesztési politika újrafogalmazásakor az eddiginél jobban figyelembe kell venni a létező szak- és dokumentációs folyóiratokat, és messzemenő munkamegosztásra kell törekedni. Célszerű volna megalakítani a lapszerkesztők tanácsát, amely az egyeztetés, a feladatelosztás operatív szerve lehetne.

A Könyvtári Figyelő 1979-ben a 25. évfolyamát kezdi meg, de reméljük, hogy nemcsak e tekintélyes életkor igazolja létét, hanem a magyar könyvtárügynek nyújtott szolgálata is. Ismert és használt lappá vált, amely 1959-ben (impresszuma először közölt adatot a megjelenési példányszámról) 450 példányban jelent meg, s még 1972-ben is csak 500 előfizetőhöz jutott el, de az igények nyomására 1978-ban 800-ra, sőt 1979-ben 1000-re kellett emelni a példányok számát. Egy sor külföldi, szocialista és nyugati referáló lap, – köztük a legtekintélyesebbek is – tájékoztat a benne megjelent közleményekről.

Az 1978-ban megújult külalakja (új borító, sorkizárásos szedés, több illusztráció) a kiadót dícséri, az átfutási idő tekintélyes rövidülése nemkülönben.

Hosszú előkészület után megjelent az első húsz évfolyam repertóriuma[11]. Szerettük volna, ha a folyóirat feltárása mellett némi módszertani tanulságokkal is szolgál a repertóriumok készítéséhez; a kritikai visszhang – a hibák segítő szándékkal való bírálata mellett – méltányolta ezt a törekvésünket[12].

Végezetül megköszönjük a szerkesztő bizottság odaadó munkáját. A bizottság testületileg és egyes tagjaiként legalább annyira a magáénak érezte a lapot, mint saját magunk, s ennek jegyében fejtette ki nemcsak véleményét, hanem részt is vállalt a szerkesztés munkájában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A címben rejlő kérdésre elméletileg egyszerű a válasz, csak a gyakorlati munka során jelentkeznek a nehézségek. Nyilvánvaló a KMK összekötő szerepe a könyvtárügy állami ágazati irányítása és maguk a könyvtárak között. Azon túlmenően, hogy előkészíti a könyvtárpolitikai döntéseket, közreműködik a szakfelügyeleti vizsgálatokban, általában visszacsatolja a területről az intézkedések hatását az irányításhoz, s jelzéseket ad számára a hazai és nemzetközi könyvtárügy fejlődési irányzatairól, tevékenységével igyekszik előmozdítani a könyvtárpolitikai koncepciók realizálását, vagy más szóval és egyszerűbben: segítséget nyújt a könyvtárak napi tevékenységéhez különféle szolgáltatásaival, kiadványaival, tanácsadó szolgálataival, továbbképző tanfolyamaival, fejlesztési javaslataival stb. Funkciórendszerünk nyitottsága előnyös abból a szempontból, hogy készen állunk új feladatok ellátására, de hátrányos is, mert gátolja az erők koncentárlását és a hatékonyabb munkát. Ezért van az, hogy egyszerre igen sok programunk fut és igen gyakran indokolatlanul hosszú időt vesz igénybe egy-egy feladat megvalósítása.

Újra és újra visszatérő, megválaszolhatatlan kérdés, hogy voltaképpen mi is a KMK? A Kulturális Minisztérium meghosszabbított karja? Kutatóintézet? Módszertani tájékoztató-tanácsadó-fejlesztő szolgálat? Központi szolgáltatások fenntartója? Képző intézmény? Néha az a benyomásunk, hogy a KMK-ra hárul mindaz a teendő, amelyet más könyvtári intézmény nem tud, vagy nem óhajt vállalni, hiszen egy sor feladatunknak – ha elvszerűen keressük a gazdáját – más helyre kellett volna kerülnie.

Ha ezt a bonyolult problémaköteget az ágazati irányítás, vagyis az országos szakfelügyelet szempontjából vizsgáljuk, abból a helyzetből kell kiindulnunk, hogy a KM könyvtárügyi osztálya fenntartotta magának a szakfelügyeleti hatáskör mellett e funkció gyakorlását is, amelybe esetenként bevonja – mások mellett – a KMK munkatársait, s – eddig elszórt kivételként – egy-egy vizsgálat lebonyolítását a KMK-ra bízza. Tehát egyszeri felhatalmazásokról van szó, amelyeket elvileg bárki vagy bármely intézmény megkaphat, s ez a gyakorlat inkább elbizonytalanítja, semmint tisztázza a KMK feladatkörét és szerepét.

Sokan emlékeznek még a megyei szintű szakfelügyeletet rendező jogszabály megjelenését megelőző vitákra. A szakma akkoriban egységesen úgy foglalt állást, hogy a szakfelügyeletet nem személyes megbízások formájában kellene megoldani, hanem a megyei tanácsok által fenntartott intézményekre, azaz a megyei könyvtárakra kellene bízni, átruházott hatáskörként. Ismeretes, hogy ez az álláspont elbukott, s ismeretes az a heterogén gyakorlat is, amely a jogszabály végrehajtása során kialakult.[13] E zűrzavaros helyzetből két alternatív út vezethet ki. Vagy a megyei könyvtárak, mint megyei intézmények nyernek szakfelügyeleti megbízást és felhatalmazást (a megfelelő anyagi és személyi feltételek biztosításával; a szervezeti megoldás ismét többféle lehet), vagy a megyei tanács lemond a saját intézmény fenntartásáról és kislétszámú könyvtári szakfelügyeleti csoportot szervez – külső erők szükség szerinti bevonásával – az illetékessége terén működő valamennyi közművelődési és iskolai, valamint a lakosság könyvtári ellátásában valami módon közreműködő egyéb könyvtárak szakfelügyeletére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Akármelyik alternatíva fog érvényre jutni, mindenképpen tisztázandó az országos szakfelügyelethez való viszonya. Az első esetben a kérdés az, hogy ki szakfelügyeli a szakfelügyelőt (a megyei tanács ez esetben nyilván csak felügyeleti és fenntartói jogkört gyakorol), a másik esetben pedig az, hogy ki fogja össze, ki orientálja, támogatja a megyénkénti szakfelügyeleti szerveket. A két kérdés tartalmilag azonos, s kettős válasz adható rá: a Kulturális Minisztérium – saját maga, vagy átruházza e teendőt valamely intézményére.

Több jel mutat arra, hogy komolyen meg kellene vizsgálni az utóbbi variáns lehetőségét vagy szükségességét, éppen az állami irányítás hatékonyságának, célszerűségének növelése érdekében. A KM könyvtárügyi osztálya ténylegesen a könyvtárpolitikai kérdésekre összpontosíthatná erejét, s nem töltené idejét azzal, hogy maga vizsgálja, miképpen működik a könyvtári rendszer, hogyan hatnak a jogszabályok, irányelvek, szabványok a gyakorlatra; az országos szakfelügyeleti szervet irányítaná, megrendelésekkel látná el, s a döntéselőkészítés mellett ezt a visszacsatoló-észrevételező funkciót is rábízná.

Ha a KMK nyerne ilyesfajta felhatalmazást – más nem is jöhet számításba, hacsak nem hívnak életre egy új szervet (ami nagyvonalúbb, de drágább megoldás lenne), – kapcsolatrendszerén és munkastílusán föltétlenül változtatnia kellene. Jelenleg szakmai jellegűek kapcsolataink, s szinte kizárólag a könyvtárakhoz fűződnek. Ha fenntartók keresnek is meg bennünket némelykor, akkor is mint szakmai szolgáltató szervet vesznek bennünket igénybe. Sok szemrehányást kaptunk már könyvtári partnereinktől, hogy nem lépünk fel kezdeményezőleg a fenntartóknál; megértésüket kérjük: jogállásunkból következik, hogy velük, s nem fenntartó szerveikkel állunk kapcsolatban.

Most oda megyünk, ahová hívnak bennünket, ahol igénylik partneri közreműködésünket; szerény energiánkat ott tudjuk legjobban hasznosítani, ahol helyben is megvan a szándék a változtatásra, a fejlesztésre. Ezzel szemben a szakfelügyelet nem válogathat; ha nincsenek is pillanatnyilag személyi és anyagi garanciák egy-egy könyvtári szolgálat lényeges megjavítására, az ellenőrzés és észrevételezés kötelessége akkor is odaszólít. S megvalljuk, vannak olyan balsejtelmeink is, hogy a szakfelügyeleti hatáskör – legalábbis ideiglenesen – megzavarhatná a könyvtárakkal kialakított harmónikus együttműködésünket.

A sok rutinmunkától megszabadított könyvtárpolitikai irányítás más kapcsolatba léphetne a könyvtárüggyel, illetve egyes szektoraival. Az újjászervezendő OKT (az új jogszabály szerint ismét Országos Könyvtárügyi Tanács) jó fórumot nyújthat ehhez. Szakmán belüli nézetcseréken már itt-ott elhangzott, hogy hasznosítani kellene a ténylegesen működő szakmai testületek (pl. a Társadalomtudományi Információs Munkabizottság, az MTA és KM Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottsága, az egyetemi és főiskolai könyvtárigazgatók tanácsa, egyes szakmai kooperációs körök) tapasztalatait és a bennük rejlő lehetőségeket. Miért ne lehetne ezeket az együtteseket (s amely területeken szükségesnek látszik, továbbiakat), s az új könyvtári jogszabályok által felvázolt könyvtári csoportosulásokat a Tanács albizottságainak tekinteni? Elnökeikből az elnökség is összeállhat, a KMK pedig vállalhatná az albizottságok titkári teendőit. Ez utóbbi nem új gondolat, hasonló megoldásra emlékezünk a hatvanas évekből.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Érdemes volna egyszer részletesen elemezni a KMK szervezeti felépítésének változásait – feladatrendszere módosulásának tükrében. Most elégedjünk meg azzal, hogy röviden áttekintjük a jelenlegi szervezethez vezető utat, s megnézzük, mennyiben készültünk fel szervezetileg is az előző szakaszban vázolt esetleges feladatmódosulásokra.

Az 1967–68-as felülvizsgálatot alapítása óta – eltekintve ad hoc szervezeti egységektől – változatlan munkaszervezettel érte meg az akkor tízéves KMK: a négy osztály (közművelődési könyvtárak módszertani osztálya, tudományos és szakkönyvtárak módszertani osztálya, oktatási osztály, tájékoztatási osztály) lényegében megfelelt az eredetileg megfogalmazott feladatrendszernek. Mégis, a felülvizsgálat – ha nem is pontosan és részleteiben kifejtve – utalt arra, hogy a két alapvető osztály könyvtártípusok szerinti elhatárolása helyett a könyvtárügy egységét jobban tükröző, funkcionális szervezetet kellene kialakítani.

Tulajdonképpen ennek a szervezeti elvnek fokozatos realizálódása figyelhető meg az azóta eltelt évek során.

Első lépésként a funkcióit tekintélyes mértékben kibővítő, ennek megfelelően létszámban is a többi egységhez képest aránytalanul megnövekedő közművelődési könyvtárak módszertani osztálya megszüntetve megtartására került sor. Kivált belőle – szervezetileg egy-egy osztállyal megalapozva – két fontos funkció: az egyik a közművelődési könyvtárak állománygyarapításával kapcsolatos szolgáltatásokat és kutató-fejlesztő-módszertani munkálatokat fogta át (állományépítési osztály, amely magában foglalta az Új Könyvek és melléklapjai szerkesztőségét), a másik ugyane könyvtárak olvasószolgálatának elméleti megalapozását és gyakorlati segítését tartalmazta (olvasáskutatási osztály). A felbomlott osztály magja pedig – hálózatfejlesztési osztály néven – némi átalakuláson ment át: egyes könyvtártípusok (tanácsi és szakszervezeti könyvtárak, gyerek- és iskolai könyvtárak, nemzetiségi könyvtárak) általános fejlesztési kérdéseinek gondozása mellett már az egész könyvtárügy vonatkozásában látta el az építési, berendezési, valamint a statisztikai feladatokat.

A tudományos és szakkönyvtárak módszertani osztályát ez az átszervezés annyiban érintette, hogy működési körét egyes kérdésekben (például gépesítés, osztályozás stb.) minden könyvtártípusra kiterjesztette. Ez az osztály volt felelős a szakterületi könyvtárközi együttműködés támogatásáért, míg a hálózatfejlesztési osztály a területi jellegű kooperációs együttesekkel foglalkozott. Tehát mint látható, megkezdődött a könyvtártípusok szerinti merev feladatelhatárolás szervezeti kereteinek átalakítása, még ha különféle tényezők (elsősorban emberi adottságok, másfelől azonban a minisztériumi irányítás kívánalmai) egyelőre nem engedték teljes következetességgel végigvinni.

Vargabetűt jelentett az az intézkedés (1975), amely a KMK-ból kiemelte a társadalomtudományi információs rendszer titkársági funkcióját ellátó személyzetet, s az OSZK-n belül, de a KM-nek közvetlenül alárendelten önálló szervezetet teremtett számára. Ez a megoldás nem bizonyult életképesnek, s rövid idő múltán (1976) ismét beolvadt a TINTI a KMK-ba, mégsem mondható haszontalannak, mert hozzájárult az előbbi bekezdésben említett feladatmegosztás továbbviteléhez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A megszünt TINTI személyzetének egy része a hálózatfejlesztési osztályra került, ahol ezzel sikerült a felsőoktatási és szakkönyvtárak gondozására munkaerőt biztosítani, másik része az időközben könyvtártechnológiai osztály nevet felvett tudományos és szakkönyvtárak módszertani osztályára, ahol a társadalomtudományi információs rendszer fejlesztését a szakterületi kooperáció keretében, s lényegében a legszélesebb értelemben vett könyvtártechnológiai aspektusból végezte. Bár csökkentek, de éppen azért váltak még szembetűnőbbé a feladatelhatárolás következetlenségei. Fölszámolásukhoz néhány személyi változás adta meg a lehetőséget 1978-ban.

A hálózatfejlesztési osztály már korábban átadta a könyvtártechnológiai osztálynak a közművelődési könyvtárak állományfeltárásával kapcsolatos feladatkört; most a könyvtárépítés és berendezés, valamint az audiovizuális dokumentumok kezelése követte. Ellentételként átvette a szakterületi kooperáció gondozását, illetve a társadalomtudományi információs munkabizottság titkársági feladatait. Igy a két osztály más-más metszetben – az egyes könyvtártípusok általános fejlesztési problémái, illetőleg a könyvtári üzemmenet egyes területei szerint – fogja át a könyvtárügy egészét. Ez a munkaszervezet megkönnyíti a tennivalók elvszerű megosztását, adott feladatokra munkacsoportok szervezését, s végül jó alapját képezheti esetleges szakfelügyeleti funkciók gyakorlásának.

Az állományépítési és az olvasáskutatási osztály indokoltságát csak megerősíti, hogy az OSZK-t (ezen belül a KMK-t) jelölte ki a könyvtári rendszerről szóló jogszabály[14] a közművelődési könyvtárak koordinációs központjává. (Szervezeti kihatással lehet az Uj Könyvek-nek a magyar nemzeti bibliográfia rendszerébe való beolvadása; mindenesetre az állománnyal, mint a közművelődési könyvtárak információs-pedagógiai tevékenységének alapjával kapcsolatos kutató, fejlesztő és módszertani feladatok a KMK-tól elidegeníthetetlenek.)

Oktatási osztályunk funkciói változtak az idők során; míg korábban a képzési feladatok voltak előtérben, most a továbbképzés áll a központban, teret nyer a könyvtárosképző intézmények munkájának segítése, s a jövőben várhatóan kibontakozik a kutatásszervezési funkció.

A tájékoztatási osztály – amit az OSZK különgyűjteményének is tekinthetünk – szolgáltatásaival, gyűjteményeivel és kiadványaival mind szervesebben épül be a KMK egészének tevékenységébe.

Legfiatalabb szervezeti egységünk a kapcsolatszervezési osztály, amely részben könyvtárügyi szerepet játszik e tekintetben (fő feladata a társadalom tudatában élő könyvtárkép befolyásolása), részben az intézeten belül titkársági feladatokat (nemzetközi kapcsolatok, kiadványok stb.) lát el.

1979-ben a KMK-nak is újra kell fogalmaznia szervezeti és működési szabályzatát, amely lényegében a fentiekben leírt változások eredményét fogja rögzíteni. Tekintve, hogy működésünk közvetlenül vagy közvetve a könyvtárak egész sorát érinti, a szabályzatot – jóváhagyás után – olvasóink elé fogjuk tárni.

* * *

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Működésének második évtizedét zárta a KMK 1978. december 31-én. Ez alkalomból köszönetet kell mondanunk mindazoknak, akik belső vagy külső munkatársként, kutatóként vagy oktatóként, adatgyűjtéssel vagy bármilyen más feladat elvégzésével hozzájárultak ahhoz, hogy szolgáljuk a magyar könyvtárügyet. Külön köszönjük meg azt a támogatást, amit a társadalmi szervezetektől, könyvtáraktól és más intézményektől kaptunk feladataink végrehajtásához. Mindannyiuk segítségére továbbra is számítunk.

JEGYZETEK

1. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ beszámolója az 1978. évről. Bp. 1979. 25 p.
2. BALOGH Zoltán – KAMARÁS István: Élményalakzatok. 1. köt. Bp. 1978. 393 p.
3. Olvasótábor Bakonyoszlopon. Összeáll. HAVAS Judit, HAVAS Katalin stb. Bp. Veszprém. 1977. 175 p.
4. BENKŐ Attiláné: Javaslat a közös iskolai és gyermekkönyvtárak gyűjtőkörére. Bp. 1977. 51 p.
5. Az ifjúsági szolgálat szakfelügyelete. (Módszertani segédanyag.) Szerk. KÁROLYI Ágnes. Bp. 1978. 26 p.
6. Csak néhány példát sorolunk fel:
   HORVÁTH Tibor – VARGA Dénes: Információs tezauruszok. Bp. 1977. 80 p.
   Régi könyvek és kéziratok. Tanulmánygyűjtemény. Bp. 1974. 379 p.
   HAVASSY Pál – SALLAI István – TOMBOR Tibor: Könyvtárépítési tapasztalatok. Alapelvek – irányszámok. Bp. 1972. 126 p.
   Bibliográfiai tanulmányok. Segédanyag a bibliográfiai továbbképző tanfolyamhoz. Bp. 1978. 225 p.
7. Könyvtárkezelői ismeretek. Bp. 1977. 234 p.
8. BERECZKY László: Az Uj Könyvek a magyar nemzeti bibliográfia rendszerében. = Bibliográfiai tanulmányok. Segédanyag a bibliográfiai továbbképző tanfolyamhoz. Bp. 1978. 123–136.p.
9. III. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Tömörített kiadás. Bp. 1970. 161–162.p.
10. DRUCKER Tibor: A Könyvtárellátó új lehetőségei és tervei. = Könyvtáros, 1978. 10.sz. 574–577.p.
11. Könyvtári Figyelő. Repertórium 1955–1974. Összeáll. SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa. Bp. 1978. 465 p.
12. PÁLVÖLGYI Endre: Könyvtári Figyelő. Repertórium 1955–1974. = Könyvtáros, 1978. 9. sz. 561–562. p.
    PÉTER László: Kettős hasznú repertórium. = Könyvtári Figyelő, 1978. 6. sz. 760–765. p.
13. SZURMAY Ernő: Szakfelügyeleti eredmények – szakfelügyeleti gondok. = Könyvtáros, 1977. 10. sz. 571–576. p.
14. A kulturális miniszter 5/1978. (XII. 12) KM számú rendelete a könyvtári rendszer szervezetéről és működéséről. = Magyar Közlöny, 1978. 86. sz. 927–936. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KITEKINTÉS

AZ NSZK KORMÁNYÁNAK INFORMÁCIÓS ÉS DOKUMENTÁCIÓS PROGRAMJA

HAUFF, Volker

A szerző – az NSZK kutatás- és technológiaügyi minisztere – nem kívülállóként elemzi-értékeli a tájékoztatásügyi kormányprogramot. Mivel hosszú ideig a Városépítési és Adatfeldolgozási Intézet igazgatója volt, jól ismeri a könyvtár- és tájékoztatásügy helyzetével, feladataival kapcsolatos problémákat mind az NSZK-ban, mind pedig a világjelenségeket. A Bertelsmann Briefe 1978. évi 95. számában megjelent cikkét (3–8. p.) SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa tömörítette.

A szakmai információk egyre fokozódó szerepét felismerve az államigazgatás, a tudomány és a gazdasági élet szempontjából, született meg 1974-ben a szövetségi kormány speciális információs és dokumentációs programja. A program f ő c é l j a a növekvő tájékoztatási rendszer h a t á s f o k á n a k javítása a meglévő intézmények átszervezése és újak létrehozása révén, az információs problémák megoldása olyan e g y s é g e s k ö z ö s k o n c e p c i ó keretében, melyért a kormány és a tartományok, a tudományos és a gazdasági élet illetékesei egyaránt felelősséget vállalnak. A Német Szövetségi Köztársaságban 1977-ben 13,3 milliárd márkát fordítottak kutatási-fejlesztési célokra. Ez a hatalmas összeg önmagában is indokolja azt a célkitűzést, hogy a kutatások hatékonyságának biztosítása érdekében jól szervezett információs rendszert kell létrehozni az országban. Ma már világszerte tudatában vannak az illetékesek annak, hogy a szükségleteknek megfelelő információs rendszer megteremtését pusztán az elektronikus adatfeldolgozás bevezetése nem biztosítja; a m o d e r n t e c h n i k a alkalmazása csak akkor lehet eredményes, ha egyidejűleg módosítjuk a tárolt információkra vonatkozó n é z e t e k e t , s megváltoztatjuk a m ó d s z e r e k e t . Ez az információs folyamat pontos elemzését és az adattár megfelelő szervezeti formáinak kialakítását követeli meg. Országos információs rendszer tervezésekor tudomásul kell venni, hogy a magánkézben lévő információs intézmények általában csak meghatározott információkör feltárásában érdekeltek, így az állami fenntartású tájékoztatási szervek feladata a t e l j e s s é g r e t ö r e k v é s , valamennyi releváns információ megszerzése, feltárása és továbbítása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Minden területen, ahol ma kulcsszerepet játszik az elektronikus adatfeldolgozás és a modern híradástechnika, számolni kell a társadalmi, gazdasági és politikai következményekkel. A gépesítés ugyanis a munkahelyek jellegében minőségi átalakulásokat eredményez, melyek a munkanélküliség fokozódásának veszélyét is jelentik. A tájékoztatásügyben azonban más veszély is van, mellyel számolni kell, az univerzális adatbankok kialakulása együtt járhat totális információs monopóliumok kialakulásával. S noha a modern technika alkalmazása fokozza az információkínálatot, sok esetben – agyonszabályozottsága miatt – nehezíti is az információkhoz való hozzájutást. A problémák ellenére sem vethető fel a kérdés így: a korszerű technika mellett, vagy ellen vagyunk-e? Előtérben mindig annak a kérdésnek kell állni, mi a kívánt fejlődés, hogyan realizálható ez, s hogyan lehet megtalálni a társadalmilag kívánatos kritériumokat a korszerű technika alkalmazására való áttérés érdekében.

1975-ben az NSZK-ban az egész gazdasági élet munkalehetőségeinek 44 %-át a hivatalok és a közigazgatás adta. Ez a tény önmagában felveti a célra orientált képzés, valamint a tudományos-műszaki információk hozzáférhetőségének igényét, elsősorban az információhordozók javítása révén. Nyilvánvaló ugyanis, hogy elsősorban a kis- és közepes vállalatok kerülnek szembe a tudományos-műszaki eredmények megszerzésének és gyakorlati alkalmazásának nehézségeivel. Az ő érdekükben kíván létrehozni a szövetségi kormány olyan kutatási és technológiapolitikai koncepciót, mely a követelményeknek megfelelő intézkedések mellett a technológia átvitelének javításával is számol. Ezt a célt szolgálja egy regionális központokra épülő kutatási-technológiai tanácsadó szolgálat kiépítése az ipari és kereskedelmi kamarák mellett, valamint az információközvetítés szakmák fölötti egységes koncepciójának a terve – a szakmai információs központok kiegészítéseként –, mely a tipikusnak nevezhető, a gyakorlathoz közelálló és problémára orientált információközvetítő központok követelményeit igyekszik megvalósítani.

Az NSZK Kutatási és Technológiaügyi Minisztériuma (Bundesministerium für Forschung und Technologie) középtávú pénzügyi tervében az 1982-ig terjedő időszakra az információ-dokumentáció kutatására, fejlesztésére és infrastruktúrájára 200 millió, a szakmai információra 300 millió márkát irányoz elő.

A Gesellschaft für Information und Dokumentation (GID) 1977 júniusában történt megalapításával (melyet a szövetségi kormány és a tartományok közösen tartanak fenn) a program megvalósításának egyik fontos szervezeti alapja jött létre. Ez az intézmény az országos információs rendszer központi szerve, ez dolgozza ki az információs szolgáltatások mindankori súlypontokhoz mért módszertani, tudományos és üzemgazdasági alapelveit. Olyan kutatómunkákat folytat, melyek az információpolitikai intézkedések politikai, gazdasági és társadalmi kihatásait előre felbecsülhetővé teszik. Tanácsokat ad az egyes információs létesítményeknek, technikai segítséget nyújt, és koordinációjuk kialakításában is közreműködik.

Eddig három szakmai információs központot hoztak létre, az energia, fizika, matematika, a kémia, valamint a műszaki tudományok számára. A háromból az elsőt a szövetségi kormány és a tartományok közösen tartják fenn, a másik kettő magánkézben van. További fontos lépés a program megvalósítása szempontjából az információ-ter-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

melők, a szolgáltatók és a használók közötti kapcsolat megteremtése. A külföldön – főként az USA-ban – már bevált módon regionális adatvégállomásokat terveznek kiépíteni, illetve információközvetítők révén akarják bekapcsolni az információs szerveket a távadathálózatba. Ennek biztosítását is jelenti a nemzeti ODIN on-line dokumentációs hálózat létrehozása, melynek össze kell fognia a központi szakmai információs létesítményeket, az állami információs szerveket (Statisztikai Hivatal, Sajtó- és információhivatal, stb.), a könyvtári információszolgáltató szerveket (pl. a Deutsche Bibliothek), valamint a könyvkiadók és a könyvkereskedelem információs szerveit. Ez a nemzeti dokumentációs hálózat az EURONET rendszerhez kapcsolódik, mégpedig olymódon, hogy egyaránt biztosítja majd a hazai használóknak a külföldi információkhoz való hozzáférést és az információtermelőknek az európai piacot. A Közös Piac 9 tagországának közös rendszere 1979 közepéig elvileg kiépül, megvalósítása, vagyis teljes üzembe helyezése a tervek szerint szakaszosan történik majd.

Az IuD program keretében tervbe vett szakmai információs rendszerek feladata a legkülönfélébb információs források alapján a primér információk gyűjtése, előkészítésük; irodalmi hivatkozások, tények és adatok (faktografikus gyűjtemények) gyűjtése és rendelkezésre bocsátása, mégpedig a géppel olvasható adatbankok követelményeit figyelembe véve; információs szolgáltatások biztosítása. Minden szakmai információs rendszer középpontjában egy szakmai információs központ áll, mely a rendszerre háruló feladatok zömét maga végzi el. Természetesen a szakirodalom – beleértve a szakfolyóiratokat is – előállításával és forgalomba hozatalával kapcsolatos teendőket változatlanul a kiadók illetve a könyvkereskedések látják el. Sőt, a szakmai információs központok az általuk létrehozott másodlagos információs kiadványok terjesztésével, forgalmazásával kapcsolatban is szorosan együttműködnek a kiadókkal.

Elmondhatjuk, hogy belső szervezetét illetően a program messzemenő nyitottságra törekszik, ami azt jelenti, hogy az egyes szakmai információs központok működése során nyert tapasztalatok, az újonnan megjelenő vagy alkalmazásra kerülő technikai berendezések vagy munkamódszerek a rendszer mindenkori belső struktúráját módosítják, illetve módosíthatják. A számítógépek alkalmazásának fokozódásával mind országon belül, mind nemzetközi méretekben az adatbázisok közvetlen hozzáférhetőségének biztosítása a cél. A szakmai információs központok mellett használókból álló szakértői tanács működik, mely a gyarapításnál és a szolgáltatásoknál egyaránt képviseli a használói kör érdekeit.

A szakmai információs központok fenntartása és jogi helyzete nem azonos, mind jogi szempontból, mind fenntartójuk szerint lehetnek magán- vagy állami intézmények. A pénzügyi szempontok tárgyalásánál abból kell kiindulni, hogy a dokumentációs munkának is el kell érnie a gazdasági életen belül bizonyos hatékonysági fokot. Ezt a követelményt akkor lehet elérni, ha a meglévő munkaerővel, illetve a munka eredményeként létrejött szolgáltatással vagy produktummal gazdaságosan terveznek az országban, ha tehát egy bizonyos tevékenység, mely egy helyen folyik, máshol nem ismétlődik meg, viszont minden más intézmény, szervezet által beszerezhetők a tevékenység eredményei. Ez kettős haszonnal jár, a szolgáltatások ára csökken, ha többen érdeklődnek iránta, míg a felszabaduló munkaerő más tevékenységek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

elvégzése érdekében aktivizálható. Az illetékes árpolitikai szervek tehát olyan szabályozó rendszert dolgoztak ki a dokumentációs szolgáltatások értékesítésére, mely a mindenkori piaci viszonyok figyelembe vételén alapul, s azzal is számol, hogy minden használó azonos térítés ellenében juthasson hozzá a szolgáltatásokhoz. Tekintettel azonban arra a tényre, hogy az egész információs rendszer célja a nagyobb használat biztosítása és a szolgáltatások igénybevételének fokozása, az állam a számára fontos területeket illetve tevékenységeket támogatja, hogy így elfogadhatóan alacsony árszinten lehessen tartani a szolgáltatásokat.

A program céljainak megvalósítása érdekében intenzív piac- és használati szokásokra vonatkozó kutatásokra van szükség – ez a GID kutatómunkájának egyik súlypontja. E téren is hasznos a kiadókkal és a könyvkereskedésekkel való együttműködés, mivel ők már komoly tapasztalatokkal rendelkeznek ebben a témakörben. Ezzel azonban nem merül ki az együttműködés, az IuD szervek szolgáltatásainak a kiadókon keresztüli piacra juttatása, az irodalom rendelkezésre bocsátásának további irányítása, a szakmai információs központok hivatkozásszolgáltatásainak bekötése az információáramlatba, új információs szolgáltatások közös kiépítése a jövő feladata. Az első lépéseket ezen a területen az jelentené, ha a szakmai információs központok szakfolyóiratokban publikálnák irodalmi áttekintéseiket, gyarapodási jegyzékeiket.

Az IuD program célul tűzte ki a technikai berendezések tökéletesítését és számának növelését, elsősorban azokét, melyek megkönnyítik az irodalomhoz való hozzáférést. A másolóberendezések alkalmazása azonban már eddig is szerzői jogi problémákat vetett fel. A közeljövőben várható az új szerzői jogra vonatkozó jogszabály megjelenése, melynek egyaránt biztosítania kell a szerző szellemi tulajdonának védelmét és a gyors és szabad ismeretáramlást a használók felé, beleértve a másolás útján való irodalomterjesztést. A kérdés eldöntése érdekében számos vizsgálatot folytattak, melyek azt mutatják, hogy a használt szakirodalom mintegy 95 %-a külföldi anyag, tehát a probléma nem jelentkezik olyan élesen, hogy különleges jogi szabályozásra lenne szükség. Vizsgálatok folynak az egész szakmai kommunikációs folyamat rendszerelemzésére vonatkozóan, ezeket úgy kell lefolytatni, hogy a másolás ügyét részrendszerként fogják fel, s ilyen értelemben keressenek megoldást a kérdésre.

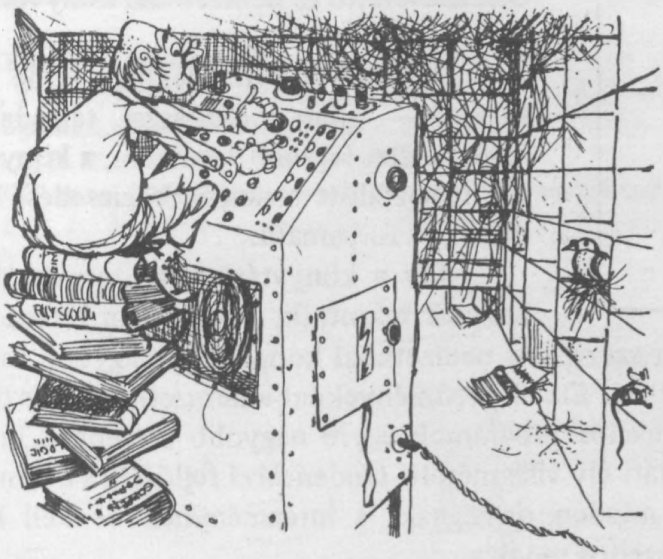
A szakmai információs rendszerek a szakirodalom lehetőség szerinti teljességét kívánják regisztrálni. Közismert ugyanakkor a tudományterületek, s ezzel a szakmai orgánumok, szakfolyóiratok egyre fokozódó specializációja, ami az egyes használó szűkülő használói profiljával szemben egyre szélesebb információspektrumú adattárak létrehozását eredményezi. Ez az egyes használó vonatkozásában rengeteg ballasztinformációt tartalmaz, s így a költségek tetemesen megnövekednek. Ezért gazdaságos megoldást csak az adattárak központosított használata jelenthet.

Köztudott, hogy a kutatómunkában egyre fokozódik a szakfolyóiratok jelentősége valamennyi tudományterületen, ugyanakkor a szakfolyóiratok válságáról beszélünk (átfutási idő, példányszám, szakirodalmi szóródás, árak, stb.). Elképzelhető, hogy a folyóiratok hagyományos jellegének megváltozása (szinopszis-folyóiratok, mikroformátumok alkalmazása, stb.) megoldja a kérdést, ez azonban még a jövő kérdése. A technikai berendezések elterjedése (távmásolás, terminálok alkalmazása, stb.) a szolgáltatások

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nagymértékű bővülését eredményezi, a kiadók tehát már ma adatbankokat hozhatnak létre a szakfolyóiratok tartalmi feltárása alapján a legkülönfélébb szakterületeken. Ez megoldhatja a kis- és középüzemek valamint a kisebb használói csoportok információellátottsági gondjait; így ugyanis pótlólagos beruházások nélkül is hozzáférhetnek a számukra szükséges információkhoz.

Tudomásul kell venni a kommunikációs és a számítógépes technológia megváltozott körülményeit, s azt a tényt, hogy ebben a változásban az információkibocsátók és -közvetítők hagyományos szerepének is meg kell változni ahhoz, hogy alkalmazkodni tudjanak a korszerű igényekhez. Igy jelentőségük a modern információszolgáltatások korában nem csökken, sőt, a változásokhoz alkalmazkodva módosult formában ugyan, de nő.

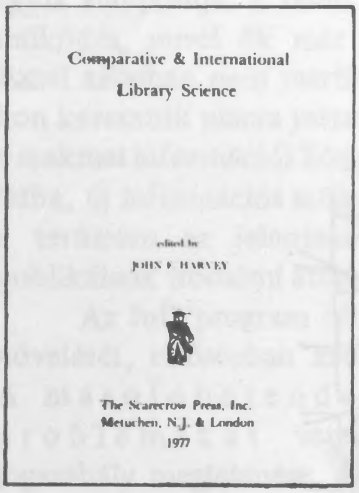
◆

200 MILLIÓ DOLLÁR veszteséget okoznak évente a könyv- és eszközlopások az USA könyvtárainak – állítja A. Harrison Bahr tanulmánya, hangsúlyozva az elektronikus biztonsági rendszerek fontosságát.

(Advanced Technology Libraries 1978. 3.no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZEMLE

Comparative and international library science. Ed. by HARVEY, J. F. Metuchen-London, The Scarecrow Press, 1977. 286 p.

Összehasonlító és nemzetközi könyvtártudomány

Az utóbbi évtizedekben – de különösen az elmúlt években –, mint a gazdasági, társadalmi, kulturális, tudományos élet legtöbb területén, a könyvtárügyben is jelentősen fokozódott a nemzetköziesedés, a nemzetközi együttműködés folyamata.

Bár a könyvtárügyet „természeténél fogva" nemzetközinek tekintjük, a tudatosan tervezett, a jövő követelményeinek megfelelően szervezett nemzetközi kooperáció nagyobb méretben csak a közelmúltban bontakozott ki. Ennek eredményeként a nemzetközileg is összehangolt, integrált könyvtári- és információs programok egyre nagyobb szerephez jutnak. Tanúi vagyunk annak, hogy a hálózati elv világméretű tendenciává fejlődik, s a nemzetközi együttműködésbe előbb-utóbb minden országnak, s intézménynek be kell kapcsolódnia – saját érdekében s a maga sajátos módján.

A „nemzetköziesedés" erősödésének egyik megnyilvánulása, hogy a könyvtártudományban kialakulóban van egy olyan szakterület, amelyet összehasonlító és nemzetközi könyvtárügynek, kutatási területnek nevezhetünk. Ennek a területnek már eddig is jelentős szakirodalma van, s ezt gyarapítja széles tematikájú közleményekkel a jelen gyűjteményes kötet. A kötetet publikáló Scarecrow Press egyik sajátos profilja könyvtári és információs témájú tanulmány-gyűjtemények, antológiák megjelentetése. Ebbe a sorba illeszkedik a most ismertetésre kerülő kötet is, amelynek 17 tanulmánya arra törekszik, hogy é r t é k e l ő e n mutassa be az összehasonlító és nemzetközi könyvtártudomány (könyvtárügy) helyzetét, illetőleg az ezzel foglalkozó szakirodalmat. (A tanulmányok a szerkesztő felkérésére készültek, s jellegüket, módszerüket, színvonalukat tekintve eléggé eltérőek annak ellenére, hogy a szerkesztő szándéka szerint magas színvonalú, tudományos értékű tanulmányok megjelentetése volt az alapvető cél.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A kötet két fő részre oszlik.

Az első részben három tanulmány foglalkozik az összehasonlító és nemzetközi könyvtártudomány körébe tartozó fogalmi meghatározásokkal, a kutatás módszereivel és általános problémáival.

A második rész 14 tanulmánya sorra veszi azokat a fejleményeket, fejlődési irányzatokat, amelyek az összehasonlító és nemzetközi könyvtártudomány különféle szakterületein megfigyelhetők*.

1. DANTON, J. P.: Az összehasonlító és nemzetközi könyvtártudomány körébe tartozó forgalmi meghatározások, a fogalmak értelmezése.
2. FOSKETT, D. J.: Nem könyvtárügyi szakterületeken folytatott összehasonlító és nemzetközi kutatások, vizsgálati eljárások.
3. SCHICK, L.: A nemzetközi és összehasonlító könyvtártudomány kutatási problémái, figyelemmel a nemzetközi vizsgálatok, adatgyűjtések politikai, gazdasági, kulturális feltételeire.
4. KASER, D.: Nemzetközi könyvtári, s a könyvtárügyet is érintő szervezetek (pl. AIL, IFLA, ICSU, ISO), figyelembe véve a kötet egyéb tanulmányaiban is szereplő szervezeteket.
5. HORROCKS, N.: Nemzeti (elsősorban amerikai) könyvtári szervezetek, egyesületek.
6. LORENZ, J. G.: Nemzeti Könyvtári rendszerek és szolgáltatások, kapcsolódásuk a nemzetközi programokhoz (UNISIST, NATIS, MARC, UBC, ISDS).
7. CAMPBELL, H. C.: Közművelődési könyvtárak.
8. PELLOWSKI, A.: A gyermekkönyvtárakra vonatkozó vizsgálatok.
9. CARROLL, F. L.: Az iskolai könyvtárügy (a tanulmány elkészítéséhez segítséget nyújtott az IFLA Iskolai Könyvtárak Szekciója).
10. CAMPBELL, J.: Egészségügyi – orvosi könyvtártudomány.
11. CARROLL, F. L.: A könyvtári oktatás nemzetközi aspektusai.
12. BOAZ, M.: Az amerikai könyvtárosképző iskolák összehasonlító és nemzetközi könyvtártudományi tanfolyamai.
13. VICKERY, B. C. – BROWN, A. G.: Összehasonlító és nemzetközi vizsgálatok az informatikában (információtudományban, a tudományos tájékoztatásban).
14. ELY, D. P.: Az audio-vizuális médiák változó szerepe.
15. AMAN, M. M.: Összehasonlító és nemzetközi bibliográfia.
16. THOMPSON, A.: Kulturális kölcsönhatások, a könyvtárak s a nemzetközi terminológia.
17. HOFFBERG, J. A.: Kezdeményezések és lehetőségek a művészeti könyvtárak nemzetközi együttműködésében.

Láthatjuk a felsorolásból, hogy a tematika igen változatos, széleskörű. Rövid ismertetésünkben nem térhetünk ki minden tanulmányra részletesebben, ezért csak néhány fontosabb megállapítást emelünk ki.

Mi is valójában az összehasonlító és nemzetközi könyvtártudomány? Ezt a kérdést próbálja tisztázni DANTON tanulmánya.

Az összehasonlító könyvtári vizsgálatoknak a következő feltételeknek, követelményeknek kell eleget tenniük:

---

* Megjegyezzük, hogy a kötet tenulmányaiban általában rokonértelmű fogalomként szerepel a könyvtártudomány (library science) s a könyvtárügy (librarianship).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. Tartalmazniuk kell olyan kutatás,t amely társadalmak vagy kultúrák (de nem szükségképpen országok vagy nemzetek) egymásrahatásának, kereszteződésének valamilyen problémáját érinti.

2. Valódi összehasonlításokat, értékelő összevetéseket kell tartalmazniuk, tehát nem elégedhetnek meg azoknak az adatoknak egyszerű egymás mellé állításával, amelyeket két vagy több társadalmi (kulturális) rendszer vizsgálata során gyűjtöttek.

3. Részletes magyarázatot kell adniuk a megfigyelt jelenségek (adathalmazok) hasonlóságairól, különbségeiről, jellegzetességeiről, „miértjeiről".

Az első követelmény illusztrálására egy példa: ha valaki elvégzi (bármilyen jól) Dánia közművelődési könyvtárainak elemzését, az csak abban az esetben válik összehasonlító vizsgálattá, ha egy másik társadalom (nép, ország) könyvtáraira is kiterjed a kutatás. Ezzel szemben, ha valaki elemzi Svájc kantonjainak könyvtárait, ez összehasonlító kutatásnak tekinthető, mivel ezek a könyvtárak egymástól különböző (francia, német, olasz) kulturális hatások alatt fejlődtek, s ezek Svájc társadalmának integráns alkotó elemei.

Az előzőek figyelembevételével az összehasonlító könyvtárügyet (könyvtártudományt, könyvtári kutatást) a következőképpen határozhatjuk meg: a könyvtárak, könyvtári rendszerek, a könyvtárügy sajátos szempontjainak, problémáinak vizsgálata két vagy több országot (népet), társadalmat, kultúrát érintő környezetben, széleskörűen beágyazva a politikai, történelmi, társadalmi, gazdasági, kulturális, ideológiai viszonyok összefüggésének rendszerébe. Az összehasonlító kutatásoknak az a célja, hogy megértessék s magyarázzák a megmutatkozó hasonlóságokat és különbözőségeket, és végső fokon elősegítsék megalapozott általánosítások, alapelvek, törvényszerűségek megállapítását.

Az összehasonlító könyvtári vizsgálatok s általában az összehasonlító könyvtárügy problémái igen sok ponton érintkeznek a nemzetközi könyvtárügy körébe tartozó kérdésekkel. A nemzetközi könyvtárügyhöz az alábbi három fő tevékenységi csoportot, funkciót sorolhatjuk:

- közös könyvtári szolgáltatások ellátása, vagyis több ország kölcsönös munkájával nemzetközi jellegű könyvtári, dokumentációs és más szolgálatok üzemeltetése; ehhez a funkcióhoz sorolhatók például:
  - nemzetközi szervezetek könyvtárai,
  - nemzetközi bibliográfiai szolgáltatások,
  - regionális könyvtárosképző intézmények,
  - könyvtári szolgáltatások nemzetközi programjai és intézményei,
  - nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés és kiadványcsere;
- a könyvtári szolgáltatások, a könyvtári ellátás fejlesztése; ide tartozik a nemzetközi szinten nyújtott szakmai, technikai segítség, tervezés, tanácsadás, esetenkénti konzultálás, propaganda és több más hasonló tevékenység;
- az információ-átadás, információcsere előmozdítása; ide sorolhatók a nemzetközi konferenciák, megbeszélések, a kiadványok, tanulmányutak, szakemberek tapasztalatcseréje, kutatómunkák és ezek kiértékelése.

A felsorolt funkciók persze elég nagy mértékben átfedik egymást, vagy egymásba olvadnak, s egy-egy sajátos tevékenység és esemény több területen is szerephez jut.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Figyelembe véve az előzőekben vázolt tényezőket, a nemzetközi könyvtárügyet (könyvtártudományt, könyvtári kutatást) a következőképpen határozhatjuk meg: a nemzetközi könyvtárügy olyan tevékenységekből áll, amelyeket két vagy több ország kormányzati vagy nem kormányzati szervezetei, intézményei, csoportjai, egyénei két- vagy többoldalúan folytatnak, hogy előremozdítsák, megalapozzák, fejlesszék, fenntartsák s értékeljék a könyvtári, dokumentációs s a kapcsolódó szolgáltatásokat, segítsék a könyvtárügy s a könyvtárak szakmai fejlesztését általában – a világnak bármely részén.

Ha az idézett meghatározások alapján nézzük a HARVEY által szerkesztett kötetet, akkor megállapíthatjuk, hogy a tanulmányok nagyobb része inkább a nemzetközi, mint az összehasonlító könyvtárügy körébe tartozik. Maga DANTON is rámutat arra az ellentmondásra, hogy amilyen örvendetesen nő az összehasonlító és nemzetközi könyvtárügyről szóló irodalom, olyan elszomorítóan kevés a szó szoros értelmében vett (komoly) összehasonlító vizsgálat, tanulmány.

Felmerül még az a probléma is az összehasonlító és nemzetközi könyvtártudománynyal kapcsolatban, amelyet VICKERY és BROWN tett szóvá az informatikáról (információtudományról) szóló tanulmányban. Véleményük szerint az informatikában nem különíthető el egy önálló „összehasonlító és nemzetközi kutatási szakterület" annak ellenére, hogy vannak (s nagy mértékben kívánatos is, hogy legyenek) ilyen jellegű vizsgálatok. Tanulmányukban sok kitűnő informatikai szerzőre hivatkoztak, de egyik sem tekinthető „az összehasonlító és nemzetközi információ-tudomány" képviselőjének, – egyszerűen nemzetközileg elismert szakemberei az informatikának. Lehet, hogy így van ez az összehasonlító és nemzetközi könyvtártudományra vonatkoztatva is?

Az informatika terén egyébként a következő problémakörök sorolhatók a nemzetközi és összehasonlító kutatásokhoz, elemzésekhez:

- a különböző országokban, kultúrákban tevékenykedő tudósok, technológusok kommunikációs viselkedésének, szokásainak, módszereinek, rendszereinek, motivációs tényezőinek összehasonlító vizsgálata
- a tudományos és műszaki információ országok (népek, társadalmak, kultúrák) közötti átadásának-átvételének, terjedésének tanulmányozása
- a nemzeti tudományos és műszaki információs rendszerek összehasonlító elemzése
- nemzetközi tudományos és műszaki információs rendszerek és hálózatok problémáinak tanulmányozása
- nemzetközi tudományos és műszaki információs szervezetek tevékenységeinek vizsgálata
- az informatika bármely szakterületét érintő nemzetközi együttműködés tanulmányozása
- nemzetközi informatikai kongresszusok, konferenciák
- az informatika nemzeti, tudományos iskoláinak (eszmerendszereinek) összehasonlító elemzése.

Láthatjuk ebből a felsorolásból, hogy a problémakörök sokban megegyeznek a nemzetközi összehasonlító könyvtártudománynak az előzőekben már vázolt kutatási területeivel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szerzők hangsúlyozottan mutatnak rá arra is, hogy a nemzetközi rendszerek és problémák vizsgálata módszertanilag összehasonlíthatatlanul bonyolultabb, mint egy-egy individuális rendszer vizsgálata. A nemzetközi rendszerek alaposabb elemzése, az együttműködés tényezőinek kutatása olyan szervezési, gazdasági, politikai, sőt etikai szempontok felvetését, és értékelését követeli meg, amelyek az „egyszerűbb" rendszerek kérdéseinek vizsgálata során ritkán merülnek fel.

A nemzetközi, összehasonlító vizsgálatok olyan módszerek alkalmazását teszik szükségessé, amelyek hasonlóak a társadalomtudományi, különösen a magatartás-tudományi (behavioral sciences) kutatási módszerekhez. Ez egyébként az egész informatikára érvényes, amelynek – előbb-utóbb – ki kell lábalnia az egyoldalú technikai, technológiai („eszközökre orientált") szemléletből, ami azzal jár, hogy egyre nagyobb mértékben kell alkalmaznia a társadalomtudományi (szociológia, társadalomlélektani, közgazdasági és egyéb) kutatási módszereket. És ez nemcsak a kutatás, hanem az oktatás terén is nehéz feladatok megoldását jelenti.

Az összehasonlító kutatás néhány fontosabb eredményéről és módszeréről FOSKETT tanulmánya ad áttekintést a példákat többféle szaktudomány területéről válogatva. Ezeket az eredményeket és módszereket az összehasonlító könyvtári és informatikai vizsgálatok során is célszerű figyelembe venni. Az összehasonlítások egyébként igen sok esetben minták, követendő példák, azt is mondhatnánk: „modellek" keresésére irányulnak. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha valóban megvannak az összehasonlításra szolgáló (megbízható) adatok, ismeretek.

Összehasonlító tanulmányok híján néhány fejlett ország hosszú ideig büszkén hangoztatta, hogy az ő könyvtári – információs rendszere a legjobb a világon, – ezt kell tehát máshol is megvalósítani, „utánozni". De amikor megpróbálták a rendszert más országba (helyre) átültetni, kiderült, hogy a talaj nem alkalmas az átplántálásra. Azt jelentené ez, hogy minden országnak újra kell kezdenie könyvtári-információs rendszerének felépítését? Egyáltalán nem! Állandóan keresnünk kell a modelleket, de mindig fel kell ismernünk, hogy milyen célra alkalmasak, s ennek megfelelő kritikával, módosításokkal, az adott társadalmi körülményekhez igazítva kell őket felhasználnunk.

Az összehasonlító tanulmányok hozzásegítenek ahhoz is, hogy felismerjük „az egységet a sokféleségben", és hogy könnyebben eligazodjunk a társadalmi környezetnek abban a szövevényében, amelyben a könyvtári és információs rendszereknek, intézményeknek el kell látniuk sajátos feladataikat.

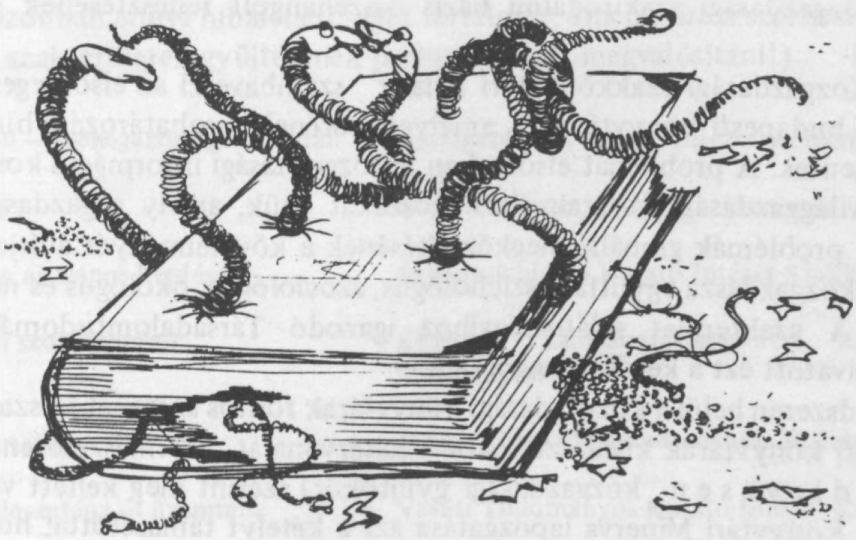
Az előzőekben jórészt általánosabb érvényű, elsősorban módszertani jellegű megállapításokat emeltünk ki a kötetből. A felsorolt, eddig nem érintett tanulmányok jó része szintén tartalmaz módszertani megfontolásokat azokra a szűkebb problémakörökre vonatkozóan, amelyeket tárgyal.

Amint említettük, a kötet tanulmányainak többsége a nemzetközi könyvtárügy körébe sorolható. A valóban összehasonlító jellegű és célzatú tanulmány meglehetősen kevés, sok a jelenlegi helyzetet és problémákat regisztráló közlemény. Egyes tanulmányok semmi újat nem mondanak, s általában csak a javaslatokban találunk néhány érdekesebb megállapítást. Ami az egyes országokat, régiókat illeti, „túlteng„ az amerikai helyzetre, fejleményekre vonatkozó ismertetések száma.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

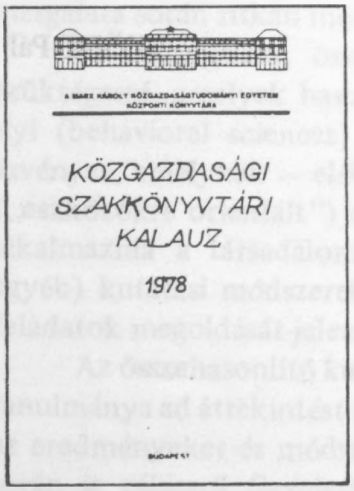
A kötetben igen sok nemzeti és nemzetközi könyvtári és információs szervezetről, intézményről esik szó, ezért alkalmas arra, hogy a nemzetközi helyzetről – ha csak „madártávlatból" is – áttekintést szerezzünk belőle. A kötet egészéről az a benyomásunk alakul ki az átolvasás során, hogy nem képviseli elég meggyőzően az összehasonlító és nemzetközi könyvtártudományt, mint önállósuló kutatási szakterületet.

GYÖRE Pál

A Bertelsmann Briefe humorából

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Közgazdasági szakkönyvtári kalauz. Szerk. ERDÉLYI Erzsébet. Bp. MKKEKK, 1978. II, 105 p.

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának Bibliográfiai és Dokumentációs Osztálya a közelmúltban jelentette meg a „Közgazdasági szakkönyvtári kalauz" című kiadványát. Közreadását „a szakterület könyvtárairól nyújtandó kurrens tájékoztatási igény tette szükségessé, időszerűvé pedig a Társadalomtudományi Információs Rendszer szervezési előmunkálatainak megindulása" – olvashatjuk a kiadvány előszavában. Az idézett indokoláson túlmenően azonban a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának olyan vállalkozását üdvözölhetjük, amelytől azt reméljük, hogy a közgazdasági információs együttműködés megvalósítása felé lépéseket tudunk tenni, s az oly hosszú ideig tartó egyhelyben topogást határozottabb lépésekkel felváltani. A „kalauz" első része jó áttekintést nyújt a közgazdasági könyvtárak gyűjtési területéről, állománynagyságáról, a feltárás módjairól, a szolgáltatásokról, valamint kiadványaikról. Ezáltal a kiadvány jelentősen hozzájárul ahhoz a felmérő tevékenységhez, amelynek alapján a további lépések meghatározhatók, és az országos közgazdasági szakirodalmi bázis összehangolt fejlesztésének problémái feltérképezhetők.

A „Közgazdasági szakkönyvtári kalauz" számbaveszi az elsődlegesen közgazdasági gyűjtőkörű budapesti könyvtárakat, amelyek körének meghatározása bizonyára nem volt problémamentes. A problémát elsősorban a közgazdasági információ komplex jellege veti fel. Ma a világgazdasági korszakváltás időszakát éljük, amely a gazdaságpolitikusok elé a gazdasági problémák globális megközelítésének a követelményét állítja, ami azt jelenti, hogy a ma közgazdásza egyúttal pszichológus, szociológus, ökológus és nem utolsó sorban politikus. A szakterület sajátosságaihoz igazodó Társadalomtudományi Információs Rendszer hivatott ezt a kérdést megoldani.

E rendszeren belül a közgazdasági könyvtárak fontos szerepet játszanak. A „kalauz"-ban szereplő könyvtárak kiválasztásakor a határvonalat – természetesen – valamilyen elv (az elsődlegesen közgazdasági gyűjtőkör) szerint meg kellett vonni, de bennem az 1965-ös Könyvtári Minerva lapozgatása azt a kételyt támasztotta, hogy a rendező elv betartása alapján egyik-másik könyvtár indokolatlanul kimaradt a címtarból. (Pl. a biztosításügy 1949-ben alapított hazai könyvtára: az Állami Biztosító Biztosítástudományi Szakkönyvtára, a Pénzügyi és Számviteli Főiskola 45 000 kötetes könyvtára, amely 1962-ben létesült.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A „kalauz"-ban szereplő 21 könyvtár kb. 1 700 000 kötetnyi állománnyal rendelkezik. A 21 közül 3 könyvtár 1945 előtt létesült. (A KSH Könyvtár 1867-ben, a Pénzügyminisztérium Szakkönyvtára 1920-ban – a Minerva szerint 1860-ban [?] – a Magyar Nemzeti Bank Szakkönyvtára 1924-ben.)

A könyvtár alapításának éve azonban nem jelzi egyértelműen az 1945 előtti állomány nagyságát és korát, mert mint a „kalauz"-ból is kiderül, a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára 1948-ban létesült, de a teljes állományból kb. 140 000 kötet 1945 előtti kiadvány, részint a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, részint a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdasági Karának Könyvtárából származik. Vagy például a Magyar Nemzeti Bank Szakkönyvtára egyidős az önálló Magyar Nemzeti Bankkal, azonban állományában sok az 1924 előtti publikáció, amelyek az Osztrák-Magyar Bank könyvtárának likvidációs anyagából származnak és az induló állományt képezték.

A legtöbb könyvtár (a 21-ből 17) 1948–1967 közötti időszakban jött létre, a legfiatalabb a Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutató Intézetének Könyvtára, amelyet 1974-ben alapítottak.

Ha a gyűjtési terület szempontjából elemezzük a „kalauz"-ban szereplő könyvtárak körét, akkor a következő kép tárul elénk.

Az ország legjelentősebb közgazdasági gyűjteménye az MKKE Központi Könyvtárában található. Mint országos jellegű tudományos szakkönyvtár gyűjti a közgazdasági szakirodalom összes hazai termékét, a külföldi közgazdasági szakirodalom területéről pedig válogatott gyűjteménnyel rendelkezik.

A 12 tudományági szakkönyvtár és a 8 gyűjtésben érdekelt könyvtár gyűjtési körét áttekintve megállapíthatjuk, hogy a felsorolt könyvtárak a következő szakterületek gyűjtésének teljességére törekednek:
(Ez a kimutatás azonban annyi hibalehetőséget tartalmaz, amennyire a szerkesztésnek nem sikerült az egyes szakterületek gyűjtésének pontos leírását megvalósítani!)

– agrárgazdaságtan – mezőgazdasági üzemtan	Agrárgazdasági Kutató Intézet Könyvtára
– bank – hitelügy	Magyar Nemzeti Bank Szakkönyvtár
– belkereskedelem általános kérdései	Belkereskedelmi Kutató Intézet Szakkönyvtár
– fogyasztási ipari szolgáltatások	Központi Szolgáltatásfejlesztési Kutató Intézet Szakkönyvtár
– közgazdasági kutatás	MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára
– közlekedés gazdaságtana és üzemtana	Vasúti Tudományos Kutató Intézet Könyvtára
– matematikai módszerek közgazdasági alkalmazása	1. KSH Könyvtára 2. Agrárgazdasági Kutató Intézet Könyvtára 3. MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

– munkatudomány	Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutató Intézet Könyvtára
– nemzetközi pénzügyek	1. KOPINT Könyvtár 2. Magyar Nemzeti Bank Szakkönyvtár
– ökonometria	KSH Könyvtár
– politikai gazdaságtan általános kérdései	MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára
– statisztika	KSH Könyvtár
– szövetkezetek	Szövetkezeti Kutatóintézet Könyvtára
– tervgazdaság	Országos Tervhivatal Könyvtára
– világgazdaság helyzete és irányzatai	1. KSH Könyvtár 2. KOPINT Könyvtár

A gyűjtőkörök helyzetét feltáró fenti kép további elemzést érdemelne, de ez jelen ismertetésünk kereteit meghaladja.

A kiadvány adatokat szolgáltat a gyűjtemény f e l t á r á s á r a vonatkozóan, s ez lehetővé teszi az egyes könyvtárakra vonatkozó részletek (katalógus-fajták és dokumentációs tevékenység) megismerését. Általánosságban elmondható, hogy a 21 könyvtárban, az állomány feltárása a hagyományos katalógus-rendszerek kiépítése útján történik. A feltáró tevékenységre modern gépi technikát csupán egy könyvtárban alkalmaznak: az OVK TTSZ-ben a teljes feltárótevékenység a BIBDOSZ elnevezésű komplex számítógépes rendszerben folyik. Említésre méltó még a rejtett statisztikák fénylyukkártyán történő nyilvántartása a VKI TTSZ-ben.

A könyvtári s z o l g á l t a t á s o k a t ismertető részben választ kaphatunk a következő kérdésekre:

- milyen a helybenolvasási lehetőség
- milyen az egyes könyvtárakban a nyitvatartási idő (Itt érdemes megjegyezni, hogy a 21 könyvtár közül csak 4 használható du. 5 után. A KSH, az egyetem és a 2 főiskola könyvtára. Jellemző a közgazdasági gyűjtőkörű könyvtárak típusára, hogy a többségük intézményi könyvtár, nyitvatartásuk igazodik a hivatalos időtartamhoz és használatuk korlátozottan nyilvános.)

Végül tájékozódhatunk a kölcsönzési lehetőségekről, valamint a tájékoztató szolgálat fajtáiról.

A könyvtárakról nyújtott információk a k i a d v á n y a i k r ó l szóló részletes tájékoztatással zárulnak. Megtudhatjuk, hogy a 21 könyvtár 56-féle tájékoztató kiadványt ad ki, amelyek jellegük szerint nagyon változatosak. Többségük gyarapodási jegyzék. Legnagyobb publikációs tevékenységet az alábbi könyvtárak fejtenek ki:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MKKE Központi Könyvtár	9-féle kiadvány
Belkereskedelmi Kutató Intézet Könyvtár	8-féle kiadvány
OT Könyvtár	4-féle kiadvány
KSZKI Szakkönyvtár	4-féle kiadvány
KSH Könyvtár	3-féle kiadvány

A „kalauz" második része felsorolja a hazai, a szocialista és a tőkés kurrens közgazdasági tájékoztató kiadványokat, s ezáltal hasznos válogatást bocsát az érdeklődők rendelkezésére.

Végezetül a kiadvány a külföldi közgazdasági szakfolyóiratok válogatott jegyzékével egészül ki. Ezt tartom a legvitathatóbb, s talán felesleges résznek (azzá teszi a „Külföldi Közgazdasági és Statisztikai Periodika, 1978 – lelőhelyjegyzék"). Ami a válogatást illeti – a válogatás valamilyen szempont szerinti kiválasztást jelent, ez azonban a kiadványból nem derül ki – úgy vélem, hogy lényeges periodikumok nagyobb számban nem maradtak ugyan említetlenül, de néhány nem jelentős lap – nem tudni milyen értékelő kritérium alapján – belekerült a válogatásba. Fontosnak tartottam volna pl. a Harvard egyetem másik jelentős negyedéves, 1919-ben indult folyóiratát (The Review of Economics and Statistics) szerepeltetni. A tőkés bankkiadványok közül (eltekintve a nemzetközi bankkiadványoktól) csupán a finn Kansallis-Osake-Pankki: Economic Review című folyóirat szerepel, holott olyan jelentősek mint pl. a Federal Reserve Bulletin, a Banca Nazionale del Lavoro: Quarterly Review – s még tucatjával lehetne sorolni – hiányoznak az összeállításból.

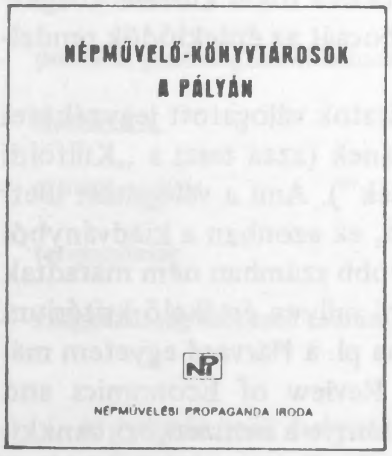
Az előszó ezt a válogatást ajánló jegyzéknek minősíti. Itt feltehetjük azt a kérdést, kinek ajánlja? Ha az egyes szakágazatokért felelős szakkönyvtárosoknak, akkor ki-ki találhat a maga szakterületéről olyan fontos folyóiratokat, amelyeket joggal hiányolhat a válogatásból (pl. a nemzetközi pénz- és tőkepiac két igen jelentős lapja: az Euromoney és az International Currency Review).

Véleményem szerint sok kívánnivalót hagynak maguk után azok az eligazító megjegyzések is, amelyekkel a folyóiratok tartalmát összegezik. Ilyen értékelést a folyóiratok cikkanyagának gondos tanulmányozása és kritikai értékelése után lehet végezni.

A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára fontos reference segédkönyvet adott ki. Korrektúra hiba vagy pontatlanság (az MTI: Gazdasági dokumentumok a nemzetközi sajtóból c. lap csak tervezett, de nem létező kiadvány!) alig fedezhető fel benne. A szerkesztés munkáját dícséri, hogy a kiadvány felépítése világos és könnyen kezelhető. Haszonnal forgathatják mindazok, akiket a hazai közgazdasági szakirodalmi tájékoztatás kérdései foglalkoztatnak.

ROMHÁNYI Józsefné

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HORVÁTH Margit: Népművelő-könyvtárosok a pályán. Zétényi Imre munkájának felhasználásával írta: ——. Bp. NPI, 1978. 306 p.

Két és félezren szereztek könyvtárosi oklevelet a tanítóképzés keretében a hatvanas évek elejétől napjainkig. Mi lett belőlük? Milyen pályát választottak, milyen körülmények közé kerültek, hogyan állták meg helyüket? És végül: megmaradtak-e választott pályájukon? Ezekre a kérdésekre kereste a választ 1974-ben két párhuzamosan folytatott vizsgálat: az egyiket a Debrecenben végzett hallgatók körében ZÉTÉNYI Imre vezette, a másikat Szombathelyen HORVÁTH Margit. A két vizsgálat eredményeinek jelen összefoglalása adatokban gazdag, gondolatébresztő, érdekes olvasmány. Hármas tükör: tükre egy nemzedék sorsának, tükre az oktató intézmények munkájának, de tükröződnek benne a könyvtáros hivatás általánosabb kérdései is. E recenzió írója az utóbbival szeretne foglalkozni: a szakmát közelebbről érintő adatokkal és problémákkal.

Az első kérdés: kikből rekrutálódik a szakma? Kik jelentkeztek könyvtáros-népművelőnek? Bár a vizsgálat csak egy bő évtizedet fogott át (az 1962/63-tól 1974-ig végzetteket mérte reprezentatív kérdőíves módszerrel), ez idő alatt is mélyreható változás figyelhető meg. Induláskor a nappali képzési forma volt az uralkodó, majd a levelezők száma évről-évre emelkedett, és – egészítsük ki a kötetben már nem szereplő adatokkal a sort – az elmúlt években e képzési formában egyeduralkodóvá vált. Milyen következményekkel jár ez? Idézem a szerzőt: „Nappali tagozatra a sokszoros túljelentkezés miatt csak viszonylag magas pontszám esetén lehetett bejutni. A levelező tagozat viszont széles kaput nyitott a minimális színvonal előtt ... a küszöb 10 pont volt." A megfigyelt időszakban megváltozott a levelezők összetétele is. Az indulás éveiben a szakma idősebb dolgozói jelentkeztek. „Kitartóbbak, állhatatosabbak voltak, jobban, eredményesebben tanultak." Később viszont a néhány éve érettségizett, főiskolára fel nem vett fiatalok jelentkezése vált tipikussá, akik közül csak 37 % jött a könyvtári vagy népművelési szakmából. A képzés – és ezen keresztül a szakma – fokozatosan vesztett presztizséből. Jellemző, hogy az indulás éveiben a jelentkezők 50 %-a férfi volt, jelentkezésük azonban évről-évre csökkent. A ma könyvtárakban dolgozó egykorú hallgatóknak csak 14 %-a férfi.

Tanulságosak ezek az adatsorok és megállapítások könyvtárosképzési rendszerünk egészére nézve is: a szakemberhiány gyors enyhítésére létrehozott levelező képzés elburjánzása más területen súlyos problémákat okoz. Amit a réven nyerünk, a vámon kétszeresen elveszítjük. A könyvtárosképzés valamennyi területén – egyet kell értenünk a szerzővel – „a jobb presztizs előfeltétele a nappali képzés arányának emelése."

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A diplomát szerzetteknek 35 %-a dolgozik könyvtárban. Művelődési házban kevesebben: 26 %. A legtöbben „egyéb közművelődési" munkakörben helyezkedtek el: a közművelődés irányító apparátusában, politikai és tömegszervezetekben, a tömegközlésnél stb. (36 %). Mit nyertek, mit vállaltak azok, akik a könyvtárat választották?

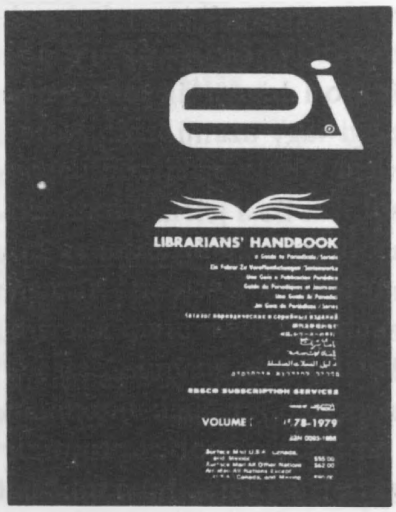
Legkönnyebben azt tudjuk a felmérés nyomán meghatározni, amit szakmánk nem nyújtott, illetve amit a többi munkaterületnél szerényebben nyújtott. Ilyen mindenekelőtt a hivatali előmenetel. A könyvtárban dolgozók túlnyomó többsége (86,5 %-a) beosztottként dolgozik. Közülük a legtöbben megyei, illetve fővárosi könyvtárban (43 %), kevesebben városi könyvtárban (25,5 %), legkevesebben községi vagy üzemi könyvtárban (18 %). A „vezető" kategóriába túlnyomórészt községi könyvtárak vezetői tartoznak, más csak elvétve akad. Ugy látszik, a könyvtárban nehéz karriert csinálni. Ez a jelenség a szerzőnek is feltűnik. „A könyvtári munkaterületen feltűnően magas a beosztottak aránya ... egy sem dolgozik irányító munkaterületen, s a vezetők száma is minimális. Ez különösen meglepő, hiszen az országos jellegű közművelődési irányító szervek, a tanácsok, a politikai és tömegszervezetek jelentős számú viszgált személyt bíztak meg vezetői feladatokkal." Hozzátehetjük: a művelődési házak is csaknem háromszor annyit; de a jelenség okainak elemzése túllépné egy könyvismertetés kereteit.

Igen hátrányos a könyvtárosok anyagi helyzete is. Átlagkeresetük 1974-ben 2259 Ft volt, 450 forinttal alacsonyabb a végzettek átlagánál, több mint 400 forinttal alacsonyabb a művelődési házak dolgozóinál és csaknem ezer forinttal alacsonyabb az irányító apparátusban dolgozóknál. S úgy tűnik, hogy a tanárképző főiskolai könyvtári államvizsga lehetőségének megnyitása előtt a továbbtanulás lehetőségeinek terén is hátrányos helyzetben voltak. Amíg az irányításban dolgozók 54–61 %-a tanult tovább, a művelődési otthonban dolgozóknak 31,5 %-a, addig a könyvtárosoknak csak 27 %-a. Az egyetem könyvtáros szakára az összes végzettnek 4 %-a jutott be. – Összegezve mindezt, a statisztikai táblázatok soraiból egy szerény anyagi juttatással dotált szerény státuszt elfogadó, abból kitörni továbbtanulással sem akaró vagy tudó réteg képe bontakozik ki. És még valami, ami a fentieket is új megvilágításba helyezi: a hivatáshoz való kötődés.

Nincs még egy foglalkozási csoport a vizsgáltak között, mely annyira kötődne hivatásához, mint a könyvtárosok. Nemcsak arról van szó, hogy ők változtattak legritkábban munkahelyet; a fluktuáció hiánya önmagában a kellő dinamizmus hiányát is jelenthetné, hiszen a megkérdezettek legtöbbször magasabb munkakör kedvéért cseréltek állást. A könyvtárosok azok, akiknek legkevésbé áll szándékukban hivatást változtatni, és arra a kérdésre: „Ha most választana pályát, hogyan választana?" – a könyvtárosok közül válaszolják a legtöbben: „Ismét ugyanezt." A tanulmány szerzője úgy összegzi ezt a jelenséget: „A könyvtárosok objektív és szubjektív szempontból egyaránt előnytelenebb helyzetben vannak a más közművelődési munkakörben dolgozóknál, mégis a legnagyobb arányban – 90 % – jelentik ki, hogy nem áll szándékukban hivatást változtatni." A szakmához való erőteljes kötődés okai további elemzést érdemelnének, ténye azonban a statisztikai sorok tükrében tagadhatatlan.

KATSÁNYI Sándor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Librarians' handbook. A guide to periodicals, serials. 1978–1979. Birmingham, Alab., EBSCO Industries Inc., 1978. Vol. 1. 1102 p. 13 t., Vol. 2. 1103–2228. p. 9 t. (Bevezető franica, portugál, német és spanyol nyelven is.)

Könyvtárosok kézikönyve. Utmutató az időszaki kiadványokhoz, sorozatokhoz. 1978–1979.

1978-ban kilencedszer jelent meg az EBSCO Industries Inc. kiadásában az „EBSCO Librarian's Handbook. A guide to Periodicals/Serials". Létéről a Könyvtári Figyelő 1965-ben hírdetés formájában már tájékoztatott.

Az EBSCO cég a könyvtárügy szolgálatának jelszavát tűzte zászlajára. Amerikában tíz, Kanadában egy, Közép- és Dél-Amerikában három, Európa, Afrika, Ázsia és Óceánia számára egy-egy irodát tart fenn ügyfelei részére. A regionális irodák központja az Alabama állambeli Birmingham, itt működik az Adatfeldolgozó Központ, a Cím Információs Részleg, a Kiadói Részleg és az Előfizető Szolgálat Központja. Az igényektől függően személyes felvilágosítást és széleskörű tanácsadást vállalnak a könyvtári tevékenységgel, főleg az időszaki kiadványok beszerzésével kapcsolatban, de könyvtári berendezésekkel és felszerelésekkel is kereskednek. Legjelentősebb vállalkozásuk az előfizetési szolgálat. A világ bármely részéről fogadnak el megrendeléseket a világ bármely részén kiadott időszaki, sorozati kiadványokra. Ügyfeleiket speciális és egyéni igényeiknek megfelelően szolgálják ki, a világ minden nyelvén vállalják a levelezést, – a kiadvány címe egyébként a bibliográfiai azonosításhoz szükséges összes adattal együtt – címoldal hiányában a borítófedélen – tizenhárom nyelven és nyolc írásrendszerben szerepel – a költségekről azonban csak annyit közölnek, hogy „nem a legolcsóbbak".

Az EBSCO cég nem előre megtervezett organizáció, hanem a szükségletekhez rugalmasan igazodó üzleti vállalkozás. Ezt a benyomást támasztja alá a regisztrált címek köre és a nyilvántartott címformák is. Az adatbázis kialakításának módjára a bevezetés nem tér ki, de hogy hogyan bővül, az kiderül abból a felszólításból, hogy újabb címekre vonatkozó információt mindenkitől szívesen fogadnak és a jegyzékben nem regisztrált címekre is elfogadnak megrendelést. Tehát az adatbázis m i n d e n f o r r á s b ó l bővülhet.

Időszaki kaidványnak tekintik a rendszeresen és rendszertelenül azonos címen folyamatosan megjelenő kiadványokat, vagyis: a hagyományos folyóiratokon, újságokon, évkönyveken kívül a kiadói és testületi sorozatokat csakúgy, mint a folyamatosan megren-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

dezésre kerülő konferenciák kiadványait, a folyamatosan megjelenő who's who-kat, guide-okat, a vállalati vagy statisztikai jelentéseket.

A jegyzék, amely az EBSCO gépi adatbázisa alapján az előfizető szolgálat mellékter-mékeként készül, főleg azt a célt kívánja szolgálni, hogy a már nyilvántartott 130 ország 100 000 időszaki kiadványára minél több új előfizetőt szerezzen. Ennek érdekében tájékoztat a megjelenési helyről, a megjelenés gyakoriságáról és az árról. A címadatok keretében megtudható, hogy mely kiadványokra fogad el a kiadó „standing order"-t (folyamatos rendelést) és számos címmel kapcsolatban az utolsó megjelent kötetet/ket is közli. A gyakorló könyvtáros érdeklődését a kiadvány iránt a 100 000 címadaton kívül e tájékoztató adatok is felcsigázzák.

A jegyzék értékét növeli számunkra, hogy 100 000 példával illusztrálja az időszaki kiadványok típusát.

Mint tudott, a magyar könyvtárakban igen nagy az eltérés, a bizonytalanság, a határozatlanság az időszaki kaidványok megítélésében. Ez az országos tipológiai bizonytalanság egy intézményen belül nem minden esetben okoz zavart a működésben, visszakeresésben, legfeljebb csak fölösleges munkát és helypazarlást eredményez. A sokfajta értelmezés főleg az együttműködést károsítja.

Köztudomású például, hogy az Országos Széchényi Könyvtár keretében két külön részleg foglalkozik a könyvek és az időszaki kiadványok országos nyilvántartásával. Ez a köztudott tény azonban nem befolyásolja a könyvtárakat abban, hogy új időszaki gyarapodásukat hol az egyik, hol a másik katalógushoz jelentsék. 1977 óta mindkét osztály jelentős erőfeszítéseket tesz a könyvek között bejelentett, és a könyveket regisztráló katalógusokban lapuló időszaki címek áttelepítésére, de a valódi megoldás mégiscsak az lenne, ha a könyvtárak saját értelmezésüktől, tárolásuktól és feldolgozásuktól függetlenül az időszaki kiadványokra vonatkozó bejelentéseket a megfelelő részleghez irányítanák. A Könyvek Központi Katalógusában az EBSCO jegyzék gyakran forgatott kézikönyv. Segítséget nyújt az időszaki kiadványok címeinek felismeréséhez, és a könyvkatalógusból való kiszűréséhez.

A teljesség igényével készülő többi jegyzékhez haosnlóan ez a jegyzék sem teljes. Hogy a 100 000 közölt cím sok vagy kevés, arra nem tudunk választ adni. Mivel igen sok közismert kiadói sorozatot és újságot is tartalmaz, tapasztalataink szerint a magyar könyvtárakban beszerzett kiadványokhoz kapcsolódó időszaki kiadvány címekhez képest kevés. De tudomásunk szerint még így is ez a legtöbb kurrens időszaki kiadványcímet tartalmazó jegyzék.

A címek nyilvántartása is inkább a célszerűséghez, mint határozott, vagy korszerű elvekhez igazodik. A generikus címek hol a testület neve alatt, hol a generikus címek alatt találhatók. A jegyzék sem teljesnek, sem pedig hiteles bibliográfiai értékűnek nem tekinthető.

A megrendelhető kiadványok kiválasztását a teljes címanyag szakrendi mutatója és a sok, színes külön lapon és a kötetekbe fűzött hírdetés könnyíti. A 6 000 mikroformátumban kapható időszaki kiadványról készült jegyzék egészíti ki az EBSCO jegyzéket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Gyarapításhoz, feldolgozáshoz tudományos és nagyobb közművelődési könyvtáraknak egyaránt ajánlható fontos kézikönyv.

Megrendelhető a központban: EBSCO Subscription Services
Box 1943
Birmingham, Alabama 35201

vagy az európai irodában: P.O.Box 204
Aalsmeer, Netherlands
02977–23949
Telex: 18529

KONDOR Imréné

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AIL	Association of International Libraries
BIBDOSZ	[BIB]liográfiai [DO]kumentációs [SZ]ámítógépes Tájékoztatási Rendszer
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
ETO	Egyetemes Tizedes Osztályozás
EURONET	European Information Network for Science and Technology
GID	Gesellschaft für Information und Dokumentation – az NSZK országos információs rendszerének központi szerve
HWWA	Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv (Hamburg institute for international economics)
ICSU	International Council of Scientific Unions
IFLA	International Federation of Library Associations – Könyvtári Egyesületek Nemzetközi Szövetsége
INION	Insztitut naucsnoj informacii po obscsesztvennüm naukam – a Szovjet Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Tájékoztató Intézete
ISDS	International Serials Data System – Időszaki kiadványok adatait nyilvántartó rendszer
ISO	International Standards Organisation
IuD	Informations- und Dokumentationsprogramm (NSZK)
KASC	Knowledge Availability Systems Center (Pittsburgh University, USA)
KM	Kulturális Minisztérium
KMK	Könyvtártudományi és Módszertani Központ
KOPINT	Konjuktura- és Piackutató Intézet
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MARC	Machine Readable Catalogue
MISZON	Mezsdunarodnaja informacionnaja szisztema po obscsesztvennüm naukam – Nemzetközi Társadalomtudományi Információs Rendszer
MKKEKK	Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára
MNB	Magyar Nemzeti Bank
MNB	Magyar Nemzeti Bibliográfia
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTI	Magyar Távirati Iroda
NASA	National Aeronautics and Space Administration (USA)
NATIS	National Library and Information Services

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

NTMIR	Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer
OCLC	Ohio College Library Center
ODIN	On line dokumentációs hálózat (NSZK)
OKDT	Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács
OKT	Országos Könyvtárügyi Tanács
OMFB	Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság
OM	Oktatási Minisztérium
OMKDK	Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ
OPKM	Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
OT	Országos Tervhivatal
OVK TTSZ	Országos Vezetőképző Központ Tudományos Tájékoztató Szolgálata
SDI	Selective Dissemination of Information
SZÁMTI	a MüM Számítástechnikai Intézete
TIM	Társadalomtudományi Információs Munkabizottság
TINTI	Társadalomtudományi Információs Titkárság
TPB	Tudománypolitikai Bizottság
UBC	Universal Bibliographic Control – egyetemes bibliográfiai számbavétel
UNISIST	United Nations Information System in Science and Technology, vagy: Universal System for Information in Science and Technology – tudományos és műszaki információs világrendszer

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

CONTENTS

FÖLDI Tamás

ABOUT THE ECONOMIC INFORMATION. BACKWARD AND FORWARD GLANCE.–Since 1977, works are going on in Hungary to elaborate a conception dealing with the social scientific information system. One of its most difficult questions is the economic information developed in a decentralized way since 1955. The study analyses the main factors which hindered that efforts of two decades should be successful in the field of organization; it set forth that the modernization requires the utilization of possibilites, following from the international division of labour, the development of information organization and technology–including also the computerized information service. In interest of the realization the author suggests the establishment of co-operative groups: 1. information network for world economy, foreign economy and economy-policy; 2. information network for economic theory and economic organization; 3. information network for production-development and market. The author considered it necessary that these networks should jointly maintain an institution with the purposes to organize the cooperation, to provide for certain common duties and to inform the leaders (information analysis.)

233–248. p.

DÁNYI Dezső

CONTRIBUTION TO TAMÁS FÖLDI'S ARTICLE "ABOUT THE ECONOMIC INFORMATION".

249–250. p.

NAGY Attila

RELATIONSHIP BETWEEN THE CHILD AND THE READING WITH A PSYCHOLOGICAL APPROACH. Outline of the problem.–The author gathered the most important problems connected with the reading of children, partly with the demand of surveying our current knowledge and partly with the intention of formulating further possible and desirable research topics. First, the socializing function of reading is discussed (influences intermediating attitude samples, habits, values which improve the children's work-stock and language usage and creates through them the ability to reason), then the most characteristic motives of demands towards fictions as a function of characteristics of the age-group is described. Emphasis is laid on the presentation of changes in habits connected with the reading of popular literature. Finally, the author sets forth his ideas on the methods of teaching to read, on its most important ways and on the reading-books.

251–261. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

PETHES Iván – TOLNAI György

PREPARING CATALOGUE CARDS WITH COMPUTER.–One of the characteristic types of library and documentation services, based on mechanical databases, is the catalogue card constructed by machines. The article surveys all problems of mechanical construction: page-setting, catalogue cards for the text which has no place on the original card, references and "permutated" catalogue cards headed automatically. The presented examples are prepared with the sub-system of catalogue-constructing produced on the complex mechanical system called BIBDOSZ. (See Könyvtári Figyelő 1978. no.5. 495–512. p.)

262–278. p.

Chronicle

PAPP István

SOME FEATURES OF ACTIVITIES CARRIED OUT AT THE CENTRE FOR LIBRARY SCIENCE AND METHODOLOGY (1978).–The report deals with the medium year of a five-year plan period. It does not survey the activity of the institute in detail but examines some problems in respect of further development. Those works are surveyed which served the strengthening of the library's social role, taking particularly into consideration how researches going on in this field served the daily practice. The publications, assisting the children's library activity (collection of studies, list of best books, activity of library clubs) are listed. The article lays down that the assistance offered to the library training institutions meant the elaboration of some text-books and educational handbooks. The author's opinion is that the accessioning information journal published for public libraries should be improved and, according to demands, extended over the audiovisual documents. The journal Könyvtári Figyelő started its 25th volume in a new form and its repertory covering the period 1955–1974 was published. It is motivated that, in consequence of the new library legal practice, the relationship between the supervising activity of the Ministry of Culture and the Centre for Library Science and Methodology should be rearranged. Finally, the change in the organizational building up of the Centre for Library Science and Methodology is described.

279–292. p.

Outlook

HAUFF, Volker

INFORMATION AND DOCUMENTATION PROGRAMME OF THE FEDERAL GOVERNMENT (FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY).–Summary of the article entitled "Das Informations- und Dokumentationsprogramm der Bundesregierung" published in Bertelsmann Birefe, 1978. 95.no. 3–8. p.

293–297. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Comparative and international library science. Ed. HARVEY, J. F. Metuchen-London. The Scarecrow Press, 1977. 286 p. (Rev.: GYÖRE Pál)

298–303. p.

Közgazdasági szakkönyvtári kalauz (Directory of the economical special libraries). Ed. ERDÉLYI Erzsébet. Budapest, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára, 1978. 11, 105 p. (Rev.: ROMHÁNYI Józsefné)

304–307. p.

HORVÁTH Margit: Népművelő-könyvtárosok a pályán. (Adult educators-librarians in the profession). Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1978. 306 p. (Rev.: KATSÁNYI Sándor)

308–309. p.

Librarians' handbook. A guide to periodicals, serials. 1978–1979. Birmingham, Alab. EBSCO Subscription Services div. of EBSCO Industries Inc. Vol.1. 1102 p.; Vol.2. 1103–2228. p. Introduction in Portuguese, German and Spanish languages. (Rev.: KONDOR Imréné)

310–312. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INHALT

FÖLDI Tamás

ÜBER DIE VOLKSWIRTSCHAFTLICHE INFORMATION. Rückblick und Vorblick. – Seit dem Jahre 1977 sind in Ungarn Arbeiten im Gange, um die Konzeption des gesellschaftswissenschaftlichen Informationssystems auszuarbeiten. Eines ihrer schwersten Probleme ist die seit 1955 sich dezentralisiert entwickelte volkswirtschaftliche Information. Die Studie analysiert die Hauptfaktoren, welche den Erfolg jener seit zwei Jahrzehnten laufenden Bestrebungen hinderten, welche sich auf ihre Organisierung richteten; die Abhandlung stellt dar, daß die Modernisierung die Ausnützung jener Möglichkeiten fordert, die sich von der internationalen Arbeitsteilung ergeben, desweiteren die Entwicklung des Informationsorgans und der Technologie – den komputerisierten Informationsdienst miteinbegriffen. Im Interesse der Verwirklichung schlägt der Verfasser vor, kooperierende Gruppen ins Leben zu rufen: 1. Informationsnetz für die Weltwirtschaft, Außenwirtschaftspolitik und Wirtschaftspolitik; 2. Informationsnetz für die Volkswirtschaftstheorie und Wirtschaftsorganisation; 3. Informationsnetz für Produktion-Entwicklung und Markt. Außerdem ist Verfasser der Meinung, daß ein Institut gemeinsam unterhalten werden soll, um die Zusammenarbeit zu organisieren, einige gemeinsame Aufgaben zu versehen und die Leiter zu informieren (für Informationsanalyse).
233–248. p.

DÁNYI Dezső

BEITRAG ZU TAMÁS FÖLDI'S ARTIKEL: Über die volkswirtschaftliche Information.
249–250. p.

NAGY Attila

ÜBER DIE BEZIEHUNG DES KINDES UND DES LESENS VON PSYCHOLOGISCHEM ASPEKT BETRACHTEND. Problemenentwurf. – Der Verfasser sammelte die wichtigsten Fragen im Zusammenhange mit dem Lesen des Kindes, einerseits mit dem Anspruch, unser aktuelles Wissen zu übersehen, andererseits mit der Absicht, die weiteren möglichen und erwünschten Forschungsthemen zu verfassen. Zuerst wird die sozialisierende Funktion des Lesens besprochen (die Wirkungen, welche den Wortschatz der Kinder erweitern, sein Sprachgebrauch und dadurch seine Denkstrategie formen, Verhaltensmodelle, Gewohnheiten, Werte vermitteln). Danach werden die am meisten charakterisierenden Motiven, der Anforderungen gegenüber der Schönliteratur in der Folge der Eigenheit des Lebensalters angeführt. Es wird auch nachdrücklich hervorgehoben, welche Gewohnheitsänderungen mit dem Lesen populärwissenschaftlicher Litera-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tur verbunden sind. Zuletzt erörtert der Verfasser seine Gedanken über die Methoden des Leseunterrichts, über dessen wichtigsten Mittel und über die Lesebücher.

251–261. p.

PETHES Iván – TOLNAI György

ANFERTIGUNG VON KATALOGZETTELN MIT RECHENMASCHINE. – Der maschinell angefertigte Katalogzettel ist einer der charakteristischen Typen der auf maschinellen Datenbanken gründeten Bibliotheks- und Dokumentationsdienste. Der Artikel bietet einen Übersicht über den ganzen Problemenkreis der maschinellen Verfassung: Umbruch, Zettel für die Fortsetzung der Titelaufname, Verweisungszettel und automatisch geköpfter „permutierter" Katalogzettel. Die dargestellten Beispiele wurden mit dem Subsystem für Katalogverfassung des „BIBDOSZ" komplexen Maschinensystems angefertigt (Siehe Könyvtári Figyelő, Jg. 1978. 5.No. 495–512.S.)

262–278. p.

Chronik

PAPP István

EINIGE ZÜGE DER TÄTIGKEIT DER ZENTRALSTELLE FÜR BIBLIOTHEKSWISSENSCHAFT UND METHODIK (1978). – Der Bericht befaßt sich mit dem mittleren Jahr eines fünfjährigen Planzyklus. Die Tätigkeit des Instituts wird nicht eingehend beschrieben, es werden nur einige Probleme, vom Standpunkt der weiteren Entwicklung, untersucht. Jene Arbeiten sind dargestellt, welche der Kräftigung der gesellschaftlichen Rolle der Bibliothek dienten, mit besonderer Hinsicht darauf, wie die auf diesem Gebiet durchgeführten Forschungen die tägliche Praxis förderten. Die Veröffentlichungen, welche die Arbeit in den Kinderbibliotheken unterstützen, werden angeführt (Studiensammlung, empfehlende Bibliographien, Tätigkeit der Bibliothekklubs). Es wird festgestellt, daß die Hilfe, welche den Instituten für Bibliothekarsbildung geboten wurde, sich hauptsächlich auf die Ausarbeitung einiger Lehrbücher und Lehrbehelfe beschränkte. Es wird als notwendig betrachtet, die Informationszeitschrift für die Anschaffungsarbeit in den öffentlichen allgemeinen Bibliotheken weiterzuentwickeln und dieselbe den Anforderungen entsprechend, auf die audiovisuellen Dokumente zu erstrecken. Die „Könyvtári Figyelő" (Bibliotheksrundschau) hat ihren 25. Jahrgang in neuer Form angetreten und das Repertorium, die Jahrgänge 1955–1974 umfassend, publiziert. Es wird begründet, daß zufolge der neuen bibliothekarischen Rechtspraxis, das Verhalten zwischen der Fachaufsichtstätigkeit des Ministeriums für Kultur und der Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik, neu geregelt werden müßte. Zuletzt wird über die Änderungen im organisatorischen Aufbau der Zentralstelle berichtet.

279–292. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ausblick

HAUFF, Volker

DAS INFORMATIONS- UND DOKUMENTATIONSPROGRAMM DER BUNDESREGIERUNG. – Zusammenfassung des Artikels veröffentlicht in Bertelsmann Briefe, 1978. 95.No. 3–8.S.

293–297. p.

Rezensionen

Comparative and international library science (Vergleichende und internationale Bibliothekswissenschaft). Verf.: HARVEY, J. F. Metuchen-London. The Scrarecrow Press, 1977. 286 S. (Rez.: GYÖRE Pál)

298–303. p.

Közgazdasági szakkönyvtári kalauz. (Führer für die volkswirtschaftliche Fachbibliothek). Red.: ERDÉLYI Erzsébet. Budapest, Zentralbibliothek der Karl Marx Volkswirtschaftswissenschaftlichen Universität, 1978. II, 105 S. (Rez.: ROMHÁNYI Józsefné)

304–307. p.

HORVÁTH Margit: Népművelő-könyvtárosok a pályán. (Volksbildner Bibliothekare im Beruf). Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. 1978. 306 S. (Rez.: KATSÁNYI Sándor)

308–309. p.

Librarians' handbook. A guide to periodicals, serials. 1978–1979. (Handbuch der Bibliothekare. Anleitung für die periodischen Veröffentlichungen und Serien. 1978–1979). Birmingham, Alab. EBSCO Subscription Services div. of EBSCO Industries Inc. Vol. 1. 1102 p., Vol. 2. 1103–2228. p.

310–312. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

СОДЕРЖАНИЕ

ФЁЛДИ Тамаш

ОБ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ. Ретроспекция и прогноз. — В Венгрии начиная с 1977 г. проводятся работы в области разработки информационной системы по общественными наукам. В ходе работы одним из наиболее трудных вопросов является развитие уже в 1955 г. децентрализированной экономической информации. Статья анализирует те важнейшие факторы, которые в протяжении двухдесятилетних стремлений препятствовали результатам стремлений, направленных на организацию экономической информации. Автор излагает, что совершенствование может осуществится с помощью использования международного распределения труда, с развитием информационной организации и технологи, включая информационную услугу на ЭВМ. В интересах осуществления предлагает формирование сети кругов сотрудничества: 1. мирово-экономическая, внешне-экономическая политическая и экономическо-политическая информационная сеть; 2. экономическо-теоретическая и организационно-хозяйственная информационная сеть; 3. производственно-перспективная и рыночная информационная сеть. Считает также нужным, чтобы для организации сотрудничества, для решения отдельных совместных задач, для информирования руководителей (для анализа информации) эти сети совместно содержали одно учреждение.

233—248. стр.

ДАНЬИ Дежё

ВЫСТУПЛЕНИЕ К СТАТЬЕ ФЁЛДИ ТАМАША: ОБ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ.

249—250. стр.

НАДЬ Аттила

О СВЯЗИ РЕБЕНКА И ЧТЕНИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА. Схема проблемы. — Автор занимается самыми важными вопросами чтения детей. С одной стороны требованием обзора наших актуальных знаний, с другой стороны намерением сформировать дальнейшие желательные и возможные исследовательские темы. В первую очередь говорится о социолизирующей функции чтения (о влияниях, которые влияют на развитие запаса слов ребенка, о стратегии, формирующей словоупотребительную способность и при помощи этого стратегию размышления, примеры поведения, навыков посредничающих ценности), далее в связи с возрастными спецификами о характерных мотивах запросов к художественной литературе. Автор знакомит с изменением навыков чтения

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

научно-популярной литературы, а наконец излагает свои мысли о методах и о самых важных средствах обучения чтению.

251—261. стр.

ПЕТЕШ Иван—ТОЛНАИ Дьёрдь

ИЗГОТОВЛЕНИЕ КАТАЛОЖНЫХ КАРТОЧЕК НА ВЫЧИСЛИТЕЛЬНОЙ МАШИНЕ. — Одним характерным типом библиотечных и документационных услуг является построенная на механизированные фонды каталожная карточка. Статья дает обширный обзор всей проблемы, связанной с машинным редактированием: о верстке, о продолжающейся карточке, о ссылке и автоматической надписи предметных слов, о «пермутированной» редакции каталожных карточек. Приведенные примеры подготовлены с подсистемой комплексной механизированной системы «БИБДОС» изготовляющей каталоги (см. журнал «Кёньвтари Фидьелё» от 1978 г. № 5 стр. 495—512.).

262—278. стр.

Хроника

ПАПП Иштван

НЕКОТОРЫЕ ЧЕРТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЦЕНТРА БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ И МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ (1978 г.). — Отчет отчитывается о деятельности одного года из пятилетнего цикла, но не дает подробный обзор деятельности учреждания, но с точки зрения дальнейшего развития, исследует некоторые проблемы. Рассматривает те работы, которые служили укреплению общественной роли чтения и библиотеки, с особым вниманием на то, что проведенные в этой области исследования в какой мере служили повседневной практике. Перечисляет издания, опубликованные в помощь детским библиотекам (сборник статей, рекомендательные библиографии, деятельность библиотечных клубов). Устанавливает, что предоставленную помощь учреждениям, занимающимися подготовкой библиотекарей означает составление несколько учебников и справочников. Считает нужным дальнейшее развитие журнала, предоставляющего помощь массовым библиотекам при комплектованию, и в соответствии с требованиями, предлагает расширить материал журнала и на авдиовизуальные документы. Сообщает, что журнал «Кёньвтари Фидьелё» в новой форме начинает свой 25-й год и опубликован реперторий журнала на 1955—1974 гг. Обосновывает, что — вследствие новой юридической практики библиотечного дела — нужно было бы снова упорядочить дело инспекции по специальности между Министерством культуры и Центром библиотековедения и методической работы. Наконец отчитывается об изменениях в организационной структуре Центра библиотековедения и методической работы.

279—292. стр.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ХАУФ, Фолкнер

ИНФОРМАЦИОННАЯ И ДОКУМЕНТАЦИОННАЯ ПРОГРАММА ФЕДЕРАТИВНОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА (ФРГ). — Суммирование статьи, опубликованной в журнале Bertelsmann Brife от 1978 г. № 95. стр. 3—8.

293—297. стр.

Обзор

Comparative and international library science (Сравнительное и международное библиотековедение). Ред.: ХАРВЕ, Й. Ф. Метухен Лондон, The Scarecrow Press. 1977. 286 стр. (Рец.: ДЬЁРЕ Пал).

298—303. стр.

Közgazdasági szakkönyvtári kalauz (Путеводитель специальных экономических библиотек). Ред.: ЕРДЕЛЬИ Эржебет. Будапешт, Централная Библиотека Экономического Университета им. Карла Маркса, 1978. стр. II, 105. (Рец.: РОМХАНЬИ Йожефнэ).

304—307. стр.

ХОРВАТ Маргит:: Népművelő-könyvtárosok a pályán (Культурно-просветительные работники и библиотекари на работе). Будапешт, Népművelési Propaganda Iroda, 1978. 306 стр. (Рец.: КАТШАНЬИ Шандор).

308—309. стр.

Librarians, handbook. A guide to periodicals, serials. 1978—1979. (Справочник библиотекарей. Путеводитель к периодическим и продолжающимся изданиям. 1978—1979.) Birmingham, Alab. ESCO Subscription Services div. of EBSCO Industries Inc. Том I. 1102 стр. 13 табл. Том 2. 1103—2228 стр. 9 табл. Введение на французском, португальском, немецком и испанском языках. (Рец.: КОНДОР Имренэ).

310—312. стр.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban